

LEDER	Porvoo-avtalen 10 år	2
MAGASIN	Hva har Porvoo-avtalen tilført Den norske kirke? <i>Av Ingrid Vad Nilsen</i>	5
	Kirkens ressurscenter mot vold og seksuelle overgrep i ett tiårsperspektiv. Visjoner for en kirke som har tatt innover seg at overgrep skjer. <i>Av Elisabeth Torp</i>	11
	Folkekirkens framtid i Norge <i>Av Paul Skuland</i>	20
GUDSTJENESTE- FORBEREDELSE	Julaften	37
	<i>Av Lasse Gran</i>	
	Julenatt/ottesang	39
	<i>Av Bjarne Kjeldsen</i>	
	1. juledag	41
	<i>Av Rolv Nøtvik Jakobsen</i>	
	2. juledag (Stefanusdagen)	46
	<i>Av Marit Bunkholt</i>	
	Nyttårsaften	48
	<i>Av Tor Berger Jørgensen</i>	
	Nyttårsdag (Jesu navnedag)	50
	<i>Av Magnar Elde</i>	
	Kristi åpenbaringssøndag	51
	<i>Av Andreas Hilmo Teig</i>	
	1. s.e. Kristi åpenbaring.....	53
	<i>Av Birgitte Lerheim</i>	
	2. s.e. Kristi åpenbaring.....	55
	<i>Av Eystein Alexander Elde</i>	
INNSPILL	Staten og Den norske kirken Hørings svar fra Det praktisk-teologiske seminar.....	59
BOKMELDING	Lene Højholt <i>Vejen: meditatív fordybelse i Johannes- evangeliet</i> <i>Av Astri Hognestad</i>	67

leder

Porvoo-avtalen 10 år

Den moderne økumeniske bevegelse har hatt avgjørende innflytelse på den kirkelige utviklingen i de fleste større kirkesamfunn i etterkrigstiden. Kirkelig selvtilfredshet, ignoranse og isolasjon har blitt utfordret på en rekke områder. Anerkjennelse, nysgjerrighet og samarbeid kjennetegner ofte forholdet mellom ulike kirker og mellom medlemmer av ulike trossamfunn. Gjensidig fordømmelse er i økende grad blitt erstattet med gjensidige møtesteder. På en rekke områder er det i dag blitt selvsagt at kirkesamfunn går sammen for å løse felles utfordringer. Teologiske og liturgiske impulser flyter på tvers av konfesjonsgrensene.

Porvoo-avtalen fra 1996 representerte i denne sammenheng et økumenisk gjennombrudd. Samarbeidsavtalen mellom de nordiske/baltiske lutherske kirker og de britiske anglikanske kirkene var historisk fordi den gikk langt i felles anerkjennelse av hverandres sakramenter og embetsordninger. Og Porvoo-avtalen oppfattes som en langt mer forpliktende avtale enn det som var praksis tidligere. Mange har derfor vist til Porvoo-avtalen som den nye generasjon økumeniske avtaler. Avtalens tiårsjubileum er i høst blitt markert med bl.a. jubileumsgudstjenester i de ulike medlemskirkene, hos oss ved en gudstjeneste i Nidarosdomen i september.

Porvoo-avtalen var langt fra ukontroversiell da den ble inngått, og den danske folkekirken har bl.a. valgt å stå utenfor fellesskapet. Selv om Kirkemøtet enstemmig godkjente avtalen, har det også i Norge vært mange som har uttrykt skepsis til en avtalemessig tilnærming til kirker som står langt nærmere en katolsk tradisjon. Avtalen er blitt oppfattet som en understrekning og forsterkning av embetstenkningen i Den norske kirke. Dette tiårsjubileet har ikke medført noen bred debatt om avtalen. De økumeniske gevinstene er tydelige ved at avtalen har medført langt bedre samarbeidsforhold og etablering av felles arenaer mellom kirkene i fellesskapet. Det er imidlertid grunn til å etterlyse en bredere diskusjon om vi ønsker denne type avtaler, og vi bør vurdere effekten avtalen har hatt på utviklingen internt i Den norske kirke.

Den anglikanske embetsteologien har et helt annet fokus på biskopens selvstendige embete enn det som har vært tradisjon i de fleste lutherske kirker. De anglikanske kirkene har på dette området mye til felles med katolsk kirketeologi. Etter ti år med Porvoo-avtalen

er det grunnlag for å påstå at det har foregått en merkbar utvikling i retning av en klarere bispeteologi i Den norske kirke. Språkbruken om biskopens myndighet er skjerpet, og talen om biskopens rolle og funksjon er blitt mer samstemt og profilert. Gradvis har en ny forståelse av vigsling til biskop blitt etablert, der begrepsbruken understreker det spesielle ved bispevigsling i forhold til en vanlig presteordinasjon. Typiske trekk ved det opprinnelige lutherske oppgjør med katolsk bispeteologi er nedtonet. Biskoper fra den anglikanske kirke deltar alltid på vigslinger av biskoper i Den norske kirke. Dette innebærer at vi kan vektlegge at Den norske kirke har del i den «apostoliske suksessjon». Praksisen med at domproster kunne ordinere til preste-tjeneste er stoppet. På sikt vil de fleste prester i Den norske kirke kunne vise til at de står i den ubrutte tradisjonen tilbake til Peter.

Denne utviklingen i embedsteologien i en episkopal retning har skjedd gradvis uten de klare korsveier eller offentlige debatter. Mye har foregått gjennom det som blir benevnt som nødvendige tilpasninger i kirkens ordninger og liturgier som følge av Porvoo-avtalen. Bispemøtet har bl.a. henvendt seg til Kirkedepartementet og bedt om endringer i Tjenesteordning for biskoper begrunnet i tilpasning til Porvoo-avtalen. Dette har falt sammen med Kirkedepartementets ønske om bedre organisering av preste-tjenesten – inspirert av arbeidet for modernisering av staten som nå foregår i mange sektorer. Tjenesteordningene for preste-tjenesten har blitt endret betydelig de siste årene, og Kirkedepartementet holder nå i høst på med det siste kapittel i disse reformene når de nå har foreslått store endringer i Tjenesteordning for biskop. Endringene er bl.a. begrunnet i Bispemøtets ønske om tilpasning til Porvoo-avtalen.

Her er det flere forhold som burde påkalle en viss oppmerksomhet. For det første er det verdt å merke seg at de omfattende endringene av tjenesteordningene er blitt gjennomført uten forutgående brede kirkelige prosesser. Verken Bispemøtet eller Kirkedepartementet har sett det som nødvendig å involvere så mange i dette endringsarbeidet. Både prester og menigheter ble derfor «overrumplet» over de nye tjenesteordningene for prest og prost. Det er påfallende at disse store endringene i kirkeordningene har foregått uten at de har vært behandlet i Kirkemøtet – det som ellers blir benevnt som kirkens øverste representative organ. Sentrale endringsprosesser i kirka gjennomføres primært i dialog mellom departementet og Bispemøtet. Høstens høring om tjenesteordning for biskoper har også foregått mest i det stille, og den vil bli vedtatt administrativt uten politisk behandling. Det underbygger ikke det kirkelige demokrati og legitimiteten at så omfattende endringer styrer unna en bred kirkelig behandling.

For det andre er det verdt å merke seg at biskopene så aktivt ønsker å bruke de kongelige forordninger for å følge opp det de mener er konsekvenser av Porvoo-avtalen. Tidligere var det vanlig at Bispemøtet kom sammen for å bli enige om felles praksis og retningslinjer. Tendensen er nå at de ønsker å bruke den statlige kirkemakt til å lage jus av bestemte embedsteologiske oppfatninger. Resultatet er bl.a. at handlingsrommet for biskoper med andre oppfatninger reduseres. Dette skjer samtidig som de fleste biskoper uttaler stor skepsis til fortsatt statlig kirkestyre.

Bispemøtets henvendelse til departementet gir inntrykk av at vi er forpliktet på å gjennomføre bestemte endringer i vår kirkeordning som følge av Porvoo-avtalen. Men avtalen

kan forstås langt mer dynamisk enn det Bispemøtet her legger opp til. Avtalen innebærer både en bekreftelse av gjeldende embetsordninger i medlemskirkene, samtidig som avtalen oppfordrer kirkene til å søke å etablere mest mulig felles forståelse og praksis på flere områder. Her er det to hensyn som må avveies. Oppfølgingen innebærer at vi må balansere stolthet over egen tradisjon og åpenhet for impulsene fra de andre kirker. Avtalen ble presentert som en gjensidig anerkjennelse, men er til tider blitt behandlet som en tilpasningsavtale. Tilpasninger kan heller ikke gjennomføres isolert fra andre endringsprosesser i kirka. Endringer i forståelsen av bispeembetet må vurderes i lys av hva dette medfører av konsekvenser for prestedtjenesten, andre vigsla stillinger, kirkedemokrati og makt- og styringsforhold. Dette inviterer til åpne og inkluderende prosesser, ikke administrativ føyeligheit.

2006 har vært et år de mange tiårsjubileer i Den norske kirke. Porvoo-avtalen, det kirkelige Barentssamarbeidet, kirkeloven og Kirkens ressurscenter mot vold og seksuelle overgrep har alle feiret sine første ti år. Disse fire tiåringene er ganske så forskjellige i bakgrunn og fokus, men de er alle uttrykk for en kirke som er åpen for ny innsikt, endringer og ny praksis. Vi har utfordret Ingrid Vad Nilsen til å reflektere over hva Porvoo-avtalen har tilført Den norske kirke. Tiårsmarkeringen for Kirkens ressurscenter mot vold og seksuelle overgrep fortjener også en markering i magasinet. Elisabeth Torp forteller i sin artikkel bl.a. om den nye innsikten kirka er tilført gjennom arbeidet knyttet til arbeidet mot seksuelle overgrep. Paul Skuland har levert et bidrag om utvikling av folkekirka som utfordrer til å tenke nytt om lokalt menighetsarbeid. *Folkekirke* må ikke kun bli et bekræftende honnørord, men må være en målestokk for lokalt strategisk arbeid der innarbeidede arbeidsformer og strukturer gjennomtenkes på nytt.

Øystein Dahle

Hva har Porvoo-avtalen tilført Den norske kirke?

Av Ingrid Vad Nilsen

Da Porvoo-avtalen ble underskrevet i Nidarosdomen i 1995, kom et langt følge av biskoper skridende oppover kirkegulvet i inngangsprosesjonen. Midt blant alle bispekledd, kom Sigrun Møgedal i bunad og Oddbjørn Evenshaug i dress. Den norske kirkes underskrivere var en biskop og en lekt valgt leder i vår kirke. Det er akkurat dette jeg husker best fra hele dagen! Og når spørsmålet er hva Porvoo har tilført oss, så vil jeg gjerne starte akkurat her. Noe av det vi har lagt vekt på i kontakten med den anglikanske kirke, er vår bevisste tenkning omkring lekt lederskap, demokrati, folkevalgte og frivillige ledere og medarbeidere. Det sier også noe om at å inngå en avtale med en annen kirke, ikke er å «selge seg» billig til en annen teologi enn vår egen, men en lang prosess av samtaler mellom kirker der teologi brynes og testes, utfordres og utvikles i møte med andre. Utgangspunktet for dette arbeidet er en ekklesiologisk grunnforståelse av at vi har plikt til å søke nærmere hverandre for å overkomme

gamle historiske skiller kirkene imellom. Denne forståelsen gir et vitnesbyrd til verden om enheten i Kristus.

Bakgrunn

Porvoo-avtalen var den første kirkesamarbeidsavtalen Den norske kirke skrev under. Fra før var vi medlem i de internasjonale økumeniske organisasjoner og hadde deltatt i multilaterale samtaler der. Det har alltid vært en viktig del av økumenisk arbeid å søke nærmere fellesskap med andre kirker. Ikke for å slå seg sammen eller ha som målsetting å utslette sin egenart, men for å gi gjensidig anerkjennelse av hverandres teologi og berettigelse. Det største multilaterale dialogarbeidet så langt var Limadokumentet om dåp, nattverd og embete fra 1982. Her hadde ortodokse kirker, den katolske kirke og protestantiske kirker arbeidet sammen i mange år for å komme fram til et dokument som viser

hvor langt vi er enige og hvor våre teologiske veier skilles. Det er ikke så unaturlig at et slikt stort, multilateralt arbeid følges opp av bilaterale dialoger mellom kirker.

Porvoo-samtalene hadde pågått fra 1989 da Kirkemøtet i 1994 enstemmig vedtok å si ja til avtalen. Noen år før hadde Kirkemøtet sagt nei til en avtale som var framforhandlet mellom Det lutherske verdensforbund og United Methodist Church, så det var ingen selvfølge at Porvoo skulle få gjennomslag. Men da dette hadde skjedd, åpnet det veien for et eget norsk etterarbeid mellom Den norske kirke og Metodistkirken i Norge som førte til en avtaleinngåelse (*Nådens fellesskap*) i 1997. Dette arbeidet har fått ringvirkninger til et tilsvarende arbeid i USA der United Methodist Church og Evangelical Lutheran Church of America har brukt samme metodikk for å framforhandle en nasjonal avtale. Det neste som skjedde var at Den norske kirke vedtok å underskrive Leuenbergkordien - en avtale mellom protestantiske kirker i Europa fra 1973. På denne måten ønsket vi å signalisere at vi er en luthersk kirke som søker kirkefellesskap i flere retninger, og at vi ønsker samtaler med så vel katolikker og anglikanere som reformerte, baptister og andre protestantiske kirker i Europa. Den norske kirke er den eneste kirken som har skrevet under både Porvoo og Leuenberg. Dette krever av oss at vi viser ryddighet og etterrettelighet (*mutual accountability*) i vårt teologiske arbeid, og at vi alltid ser teologisk utviklingsarbeid i relasjon til de partnere vi går inn i samarbeid med.

Inngåelsen av disse samarbeidsavtalene har ført oss inn i ny fase i det økumeniske arbeidet. Vårt søskenfellesskap med andre kirker er blitt tydeligere. Vår teologi

og vårt kirkeliv er tilført nye impulser. Og kanskje har dette arbeidet også gjort oss bedre i stand til å leve økumenisk lokalt i Norge. Vi er ikke så redd for andre trosuttrykk, enten de opptrer lokalt eller vi møter det på ferieturer eller ved besøk fra andre kirker.

Etter at prosessen med Lima-dokumentet ble sluttført i 1982, har Porvoo-dokumentet blitt et nytt referansepunkt for mange seinere avtaler mellom kirker. Denne avtalen har vist seg å danne grunnlag for hva som kan betraktes som «nok enighet» mellom kirker til at man skal kunne anerkjenne hverandres dåp, nattverd og embete. Eller for å si det på en annen måte; nok enighet til at vi kjenner oss igjen i hverandre.

Det vil alltid være en mulighet for at økumeniske avtaler blir brukt av mennesker med en agenda for å bevege vår kirke i en eller annen retning, enten det gjelder å innføre et mer metodistisk dåpssyn eller et mer anglikansk embetssyn. Konservative teologer har brukt vårt forhold til anglikanerne til å begrunne motstand mot kvinnelige biskoper i vår egen kirke. Når vi nærmer oss andre kirker, åpner det automatisk for at vi ser oss selv og vår egen teologi og kirkelige praksis på nye måter. Noe av det som er vårt, blir vi enda mer glad i, andre ting ser vi at vi med fordel kan vurdere nærmere fordi andre har funnet skatter vi selv ikke har tatt i bruk. Vår kirkes syn på embetet i forhold til demokratiske strukturer og lekfolkets plass i disse, hører med til det jeg setter enda mer pris på etter å ha blitt kjent med andre kirkers tradisjoner. Samtidig ser jeg at vi har noe å lære av andre kirker bl.a. når det gjelder kirkeordning og tilsynsfunksjoner.

En avtale mellom kirker skal bidra til

at vi utvikler oss i fellesskap – det er i møtet mellom ulike kirker at ny erkjennelse av egen teologi og praksis utvikles. Målet er ikke at den ene parten adopterer den andres teologi.

Embetet

Gjennom arbeidet fram mot Porvoo-avtalen, oppdaget vi at det lutherske og anglikanske syn på embetet ikke var så forskjellige at det skulle stå i veien for en avtale om at vi har funnet fram til tilstrekkelig enighet til at vi anerkjenner hverandres syn på den kirkelige tjeneste. Men mye av arbeidet fram mot en ferdig avtale, handlet nettopp om dette teologiske punktet. Her var det behov for avklaring av kirkelig teologi og praksis for å finne fram til et felles språk. (På samme måten var det spørsmålet om dåpen som sto i fokus i samtalen med metodistene.)

I ettertid kan vi se at dette arbeidet har gitt våre biskoper verdifulle impulser til å reflektere prinsipielt og ekklesiologisk omkring rolleforståelse på områder som tilsyn, åndelig lederskap, enhet og sammenhengen mellom det lokale og det globale. Når Bispemøtet nå har avklart at ordinasjoner bare skal skje ved en vigslet biskop og ikke ved domprost, og at sakramentsforvaltningen bare i nødsfall skal overlates til ikke-ordinerte, så har det skjedd etter samtaler med og spørsmål til oss fra den anglikanske kirke. Men samtidig har vi samtalt med våre protestantiske partnerkirker i Europa og våre søsterkirker i Det lutherske verdensforbund, og gjennom dette funnet fram til at det er vanlig praksis i de aller fleste protestantiske kirker at presteordinasjon foretas av en vigslet (eller innsatt)

biskop. Begrunnelsen er ofte mer ordnings-teologisk enn embetsteologisk, men resultatet er det samme. Når vi har endret vår praksis på dette punktet er det altså ikke bare på grunn av press eller påvirkning fra Porvoo, men også etter undersøkelser i Leuenbergfellesskapet og Det lutherske verdensforbund, som gjør at vi nå er mer på linje med alle kirker vi har avtaler med.

Samtidig har de nordiske lutherske kirker hele veien framholdt overfor våre anglikanske partnere at det ikke er akseptabelt for oss at kvinner utelukkes fra bispeembetet. Dette arbeides det nå intensivt med i Church of England med sikte på et vedtak i den kommende synoden.

Forståelsen av diakonembetet er et annet punkt som har vært gjenstand for felles studium. Her har vår tradisjonelle karitative innholdsbestemmelse gitt nye impulser til anglikanernes forståelse. Samtidig utfordres vår embetsforståelse til også å inkludere diakonembetet. Kirkemøtet behandlet dette i 2004, og ennå gjenstår det arbeid med dette i vår kirke. Embetsteologi hos oss har hatt en tendens til å ha innslag av makt-teologi; hvem er utenfor og hvem er til enhver tid innenfor embetet? Her har andre kirkers teologi andre innfallsvinkler som kan hjelpe oss å få nye innspill til embets- eller tjenesteforståelsen.

Møteplass

Porvooavtalen har gitt nordiske og baltiske lutherske kirker en møteplass med de anglikanske kirkene på de britiske øyer. Det er i seg selv en utfordrende forsamling av baltiske, lutherske kirker med sin spesielle historie, store skandinaviske folkekirker og ulike anglikanske kirker med til dels ulike

holdninger til en del sentrale kirkespørsmål. En av de mer synlige forskjeller er for eksempel at de nordiske folkekirkene som regel stiller med langt flere lekfolk og kvinner i sine delegasjoner enn de andre kirkene. Vi benytter som regel også anledningen til å framheve betydningen av å stille med varierte delegasjoner – ikke bare teologisk, men også i alder, kjønn og erfaringsbakgrunn. Noen ganger er vi med på å skape kirkehistorie; som da biskop Laila Riksaasen Dahl ledet den norske delegasjonen til kirkeledermøtet i 2005. For noen var dette en provokasjon, for andre en stor velsignelse! Men det viktige for oss er at vi forventer – og får – respekt for de ordninger vi har i vår kirke i møte med våre søsterkirker.

Porvoo-samarbeidet har også gitt muligheter til teologiske drøftelser av ulike tema, slik som for eksempel religionsdialog og religionsmøte. Saken som vårt Kirkemøte har til behandling om religionsmøtet i år, har hentet verdifull inspirasjon og kunnskap fra dette nettverket. Andre tema der vi har stor nytte av dialogen, er spørsmål omkring forholdet mellom stat og kirke, homofili og liturgireform. Det var en tankevekker for oss å se representanter fra Church of England heve øyenbrynene betraktelig da de skjønnte at verdien av den kirkelige «tradisjon» ikke var en av kjerneverdiene i arbeidet med den pågående gudstjenestereformen. Vi fikk spørsmål om hvordan vi kan revidere gudstjenesteordningene uten at 2000 års tradisjon i Kirken tas med inn i arbeidet som en levende og aktiv verdi. Det kan vel være spørsmål til ettertanke for noen og enhver?

I spørsmål omkring misjon og misjonsforståelse i en ny tid og utfordringer rundt nye menighetsdannelser har det også vært

en livlig utveksling innenfor Porvoo. De britiske øyer har hatt en annen misjonshistorie enn oss, og også en helt annen innvandring som har ført til et langt mer flerreligiøst samfunn enn hos oss. Dette gir oss muligheter til mange spennende utvekslinger og dialoger om hva som er tidløse kjerne i evangeliet og hva som må avgjøres av kontekst.

Porvoo-samarbeidet har også gitt vår kirke en direkte tilgang til erkebiskopen av Canterbury. Rowan Williams besøkte Norge høsten 2005 og deltok bl.a. i flere åpne sammenhenger både i Oslo og Trondheim. Han foreleste om miljøtrusselen som vår tids største etiske utfordring, og bidro med sterk substans i samtaler om et nytt religiøst Europa og økumenisk samarbeid både lokalt og globalt. I det globale, kirkepolitiske arbeidet er kontakt med erkebiskopen svært nyttig når ulike spørsmål skal drøftes. Det kan gjelde spørsmål om valg av tillitsvalgte i Kirkenes Verdensråd og økumeniske veivalg og prioriteringer, eller konkrete spørsmål om utfordringer i Midt-Østen eller samlivsetikk for det 21. århundre.

Gjennom 10 år med Porvoo har det vært arrangert ulike besøk, konsultasjoner og møter. Noen skjer regelmessig, andre blir det tatt initiativ til når behov dukker opp. (For eksempel kirkeledermøter, bispemøter, ulike kirkebyråkratmøter, møter mellom diverse spesialister på ulike områder i kirkene, osv.) Mange prester i vår kirke har også gjennom flere tiår hentet viktige impulser til eget presteliv gjennom kontakten med anglikansk kirkeliv, og flere bispedømmer og menigheter har samarbeidsavtaler i Church of England.

Mange av disse møtestedene ville vi kanskje ha funnet fram til også uten Por-

voo. Globaliseringen fører oss nærmere hverandre på kryss og tvers, og vi er blitt mer opptatt av å hente impulser fra hverandre. Porvoo har hjulpet oss til å gjøre dette i nye former der vi ikke bare uforpliktende henter impulser hjem, men opptrer i et forpliktende fellesskap der vi utfordrer hverandre på gjensidig ansvar for utviklingen i våre kirker.

Til slutt

Porvoo har i visse kretser fått et rykte på seg for høy mitra- og stavføring. Og for de som kjenner seg mer hjemme i en mer lavkirkelig tradisjon, har Porvoo ikke nødvendigvis hørt med i favoritt-vokabularet. Men for de som våger å kikke litt bakom bispekåpene, vil de få øye på mange tema og mange slags mennesker som møtes for å samtale om mange ulike spørsmål som er viktig i kirkene. Det er bunaden og blådressen jeg husker med stolthet fra Trondheim! Og i møtet med erkebiskopen av Canter-

bury er det frokostmøtet med strategisamtaler og hans åpne og ærlige dialog med kristne fra mange kirkesamfunn i Norge som har gjort mest inntrykk, ikke stav og kåpe! Samtidig tror jeg vi skal være glad for den impuls til refleksjon over bispeembetet som våre biskoper har fått fra Porvoo-fellesskapet.

Økumeniske avtaler som inngås på toppnivå i kirkene synes ofte ikke så tydelig lokalt. De påvirker oss likevel indirekte gjennom impulser, møteplasser og kontakter og også gjennom nettverk som gir oss ny kunnskap, nye måter å forstå teologi og samtid og felles utfordringer i en globalisert verden. Vi har underskrevet en økumenisk avtale, men det er først og fremst det innholdet den fylles med som kan bety noe i det lange løp og tilføre oss viktige impulser til å være kirke hver på vårt sted. Da blir det ikke bare spørsmål om hva Porvoo har tilført oss, men hva vi har vært med på og kan se fram til av gjensidig læring og inspirasjon gjennom et formalisert samarbeid over lande- og kirkegrenser.

*Ingrid Vad Nilsen er
prost i Vinger og Odal og
leder for Mellomkirkelig råd for Den norske kirke
ingrid.vad-nilsen@kongsvinger.kirken.no*

magasin

Kirkens ressurscenter mot vold og seksuelle overgrep i ett tiårsperspektiv

Visjoner for en kirke som har tatt innover seg at overgrep skjer.

Av Elisabeth Torp

Bakgrunn

Vi har lagt bak oss ett tiår hvor vi i kirkelig sektor på ulike måter offisielt har markert en tydelig stillingtagen mot vold og overgrep. Den tydelige stillingtagen har i ett perspektiv handlet om Ressurssenteret, men ikke minst har det også handlet om etablering og drifting av en lokal beredskap i det enkelte bispedømme gjennom de fag-etiske rådene. En slik beredskap som en støtte til den utsatte har bidratt til å sikre en tverrfaglig kompetanse på området.

Innsatsen fra kirkens side er forankret i vedtak i Kirkemøtet og Bispemøtet. Vedtakene inneholdt en tydelig stilling-tagen mot menns vold mot kvinner og en intensjon om en handlende kirke. Ved-takene har i

årene som har gått blitt brukt for alt de er verdt, og har representert en forpliktelse som det har vært vanskelig å komme utenom. Også Eva Lundgrens forskning og dokumentasjon har ligget til grunn, blitt mer og mer bekreftet, og fått sin anerkjennelse av kirken først mange år etter at den var gjort kjent.

Innenfor de fleste organisasjonene i Den norske kirke har en tilsvarende lagt til rette for en beredskap, primært som en støtte til den utsatte. Også i mange av de andre kirkesamfunnene i Norge har en ved etablering av en beredskap synliggjort en bevissthet omkring forekomst av overgrep innenfor egen sammenheng. Det gjennomgående i de ulike kirkelige sammenhengene har vært utarbeidelse av rettingslinjer for

håndtering av situasjoner der overgrep har funnet sted innefor sammenhengen, og ikke minst har det vært investert i å drifte et opplegg rundt håndtering av overgrepssaker. Også de forskjellige kirkelige utdanningsinstitusjonene har integrert et kunnskaps- og holdningsperspektiv i forhold til overgrepsfeltet. Gjennom arbeidet med å profilere kirkens holdning og handling overfor den menneskelige empiri av overgrep og krenkelser har kirkene fått til noe nytt og viktig, noe helt nødvendig, noe i og for seg enestående. Arbeidet representerer en type *pionervirksomhet* som har fått følger. Det som har skjedd utgjør en forskjell fra slik det var, og en forbedring som det er grunn til å være stolt av.

Hva det har handlet om

Dette tiåret har fremfor alt handlet om å *avdekke*, om å få kjennskap til og innsikt i en menneskelig empiri som er forbundet med taushet og hemmeligholdelse.

Det er også et tiår som har handlet om å *gjøre mye galt*, ikke være godt nok forberedt, ikke forstå rekkevidden, ikke orke å forholde seg til menneskers formidling av hva de har opplevd, ikke våge å tro at betrodde og respekterte mennesker også er overgripere.

Vi har *blitt rystet og skremt* over at mennesker kan være så beregnende og gjøre så vondt mot et annet menneske. Først og fremst har kirken *blitt utfordret*, på sin forståelse av hva overgrep og krenkelser er og gjør med den og de som er involvert og rammet. Og vi er blitt utfordret til å se nødvendigheten av å handle.

Hva vi har skjønt

Ut av naiviteten

Den første psykologen på Ressurscenteret sa det så fortreffelig for mange år siden: «I kirken tror dere for godt om hverandre.» Kom dere ut av den naiviteten! For den utsattes skyld.

Den realitet at overgrep også skjer i kirkelige miljøer, av kirkelige tillitspersoner og av kristne mødre og fedre, innebærer hele tiden et moment av overraskelse og rystelse, men kanskje mest av det første. For ingen hadde trodd at det ofte er den mest populære, den høyest aktede, som er overgriper i en kirkelig sammenheng. Og tilsvarende når det gjelder den utsatte, er han/hun først og fremst helt alminnelig og normal.

Det har handlet om en erkjennelse av et stort omfang av overgrep, og dermed en erkjennelse av hvor vanlig det er å være utsatt for overgrep og at det er mange som gjør seg skyldig i overgrep.

Maktperspektivet

I kirkelig sektor har en våknet i forhold til hvilken betydning makt - og særlig misbruk av makt - har i tillitsrelasjoner, familiære så vel profesjonelle. Vi har oppfattet det slik at kirkens møte med overgrepsfeltet på en ny måte har synliggjort maktaspektet i de menneskelige relasjonene, og at det har gjort det mulig og nødvendig å snakke om makt på en sannere måte. Overgrep er først og fremst misbruk av makt, og gjennom møtet med dette har en måttet begynne å forholde seg til - og ta stilling til - den realitet at kirkelige tilsatte eller betrodde tillitspersoner har makt. Forståelsen av makt inn i de kirkelige sammenhengene kan oppfattes som fremmed, og kan være en trussel

for en kristen fromhetstradisjon med ydmykhet og tjenersinn som idealer.

Kjønnspektivet

Møte med overgrep har både bekreftet et historisk sett tradisjonelt kjønnsrollemønster, og det har utfordret de tradisjonelle kategoriene. Fremdeles er det slik og vil fortsette å være slik at det er flest menn som forgriper seg. Og det er flere kvinner og jenter enn menn og gutter som utsettes for overgrep og vold. Men når barn opplever å være avmektig og underlegen, er det noe felles for både gutt og pike. Kvinner kan også være i en maktposisjon, f.eks. når de har morsrollen og dermed mødre makten. På ulikt vis formidler den utsatte ofte hvor rammet en opplever seg av mors svik, direkte eller indirekte. Vi møter noe av det samme i fortellingene fra de kristne barnehjemmene der det er flest kvinner i maktposisjoner som krenker og misbruker både gutter og jenter.

Seksualitet og skam, følelser og hindringer

Overgrep berører også synet på og forholdet til kropp og seksualitet. Det er generelt vanskelig å snakke åpent og sant om kropp og seksualitet. Ofte kan en høre hvorledes den som skal si noe om overgrep virkelig tar sats for å si de ordene en må si for å kunne snakke om overgrep. Og det er en spesielt krevende balansegang i forhold til å skulle komme inn i det som regnes som menneskets mest private og intime rom. Det er helt naturlig å kjenne egen skam når det snakkes om overgrep. Bare tanken på at overgrep skjer, gjør oss skamfulle. Det fortvilede er at egen skamfølelse hindrer oss i å være til hjelp for den utsatte. På en særskilt måte er den som representerer kirken i

møte med overgrepsutsatte utfordret til å finne en måte å plassere følelser som skam, sinne, sorg og raseri.

Ondskap

Mange med overgrepserfaring kan i ettertid beskrive det vonde som har skjedd som ondskap. Det er sterkt å høre beskrivelser av en slik opplevelse. Det ligger en form for avdekking av hva det er som ligger til grunn for en slik beskrivelse. Overgrep er noe annet og noe mer enn feil eller galt eller synd. Overgrep er erfaring som rammer og lammer dypt i mennesket, og skadene er ofte grunnleggende og omfattende. Overgrep er en motivert handling ut i fra overgriperens eget strev og avmektighet. Overgrep er noe mennesker gjør i sin fortvilelse for å løse egen avmakt. Overgrep kommer aldri fra Gud.

Hva har blitt annerledes?

Vi tror at det som har skjedd disse ti årene representerer en forskjell og gjør at noe har blitt annerledes. Det er berettiget ved en tiårsmarkering å løfte frem resultatet av den innsats som er gjort.

- *For den utsatte:* i beste fall en opplevelse av å ikke lenger være alene om det vonde som har skjedd. Kanskje kan det oppleves - i alle fall i glimt - at en ikke lenger er så ensom i forhold til ens egen erfaring av overgrep. Og for noens del vil den oppmerksomheten overgrep har fått bidra til at en skjønner mer av det som har vært forvirrende og uklart når det gjelder egen erfaring. Det er i alle fall å håpe og tro på en slik effekt. Det er mange innen de kirkelige miljøene som av hele sitt hjerte vil gjøre det beste de kan for den som har opp-

levd overgrep. At noen vil noe, at noen engasjerer seg, mener noe, bryr seg, representerer i seg selv en forskjell i forhold til slik det ble opplevd i overgrepssituasjonen. Da var den enkelte helt alene, og det som skjedde var det ikke mulig å snakke om

- *For kirken:* ingen vil lenger si at overgrep ikke finnes, også innenfor kirkelige miljøer, selv om det fremdeles er mange som bidrar til å usynliggjøre og bagatellisere. Det er i kirkene og organisasjonene mye velvilje. Men det er også mye som hindrer. Vi har blitt spesielt opptatt av at hindringene ofte er knyttet til den enkelte som møter overgrepshistorien og hans/hennes egne reaksjoner på det som blir formidlet. Vi tror det vil være avgjørende for fremtiden om og på hvilken måte det er mulig å aktivt forhindre at omgivelsenes reaksjoner – som ofte er av følelsemessig karakter – ikke er til hinder for og gjør det vanskelig for den utsatte.

- *For overgriperen:* i beste fall kan det være slik at den oppmerksomhet og åpenhet som i større grad nå er tilstede vil gjøre det mer vanskelig å begå overgrep. Åpenheten kan være positiv og vil kunne redusere omfanget av overgrep. Men åpenheten kan også gjøre overgriperen mer desperat og dermed påføre den utsatte mer trusler og krav om å ikke si noe til noen. Dessverre, kan vi gjerne si, vil nok de fleste overgripere opprettholde en manglende innsikt i og forståelse av hva vedkommende har gjort seg skyldig i. For det menneske som skader og gjør ondt mot et annet menneske er det ofte slik at det å fortrenge eller omskrive det som har skjedd er den eneste måte å kunne leve med det på.

Hva er utfordringene nå?

Vi har foran oss ti nye år hvor kirken skal opp tre enda mer kvalifisert og bli enda mer skikket til å møte mennesker som er rammet av overgrep og mennesker som rammer andre med sitt eget strev. Et aktivt arbeid mot overgrep og krenkelser vil aldri være forgjeves. På denne bakgrunn blir det umulig å gi seg. Kirkene og de kirkelige miljøene må fortsette med det vi har gjort og samtidig avansere og bli enda flinkere til å støtte og beskytte den utsatte. Kirken kan aldri bli god nok, men det er viktig at vi gjør så godt vi kan. Og det skal ikke så mye til for å gjøre en forskjell. Vi har sett at det nytter.

Et barne- og ungdomsperspektiv

Dette er et perspektiv vi spesielt vil trekke fram. På Ressurssenteret ser vi at de som formidler seg stadig er yngre. Dette kan ha sammenheng med at en i større grad nå hører andre snakke om overgrep, at det skjer og gjelder andre osv. Innen Den norske kirke har f.eks. Ungdommens kirke møte tatt prisverdig initiativ til at overgrep som oppvekstvilkår for mange innen det kirkelige barne- og ungdomsarbeidet blir satt på dagsorden. Dette gir også viktige perspektiver og spennende utfordringer inn i den satsing som gjøres lokalt i trosopplæringsreformen. Helt generelt vil vi si at det er en rett utvikling å fokusere på forekomst av overgrep blant barn og ungdom, både i et forebyggende perspektiv, og med hensyn til å muliggjøre at en på et tidligere tidspunkt kan komme til med støtte og lindring.

En vedvarende realitet

Det er nær sagt vemodig å si det, men overgrep vil fortsette å ramme uskyldige men-

nesker i sårbare situasjoner. Og det vil fortsette å være en stor belastning for den utsatte å skulle formidle seg og ikke minst bli trodd og tatt hensyn til.

Utrettelig snakke om overgrep

Det viktige er og blir at overgrep blir snakket om og gitt oppmerksomhet. Det har en opplysende effekt, og vil både kunne lindre og hindre. Vi har foran oss en stor utfordring i å finne en form på hvordan vi kan gjøre det lettere å snakke om overgrep – og helt generelt å snakke om det ubehagelige og skamfulle. Det er en utfordring å snakke om overgrep på en måte som inngir respekt for den og de som er rammet. Og det er en utfordring å formidle kunnskapen og historiene på en slik måte at det utløser engasjement og respekt for den og de involverte. Når vi får det til representerer det igjen noe som kan gjøre det lettere for den og de det gjelder i deres kamp for å finne ut hva det er som har skjedd og hva en skal gjøre med det.

Romme det kompliserte, herunder overgriper

På Ressurscenteret er vi mer og mer fokusert på nødvendigheten av å romme det kompliserte, med en tydelig stillingtagen mot volden og uretten. På en særskilt måte utfordres kirkene til å inkludere det vanskelige, å bryte stengsler. Den pionerperioden som ligger bak oss har gjort oss mer avanserte i vår tilnærming. Fra Ressurscenteret side er vi opptatt av å utvikle gode metoder og redskaper ut i fra det vi nå vet. Inn i det kompliserte ligger det bl.a. å romme den som har gjort og ofte fortsetter og gjør seg skyldig i overgrep og krenkelsers. Det er nødvendig å finne en balanse mellom overgriperes skyld og ansvar, og samtidig by på

støtte og profesjonell hjelp for å hindre nye overgrep. Også for den utsatte er det viktig at andre tar overgriper på alvor. Det kan lette på den utsattes skyld og ansvarsfølelse. Det trengs en kunnskapsutvikling i kirken med hensyn til å skjønne de ulike forhold som muliggjør vold.

Teologisk

I møte med overgrepssproblematikken utfordres kirken til å formidle at Gud tar tydelig stilling mot uretten, er nærværende når vonde ting skjer, og vil kjempe for den som er svak og såret og mot uretten. Overgrepfeltet har fått et rettighetsperspektiv. Retten til et liv uten overgrep og krenkelsers er et dekkende slagord, også for kirken. Overgrep skjer, men det skal ikke skje, det bryter med slik Gud vil at mennesker skal ha det i livet, og slik mennesker skal være overfor hverandre. I kirken er det null toleranse for overgrep. Gud forholder seg med en tydelig stillingtagen til menneskers onde handlinger. Jesusfortellingen er det beste eksempel på hvordan Gud forholder seg til det faktum at mennesker gjør vondt og skader andre. Samtidig er det en utfordring å snakke om overgrep som ondskap og menneskers onde handlinger. I dette ligger det å plassere og fastholde skyld i et menneskelig perspektiv, og en overgivelse til Gud som den som skal dømme. Gud tar tydelig avstand fra menneskenes onde handlinger og er opptatt av at sannheten setter mennesket fri.

Styrke den faglige kompetansen lokalt

Kunnskapen og mye av den gode praksis sitter i mange sammenhenger mest i det sentrale organet, hos ledelsen. Dette er viktig nok, men ikke tilstrekkelig: Vi tror den store satsing videre vil være på lokalt plan,

inn i de ulike sammenhengene, der vi vet at overgrep skjer og der mennesker er rammet og lider.

Oppsummering

Ett mål: i de kirkelige sammenhengene er det null toleranse for overgrep.

En visjon: fortsatt og utrettelig å støtte den utsatte og i større grad romme det kompliserte, herunder å inkludere overgrepet og krenkelsens kjerne, dvs. overgriperen – han eller hun som har forårsaket uretten og lidelsen.

Hva kan kirken være for den som er rammet? Ambisjonen er å være et godt sted å være. Det forutsetter en vilje til å romme den enkeltes erfaring slik den er opplevd og blir fortalt. Og det innebærer et enda større mot til å være tydelig tilstede, vise respekt og støtte den enkelte.

Hva kan kirken være for den som rammer andre? Kirken kan, hvis den vil, på en helt annen måte enn til nå være et sted for overgriper, hvor vedkommende blir møtt med respekt for den han eller hun er, samtidig som det tydelig tas avstand fra det vedkommende har gjort. Samtidig er en på tilbudssiden med kvalifisert faglig hjelp til den som har rammet andre. Det er ikke en god løsning for noen involverte å støtte overgriperen ut og overlate vedkommende til seg selv og nye arenaer hvor han eller hun kan fortsette å løse sin egen avmakt ved å gjøre andre avmektig.

Vi ønsker oss ti nye år hvor kirken viser at den kan opptre enda mer kvalifisert og bli enda mer skikket til å møte mennesker som er rammet av overgrep og mennesker som rammer andre med sitt eget strev, ved å begå overgrep.

Vi kan aldri bli gode nok. Det er viktig at vi gjør så godt vi kan. Det skal ikke så mye til, for å gjøre en forskjell.

Etterord

Verdighet og perle – en jubileumsaksjon

Vi har på Ressurssenteret vært opptatt av å finne en profil på våre tiårsjubileumsmarkeringer. Vi har ønsket å fornye et engasjement på den ene siden og på den andre siden bringe inn noe av det de ti foregående årene har gitt oss av innsikt. Perlen som verdighetssymbol har gitt oss mening. Vi ønsker å knytte et innhold som en hilsen fra Ressurssenterets arbeid nettopp ved å bruke perlen som symbol. Perlen er historien om forvandling. Muslingens reaksjon på fremmedlegeme er å kapsle det inn i perlemor. Perlen vokser rundt det som smerter, som en beskyttelse og hjelp til å leve når vondt har rammet. Perlen kan minne om den verdigheten som alle eier, For den som har vært utsatt for overgrep kan det oppleves som om verdigheten har blitt borte. Og en trenger andre menneskers hjelp til å finne den igjen og ta den tilbake.

En perlenål – et verdighetstegn som kan brukes av kvinner og menn. Perlenålen er laget av sølv og kulturperle og er produsert i samarbeid med smykketekstileren Ingjerd Hanevold. Perlenålen kan kjøpes for kr 150 ved henvendelse til Kirkens Ressurssenter.

En marmorperle – til bruk i en liturgisk sammenheng og er knyttet til en liturgisk tekst som er laget i samarbeid med Erik Hillestad. Som et utgangspunkt ønsker vi at en slik liturgisk markering skal finne sted i lokalmenigheten 1. eller 2. søndag i advent og/eller når det passer i den enkelte

sammenheng. Det ligger også en utfordring knyttet til at et nyskrevet liturgisk ledd med en symbolhandling blir innarbeidet som noe gjentakende i den enkelte menighet. Marmorperlen sendes i et begrenset antall til hvert prosti og det kan bestilles flere ved behov. Det hele er laget i et samarbeid med Kirkelig kulturverksted.

Et ressurshefte – Ressurscenterets tverrfaglige stab har skrevet ned sine erfaringer og sine refleksjoner rundt det tverrfaglige arbeidet som er gjort i de ti årene som er gått siden starten. Ressursheftet vil bli gjort tilgjengelig i trykt og elektronisk versjon i løpet av høsten.

*Elisabeth Torp er prest og daglig leder for Kirkens ressurscenter for vold og seksuelle overgrep
elisabeth.torp@kirkens-ressurscenter.no*

*For nærmere informasjon, se Ressurscenterets hjemmeside:
<http://www.kirkens-ressurscenter.no/jubileum/>*

Studieopphold Norway House Luther Seminary

SØKNAD OM OPPHOLD
for 2007

Kompetanserådet, bestående av representanter fra Presteforeningen, De teologiske fakultetene og Det praktisk-teologiske seminar har til formål å tilby oppholdsmuligheter ved Norway House, Luther Seminary, (Minnesota, USA).

Opphold ved Norway House er gratis for studier og videreutdanning. Tilbudet gjelder prester, teologiske lærere, forskere og andre søkere med tilknytning til Den norske kirke.

Norway House er sentralt plassert på området til Luther Seminary i St. Paul, USAs største lutherske teologiske fakultet. Seminaret har betydelig faglig kompetanse og et bredt tilbud (både grunnutdanning og etter-/videreutdanning). Seminaret har nær tilknytning til norsk kirkeliv i en årrekke. Norway House er et eget hus med 4 hybler (hvorav 3 er dobbeltrom) . Huset har alle nødvendige fasiliteter (utstyrt kjøkken, vaskemaskin og sengetøy).

Komiteen for Norway House (Kompetanserådet) inviterer med dette til å søke opphold ved Norway House. Søkere med studie- eller etterutdanningsprosjekter med studiepermisjon vil bli prioritert ved tildeling. Det er for tiden god kapasitet for perioden 2007.

Det benyttes standard søknadsskjema for opphold ved Norway House. Søknadsskjema fås ved henvendelse til Det praktisk-teologiske seminar, som har sekretariatsfunksjonen for komiteen. Telefon 22 85 03 10, telefaks 22 85 03 01, epost: praktikum@teologi.uio.no.

Søknaden sendes på eget skjema direkte til: *Det praktisk-teologiske seminar, Postboks 1075 Blindern, 0316 Oslo*. Nærmere opplysninger fås ved oppslag på <http://www.tf.uio.no/praktikum/norwayhouse/index.html> eller ved henvendelse til kontorsjef Ola Døhl, tlf. 22850311.

magasin

Folkekirken framtid i Norge

Av Paul Skuland

Innledning

Organiseringen av Den Norske Kirke står på dagsordenen. Vi diskuterer i det vide og det breie forholdet til staten og til kommunene, hvordan kirka skal finansieres og organiseres på det nasjonale plan osv. Jeg mener imidlertid at det er vel så viktig å diskutere organiseringen av kirka på det lokale plan. Her skriker det etter omorganisering og omstrukturering.

Hva er en folkekirke? Hvordan skal denne folkekirka organiseres slik som vi egentlig ønsker den? Hvordan skal vi kunne være Guds kirke på jord her og nå? Utfordringene ligger der hele tiden, men nå mer enn vanlig. I prinsipperklæringen Kirkemøtet vedtok i 2004 heter det at DNK skal være en *bekjennende, misjonerende, tjenende og åpen folkekirke*.¹ Hvordan skal vi få til dette i praksis? Hovedproblemstillingen er så vidt jeg ser det, at vi er organisert slik at *mer og mer av våre ressurser i*

folkekirken bindes opp mot færre og færre i våre kjernemenigheter. Vi har uttrykt klart at vi ønsker å være folkekirke for alle våre medlemmer, men får det ikke helt til. Jeg har vært sokneprest i Hasvik i sju år. Der har vi hatt et treårig forsøk med å omstrukturere kirkens arbeid nesten totalt i et forsøk på å være en folkekirke for alle kirkens medlemmer. Dette er bakgrunnen for en studiepermisjon vinteren 2005/2006 og skrijving av denne artikkelen.

Vi må åpenbart omstrukturere og omorganisere våre lokale menigheter. Teorien har allerede endret seg. Det synes i dag å være en stor enighet om at hovedmålgruppen vår er folkekirken, de dømte som ikke er utmeldte.² I praksis rettes hoveddelen av vårt arbeid og våre ressurser likevel inn mot menighetskjernen. Hvordan skal vi få til å endre dette? For å få til en omstrukturering må vi først klargjøre vår egen identitet. Hvem er «kirken»? Hvordan definerer vi oss som folkekirke? Vi har levd med

«menighetsparadigmet» til Gisle Johnson i snart 150 år. Skillet mellom folkekirken og «de organisasjonskristne», hvor de sistnevnte blir den egentlige kirken, har utspilt sin rolle. Vi har bare et medlemskriterium: **dåpen**. Straks vi prøver å tillegge tros- og bekjennelseskriterier, beveger vi oss inn på Guds enemerker. Hasvikprosjektet er et eksempel på hvordan dette kan gjøres i et fiskevær på Finnmarksysten. Her har vi i stor grad jobbet kontekstuel og radikalt endret arbeidsformer og struktur, blant annet ved å redusere antall gudstjenester ganske kraftig. Dette har åpnet kirken(e) for folket, og folket har i langt større grad enn tidligere identifisert seg med kirken.

For å få til dette trenger vi tydelig arbeidsoppgaver og mål. Fra organisasjonsteorien lærer vi at *fremragende selskaper kjennetegnes av relativt løse strukturer, men stramt styrt av kultur og verdier*.³ Vi burde være gode på det siste, men altfor ofte spriker det i alle retninger, og vi bruker store deler av våre ressurser på krangling innad. Organisasjonsteorien lærer oss også at strukturendringer og omorganiseringer er vanskelige og ofte mislykkes. Rundt omkring i Norge og Norden drives det mange prosjekter som retter seg inn mot folkekirken på forskjellige måter. Det største og mest spennende akkurat nå er jo trosopplæringsprosjektet. Det er mange som nå jobber intenst for å nå «alle» dømte mellom 0 og 18 år til jamnlige kirkelige samlinger. Det er kjempespennende, men det er tendenser til at dette arbeidet isoleres fra det øvrige menighetsarbeidet. Jeg var på en studiereise i januar i år, og fikk besøke en del andre prosjekter i Norden. Disse forskjellige prosjektene er spennende hver for seg, men man må jo snart begynne å tenke helhetlig på dette feltet og se de forskjellige

prosjektene i sammenheng.

Tre måter å tenke folkekirke

Den norske kirke er en bekjennende, misjonerende, tjenende og åpen folkekirke, men: Hva er en folkekirke? Hvordan begrunnes folkekirken teologisk? Det finnes åpenbart forskjellige syn på disse spørsmålene i Den norske kirke. Jeg har funnet tre grunnsyn som lever side om side i Den norske Kirke og som vi må forholde oss til.

Olav Skjevesland

Jeg oppfatter Olav Skjevesland som den som mest opprettholder det gamle johnsonske menighetsparadigma om enn i ny språkdrakt. Skjevesland snakker om kirken forstått som «dobbelvirkelighet». Marit Halvorsen Hougsnes påpeker det problematiske ved å adskille kirken som teologisk størrelse med kirken som en organisatorisk størrelse.⁴ Jeg oppfatter denne «dobbelvirkelighetstenkingen» som et forsøk på å opprettholde Gisle Johnsons hovedidé om «den nattverdsøkende menighet» som den egentlige kirke. Organisasjonen skal fortsatt omfatte «alle dømte medlemmer», men kirken er der innenfor. Skjeveslands støtte til «supplerende menighetsdannelser i Norge» og «menighetsplanting» ser jeg også som en opphussing av «den troende menighet» framfor folkekirken.⁵

Skjevesland protesterer kraftig mot å bli tatt til inntekt for et hierarkisk maktsystem. Hans tale om «pastoralt lederskap» er faktisk vanskelig å oppfatte på annen måte. Han skriver også: «Vi må konkret tilstrebe et medarbeiderskap; – som bekrefter alle tjenesters og nådegavers betydning, idet vi bygger hverandre opp – som *profilerer pre-*

stetjenestens åndelige lederfunksjon, og – som forener alle i sjenerøs og usentimental *agape*, fordi poenget ikke er å blåse opp sin egen status, men å bygge Kristi legeme» (første utheving min).⁶

Skjevesland stiller seg på mindretallets side i spørsmål om valg til bispedømmeråd og kirkemøte. Han mener fortsatt indirekte valg gir en riktigere sammensetning av de kirkelige rådene og opprettholder soknene som den grunnleggende strukturen i kirken. Dette vil også sikre «en god formell og åndelig legitimitet i kirken»,⁷ skriver han.

Skjevesland står for en konservativ omvendelseskristendom som fortsatt har en god del støttespillere spesielt på Vest- og Sørlandet, men ser nå ut til å dø mer og mer ut. Gisle Johnson satte likhetstegn mellom «de kristne» og «de organisasjonskristne». Medlemmer av de kristne organisasjonene ble menighetskjernen i kirken og den egentlige «kirken». Nå dør organisasjonene sakte men sikkert ut, og med dem håper jeg også denne kirketenkningen dør.

Andreas Aarflot

Andreas Aarflot er vel den som har gjort mest for å modernisere synet på hva en folkekirke er. Han opprettholder fortsatt et skille mellom folkekirkens medlemmer og «kirken» som Guds folk. Det blir imidlertid mer et teoretisk skille som stort sett blir overlatt til Gud. Dåpen er det eneste medlemskriterium i folkekirken, og derfor må folkekirken forholde seg til «alle».⁸

Dette gjør det imidlertid litt vanskelig å forholde seg til en folkekirke som ikke samtidig er «kirken». Aarflot kommer seg ut av denne selvmotsigelsen med to argumenter. For det første finnes det ikke en kirkemodell som er mer bibelsk forsvarlig enn

en annen. «Er det noe prinsipp som frambyr seg med en særlig styrke ut fra det bibelske materiale, så er det prinsippet om frihet i utformingen av ytre ordninger.» For det andre at kirkens *organisasjon* må utledes av dens *funksjon*. Den *relative berettigelse* for folkekirken blir dermed at den fungerer som en *tjenlig kirkeordning*.⁹

Denne tenkningen fører til at det blir en spenning i kirken mellom «et sentrum som består av den aktive menighet av personlig troende» og «en periferi døpte som har et passivt forhold til kirkens tro». Vi må leve med denne spenningen, men vi må se nødvendigheten av en «interaksjon» mellom dem. Dette skal skje ved at «den gudstjenestefeirende menighet» blir subjekt i kirken, mens den døpte menighet blir objekt for kirkens arbeid.¹⁰

Aarflot tar til orde for moderne demokratisk ledelsestenkning, men ikke i alle spørsmål. Det er greit at ansvaret for de åndelige spørsmål legges på de valgte legfolk, men da bør rådene ha sin «kirkelige legitimitet» fra «den gudstjenestefeirende menighet». Det er derfor viktig at valgene blir holdt i kirkehus eller kirkelige lokaler og atskilt fra borgerlige valgdager. «Den demokratiske legitimitet» er derfor ikke så viktig, selv om det hadde vært greit med litt mer enn 3 %.¹¹

Den norske kirke må være både *folkekirke* og *trossamfunn*. Dersom kirken blir skilt fra staten blir det avgjørende for folkekirkens fremtid i vårt land, at den makter å være *bekjennelseskirke i sine aktiviteter* og samtidig *folkekirke i sine forventninger*. Kirken må være *bekjennelseskirke i sin sendelse* og *folkekirke i sin innhøsting*. LA KIRKEN VÆRE KIRKE OG LA FOLKET VÆRE FOLK.¹²

Sevat Lappegard

Sevat Lappegard hevder i sin artikkel «Folkekyrkjeteologi»,¹³ at det egentlig ikke har vært noe forsøk på å drive med folkekirketeologi etter at Gisle Johnson på 1850-tallet overvant grundtvigianismen. Folkekirken har imidlertid levd videre på grunnplanet på tross av teologien, og her har det også utviklet seg en «folkekirketeologi». Vi finner den igjen hos enkelte salmediktere, spesielt Blix, og i folkehøyskoletenkningen. Dersom det er rett som Lappegard indikerer at «det johnsonske menighetsparadigma var et blindspor i kirkehistorien og kirketenkningen», har vi veldig lite å hjelpe oss i utformingen av en ny moderne ekklesiologi og kirkemodell for fremtiden.

Hvis skillet mellom «foreningskristne» og «folkekirkas dømte medlemmer» er borte, hva slags kirke får vi da? Hvis alle medlemmene er «kirken», hvilken betydning får det for kirken vår og dens organisasjon? «Observerer vi ein vanleg folkekyrkjemenighet, ser vi at han består ikkje av konsentriske sirkelar lagvis utanpå kvarandre, men kan heller sammenliknast med eit nettverk av sambandsliner og relasjonar som aktualiserer seg og blir synleg alt etter livets ulike skiftingar og dei sosiale ordningar på staden.»¹⁴ Man får en symbiose mellom kirken og lokalsamfunnet, og med enkeltmenneskene i lokalsamfunnet. Det er også interessant å se hvordan den mest folkelige av våre organisasjoner; Sjømannskirken har begynt å tenke mer og mer i de samme kategorier.¹⁵

Denne måten å tenke samhandling setter oss også inn i en internasjonal sammenheng, og da særskilt i forhold til kontekstuell teologi. Menneskets religiøsitet må hele tiden stå i forhold til samfunnskonteksten og den enkeltes kontekst.

«Spørsmålet om framleis sosial integrasjon blir derfor i stor utstrekning eit spørsmål om det kultiske livs evne til *kontekstualitet*.»¹⁶

For at kirken skal bli folkekirke må vi få en ny gudstjeneste. Gudstjenesten må være en sosial samhandling for dens medlemmer, og ikke bare for de spesielt interesserte. I et mer og mer differensiert samfunn er ikke dette lenger umiddelbart. Lappegard vil ha oss til å arbeide videre med «språk». Vi må få et språk som svarer til det grunnleggende religiøse symbolsystem i samfunnet.¹⁷

Dag Myhre-Nielsen peker på at kirken nødvendigvis må være både menneskelig og guddommelig. Det blir for langt å gå inn på alle hans tanker om folkekirken, men jeg har stor sans for hans geometriske modell: ellipsen. Ellipsen har to likeverdige senter; her *Ordet* og *medmennesket*, eller *Gud* og *samfunnet/enkeltmennesket i samfunnet*.¹⁸

Ressursbruk i Kirken

Prosjektet i Hasvik og prosjekter andre steder viser at det er på høy tid å stille spørsmålene: Hvordan bruker vi ressursene våre? Står det i forhold til våre teorier og vår teologi? Hvordan kan vi få en bedre sammenheng? Hvordan kan vi bli mer effektive i arbeidet vårt?

Hoveddelen av innsatsen mot folkekirken

Arbeidsoppgavene for prester, stab og menighet er i dag rettet hovedsakelig inn mot menighetskjernen. Dette er vi enige om ikke lenger samsvarer med våre målsetninger. Derfor må vi omorganisere hvordan prestene, stabene og menighetene skal arbeide.

Vi har lenge prøvd å få til forskjellig arbeid som rettes utover, utenfor menighetskjernen, mot folkekirken. Dette har kommet på toppen, etter at de lovpålagte og kirkepålagte tjenestene først er gjort. Nå er det imidlertid slik, at denne toppen har blitt mindre og mindre med årene. Etter at organisasjonene begynte å gå kraftig tilbake, har også menighetskjernene og frivillige i menighetene gått tilbake. Resultatet er i hvert fall blitt, at vi bruker mer og mer tid inn mot en mindre og mindre menighetskerne.

Bruk av tid og ressurser på gudstjenestelige handlinger bør bare øke. Spesielt i de store menighetene hvor man har liten kontakt med folk flest, har vi hatt tendenser til å nedprioritere begravelser, dåp og visler. Selv om vi ikke får så mye kontakt med disse menneskene, blir det et viktig møte med kirken for dem.

For å få til en omorganisering slik at hoveddelen av vårt arbeid rettes mot folkekirken, må vi røre med noe som er blitt «hellig» i vår kirke, nemlig forordnede gudstjenester på søn- og helligdager. Vi vet at gudstjenester kan være viktig for folkekirken også. Julaften er det mest lysende eksempelet. Det er mange gudstjenester ellers i året også som drar mange mennesker. Det er meget lokalt og kontekstuell hvilke behov lokalsamfunnet og lokalkirken har. Det er imidlertid den vanlige høy-messen som står mest i faresonen. Her kommer de få trofaste som blir færre og færre. Vi bruker altfor mye av våre ressurser på disse, slik at vi har altfor lite igjen til folkekirken.

Hele staben og mange frivillige

Når de norske stabene ble bygd opp fra begynnelsen av åttitallet, ble det tidlig et

klart skille mellom de som var ute og de som var inne, mellom de som hadde ansvaret for det praktiske og de som stelte med det åndelige. Dette skillet ble ytterlige forsterket etter den nye kirkeloven i 1997 da kirkevergen ble sjef for det verdslige og soknepresten for det åndelige.

Vi kan leve med delt ledelse, men vi kan ikke leve med delte målsetninger. Vi må stå sammen om det arbeidet som skal drives, og vi må ha felles mål.

Det må bygges massivt på lekfolk og de frivillige i vår kirke. Det betyr at vi må overgi makten også over de åndelige spørsmål til «kirken». Dernest må vi gi veldig frie tøyler i organisering og opplegg for alt arbeidet vi gjør, også for gudstjenester. Vi må så langt som mulig forsøke å overgi ansvar og tjenesteoppgaver til langt flere.

Suksesskriterier fra organisasjonsteorien

Det er ikke så lett å plukke noen få punkter fra et stort emne uten å bli beskyldt for forenklinger. Så får det bli det da. Her kommer noen få punkter som jeg tror kan være viktig å legge seg på minne, når vi skal omorganisere kirken vår.

*Fagbyråkratier reagerer langsomt på endringer i sine omgivelser.*¹⁹ Utgangspunktet er her skolevesenet, men er vel minst like sann for kirken. Når omgivelsene stadig beveger seg fortere, blir vi stilt ovenfor kjempeutfordringer. Vi er jo allerede akterutseilt på en rekke områder. Det er imidlertid startet en rekke gode forsøk på omorganiseringer allerede, men de spriker i mange retninger. Noen må ta tak i dette og skjære litt i gjennom. Det betyr antagelig at vi må gi mer makt og ressurser til de sentrale styringsgruppene: Kirkerådet og Bispemøtet. Også lokalt må man nok få en sterkere ledergruppe, kanskje bestående av

menighetsrådsleder, kirkeverge og sokneprest. (Dette må eventuelt legges på prostinivå.)

Vi må være observante på alle kjente og truende omstruktureringsproblemer.²⁰ Alle nivåer i maktpyramiden kjemper for sine posisjoner og ønsker mer makt på sine nivåer. Det finnes imidlertid en del *grunnleggende prinsipper for vellykket strukturendring*.²¹ For det første må det utvikles nye begreper om hva som er organisasjonens mål og strategier. For det andre må den nåværende struktur studeres inngående slik at det er helt klart hvordan den fungerer. Mange forsøk på omstrukturering slår feil fordi man ikke har et fullstendig nok bilde av organisasjonen. Dette gjelder åpenbart for en så kompleks organisasjon som Den norske kirke. For det tredje må den nye strukturen utformes i lys av endringene i mål, teknologi og omgivelser. Her har vi utrolig mye å ta tak i, ikke minst i forhold til teknologi. For det fjerde må det eksperimenteres. Det som fungerer, må beholdes, og det som ikke fungerer, må avvises. Hvor dårlige vi er på å legge ned ting som ikke fungerer.

*Fremragende selskaper kjennetegnes av relativt løse strukturer, men at de er stramt styrt av kultur og verdier.*²² Hvordan skal vi få med oss dette? Det er veldig avhengig av at ledelsen gir stor grad av handlingsrom også i en ny struktur. Det handler om å gi utfordringer og utforme målsetninger i stedet for en misforstått detaljstyring ovenfra.

Hasvikmodellen

Hasvik prestegjeld ligger på Sørøya, langt ute i ett av de beste fiskefeltene i verden.

Her bor det så vidt over tusen mennesker. De lever i hovedsak av fiske og fiskeforedling, men etter hvert har det blitt mer og mer fisketurisme. Her har vi dratt i gang et folkekirkeprosjekt som er blitt lagt merke til, og som kanskje kan stå som forbilde for den omstrukturering av lokalmenighetene som nå må komme.

I Hasvik menighet var det som vanlig gudstjeneste hver søndag, fordelt på tre kirker. I Sørvær kirke ble det våren 2000 lyst messefall to ganger på rad fordi det ikke kom noen. Også i de to andre kirkene var oppslutningen om gudstjenestene heller laber. Det var noen få som kom hver gang. Biskop Ola Steinholt holdt et foredrag under stiftsmøte i Hammerfest denne våren der han pekte på denne utviklingen i mange av kirkene i bispedømmet, og utfordret oss til nytenkning i de lokale menighetene.

Høsten 2000 tok jeg initiativet til en gjennomgang av menighetens liv, kirkens ressurser og lokalsamfunnets behov. Vi fant ut at «menigheten» besto på den ene siden av noen veldig få spesielt interesserte, og på den andre siden en stor folkekirkemenighet som bare brukte oss ved helt spesielle anledninger. Vi fant ut at vi brukte mesteparten av kirkens ressurser på de få i stedet for den store gruppen. Vi fant også ut at det var et stort behov for kirken i lokalsamfunnet.

Hasvik menighet, menighetsråd, stab og frivillige ble med i en samtale om hva slags kirke vi ønsket å være. Det ble snart klart at vi kunne samle de aller fleste omkring et kirkesyn som satte folkekirken i sentrum. Alle døpte som ikke har meldt seg ut, er kirkens medlemmer. Vi ønsket å være en kirke for alle dens medlemmer, og gjerne invitere inn de andre også.

Disse samtalene gikk etter hvert over i

en stor dugnad om hva vi kunne gjøre med dette. Jeg foreslo da å starte et forsøksprosjekt. Det burde være mulig å omorganisere den lokale menigheten slik at den kunne fungere langt mer som vi ønsket oss den.

Lage en målsetning

Målsetningsarbeidet var noe av det mest spennende. Vi tok utgangspunkt i Den norske kirkes målsetning om å være *en misjonerende, diakonal og åpen folkekirke*. Disse tankene prøvde vi så å tilpasse de lokale tradisjoner og behov. Det ble først satt opp tre målsetninger, så etter det første året kom det en til. Tilslutt kom en femte målsetning til, etter at prøveprosjektet var evaluert og vi tenkte videre framover.

1) *Å forkynne evangeliet til langt flere.* Her tenkte vi helt praktisk. For å kunne forkynne evangeliet til flere, så må vi treffe langt flere. Vi må organisere virksomheten slik at vi kommer i kontakt med og i samtale med langt flere av våre medlemmer. Det betydde at vi måtte gjøre flere av våre arrangementer tiltrekkende for mange, og også i større grad forsøke å bringe kirken ut til folk.

2) *Å samle de troende for å tilbe Gud, eller: Å gi kirka tilbake til folket.* Her hentet vi ideer fra den kontekstuelle teologi. Folkets egen tro og religiøsitet er viktig og verdifull. Folkereligiøsiteten har vært noe negativt i vår kirke. Det blir helt galt. Vi må heller oppmuntre den og kanskje forsøke å lede den. Vi ønsket å åpne kirkene helt fysisk, slik at folk kunne bruke dem selv om det ikke foregikk noe i dem.

3) *Å bruke de menneskelige og materielle ressurser mer fornuftig/effektivt.* Her lå to frustrasjoner bak. Hvor mye tid og krefter skulle vi bruke på de få som kanskje trenger det minst. Staben hadde delt oppga-

vene mellom seg slik at noen drev med det «kristelige», og de andre med det «praktiske». Dette skillet fortsatte i menighetsrådet og blant de frivillige også. Målsetningen her er altså todelt: Å samle stab og menighet om et felles arbeid, og å arbeide i forhold til «alle» medlemmene.

4) *Å drive et arbeid som blir til velsignelse for lokalsamfunnet.* Det første året prosjektet var i gang, kom lokalsamfunnet inn i en stor krise. Det var fiskerikrisa som slo beinhardt inn i dette totalt fiskeriavhengige samfunnet. Det ble tidlig slik at kirken fikk en sentral rolle i bearbeidingen av denne krisen. Under ettårsevalueringen ble det stor tilslutning til å legge til denne fjerde målsetningen. Bernd Krupka fra KUN, Kirkelig utdanningscenter i nord, nevner i sin evaluering av prosjektet at vi har lange kirkehistoriske tradisjoner i å bry seg med samfunnets ve og vel.²³ Han nevner de såkalte potetprestene og læstadianismens virke mot drukkenskap og fattigdom.

5) *Å nå alle døpte i alderen 0 til 18 med trosopplæring.* Denne femte målsetningen kom først med etter at vi var blitt med i trosopplæringsprosjektet fra 2005. Ved å sette opp dette som en målsetning ved siden av de andre, søkte vi å sikre at trosopplæringen ikke skulle bli et prosjekt ved siden av det øvrige arbeidet. Det er vår mening at den eneste mulighet for å lykkes i dette ekstremt ambisiøse prosjektet, at det blir en del av hele menighetens arbeid.

Ny måte å arbeide på

Ved å redusere gudstjenestetallet fra 62 til 42 så skaffet vi oss ressurser til å gjøre noe annet. Disse ressursene ble hovedsakelig brukt til å arrangere *kirkeuker* på de forskjellige stedene. Ideen til dette er hentet fra den lokale kirkehistorien. Det er ikke så

mange år siden at presten bare kom to ganger i året. Da var han gjerne en uke og gjorde alt; Besøke gamle og syke, hadde dåpssamtaler og vigselssamtaler, foretok jordpåkastelse for de som hadde blitt begravd siden sist osv. Tilslutt var det en stor gudstjeneste hvor de fleste i området kom. Det finns fortsatt en kollektiv hukommelse om dette. Det er nok en av forklaringene på den store oppslutningen disse kirkeukene har fått. Alle kirkeukene ble avsluttet med en stor gudstjeneste med innslag og deltagelse fra mest mulig av det som hadde foregått tidligere i uken.

I den kollektive hukommelsen lå også minnet om deltagelse ved nattverdsbordet, og et savn om at det var borte. I det moderne Hasvik var det bare indremisjonsfolket og læstadianerne som gikk til nattverd, og de var nesten borte. For å markere nattverden som en nådegave mer enn en bekjenneshandling, fikk vi lov til å dele ut *nattverden i kirkebenkene*. Nå tok bort i mot halvparten av de voksne gudstjenestedeltagerne imot nattverden.

Vi startet med *åpne kirker*. For å markere skikkelig at kirken tilhørte alle, fikk vi til ordninger slik at vi kunne holde kirkene åpne. Vi la også til rette for å kunne tenne lys og ha en bønnestund eller andaktsstund for seg selv. Det tok en stund før lokalbefolkningen begynte å bruke kirkene. Først var det besøkende som tok dem i bruk, men etter ett par år viste lysforbruket og «bygdesnakket» et større og større bruk også for det lokale bygdefolket. Det ble jo en god del færre gudstjenester enn tidligere, og det var et savn for noen, men mulighetene til å bruke kirkene utenom gudstjenestene hjalp for mange av dem. Ved spesielle anledninger har vi hatt betjening i kirken, men normalt står de bare åpne.

Når man lever på et sted med så mye «natur» som her, har det vært naturlig for mange å møte sin Gud ute i naturen. Vi startet derfor med langt flere *friluftsgudstjenester* enn tidligere. Ærefrykten i forhold til det fantastiske skaperverket ligger grunnfestet i folkereligiøsiteten. Særskilt i forhold til havet er dette åpenlyst. Havet er det som gir liv, og det som tar liv.

I forbindelse med kirkeukene dro vi også ut til der folk var. Vi var med *forbønn på arbeidsplassene*. Vi prøvde først med andakt, men det ble litt for tøft. Når tilbudet kom om at vi ville komme for å be for bedriftene og arbeidsplassene der, for lokalmiljøet og bygdesamfunnet osv, ble vi tatt imot med åpne armer. Vi var også med *forbønn for organisasjoner*. Vi har bedt for idrettslaget, sanitetsforeningen, bridgeklubben, Lions osv. Vi har prøvd med *prest på kafé* og *prest på butikk* og lignende. I tillegg har kirkeukene gitt oss mulighet til å være på et sted over litt lengre tid og vandre rundt i nærmiljøet. Der vi tidligere i litt for stor grad bare var på besøk, har vi nå langt mer blitt en del av lokalsamfunnet.

Så har vi i kirkeukene fått anledning til å drive *litt normalt menighetsarbeid* i småbolker; søndagsskole intenst over en uke med gudstjenesten på søndag som mål, ungdomssamlinger to ganger i året, formiddagstreff (egentlig eldre treff, men ingen er eldre mer) og lignende.

Gjennom kirkeukene fikk vi til en ny måte å organisere *skole/kirke- og barnehage/kirke-samarbeidet*. To ganger i året fikk vi skolene og barnehagene til å sette av uker med spesialtema om kirken. Dette har forenklet organiseringen av dette arbeidet betraktelig. Det har også blitt langt større enn tidligere.

I alle kirkeukene har vi hatt minst ett

kulturelt arrangement. Vi har her samarbeidet nært med alle kulturelle krefter i lokalmiljøet. Det har også gitt mulighet til å hente inn kulturelle krefter utenfra. Dette har gitt et løft i bygdenes og kirkens kulturelle arbeid.

Vi har forsøkt å samle bygdefolket i kirken til *samfunnsmøter* av forskjellig art. Fiskerikrisa ble jo en samfunnskrisa her. Den skapte frykt for at hele samfunnet ville gå i oppløsning. Det har vært en stor fraflytning gjennom flere generasjoner. Dette er jo ikke unikt. Mange (de fleste) småsamfunn som dette, har lidd under sentraliserings-spøkelset. Man snakker her om en halvering av folketallet i løpet av en tjuetårs periode. Dette fører til et generelt mismot og apati som det ikke er så lett å ta tak i, når en sitter midt oppi det. Kirka er imidlertid eksperter på sorgarbeid og sjelesorg. Mye av dette kan også brukes i forhold til samfunnet.

Ny organisering og bedre utnytting av ressursene

Når en skal starte et prosjekt som dette, er det viktig å gi alle mulige som er tenkbar til å ville mene noe om det, muligheter til å komme med sine synspunkter. Det er viktig å ta seg god tid før man setter i gang. Alle endringsprosesser bør i størst mulig grad komme nedenfra. Da er det mye lettere å få med alle involverte og frivillige i arbeidet, og det motarbeider tendensen til at prosjektet skal bli for personavhengig. Her brukte vi vel 1½ år fra de første ideene ble lansert til prosjektet startet.

Jeg tror også at det er avgjørende å forholde seg oppover i systemet fra starten av. Prost, bispekontor og biskop kom med sterke føringer og mange ideer underveis i prosessen. Det gjorde det mye lettere, for

det hadde ennå ikke gått prestisje i noe. Når selve prosjektbeskrivelsen forelå, visste vi at det ikke ville trenge store endringer for å få den godkjent. Både prost, bispekontor, biskop og bispedømmeråd sluttet seg overstrømmende til dette prosjektet og fulgte veldig flott opp underveis.

Prosjektet ble organisert med et prosjektstyre nedsatt av menighetsrådet. Dette møttes to ganger i året. Lokalt ble det organisert en kirkeukekomite som skulle være ansvarlig på hver sine steder. Det viste seg snart at disse lokalkomiteene ble noe av det viktigste. Når disse fungerte bra, ble kirkeukene bra.

Kirkeukene skulle være et nært samarbeid mellom hele staben, menighetsråd og frivillige. Dette var en av de største utfordringene vi hadde. Det betydde nemlig å bryte med mange tradisjoner. Før var oppgavene i staben blitt delt. Kirkeverge og kirketjener hadde kirkebyggene, kirkegården, kontoret og alt det praktiske, mens prest og organist møtte folk. Menighetssekretær var den eneste som var begge steder. Nå ble vi «tvunget» til å gå om hverandre. Menighetsrådet hadde i stor grad også mest forholdt seg til de praktiske spørsmålene. Nå ble de del av lokalkomiteene som tok imot folk i kirka. De frivillige hadde holdt på med sine ting. Nå skulle de representere kirken utad. Dette var ikke så lett, men vi ser nå etter fire år et langt sterkere engasjement og en ny kirkelig identitet i alle disse gruppene.

Vi satset sterkt fra starten av å bygge opp samarbeid med både lokale og eksterne organisasjoner, både religiøse og folkelige. Det var uvurderlig at vi fikk bli en del av bygdas aktivitet, og være en del av den lokale religiøse aktiviteten. Alt frivillig arbeid henger nøye sammen på et lite sted.

Det er mye de samme menneskene som er med mange steder. Dersom det blir konkurranse mellom de ulike aktivitetene, har man tapt. Dette gjelder ikke minst i forhold til andre kristne/ religiøse forsamlinger. Det er ikke viktig å være enige om læresetninger, men det er viktig hvordan man behandler mennesker. Vi prøvde også å inngå samarbeid med organisasjonene som kom med sine emissærer og predikanter med noenlunde jamne mellomrom, først og fremst Normisjon. Dette ble litt vanskelig på grunn av at de fattet et boikottvedtak av biskopen og hans støttespillere. Min erfaring er også at deres møteform har gått ut på dato. De har en sentral evangelisk forkynnelse, men den er uten noen form for kontekstualitet og møtene arrangeres etter en liturgi som etterhvert har blitt helt fremmed for folk flest.

Ideen bak kirkeprosjektet i Hasvik var å satse mye på å bygge opp et stort frivillighetskorps som også skulle få stor makt og innflytelse. Det er vel på dette feltet jeg tror det fortsatt er mest å hente. Det gikk ganske greit å få med langt flere frivillige enn tidligere. Å forberede og gjennomføre en kirkeuke i halvåret ble sett på som en overkommelig oppgave. Prosjektarbeid blir mer og mer vanlig i samfunnet vårt. Vi opplevde også en mye sterkere identifisering med kirken, men de var lite villig til å overta makta. Prestemakta og delvis stabsmakta står altfor sterkt i kirka vår, i hvert fall her i nord. Lekmannstradisjoner og det allmenne prestedømme trenger noen flere forkjempere i noen år til, for å snu dette.

En av de store fordelene med å starte prosjekter, er muligheten for mange og grundige evalueringer. Med evalueringer på alle nivåer får alle være med å styre utviklingen. En annen fordel med prosjektarbeid

er at det er lov å prøve og feile. Det er mulig å legge ned ting som ikke fungerer osv.

Folkekirkeforsøk i Norden

Det er et litt tilfeldig utvalg nedenunder, men jeg tror de viktigste er med. Jeg kjente til de fleste fra før av. I tillegg skrev jeg brev til alle bispekontorene i hele Norden for å få tips om andre forsøk. I Danmark og Sverige ble det til at jeg dro til de stiftene (bispedømmene) som oppfattes mest som utkantstrøk i de respektive land. Her hjemme er der en rekke forsøksprosjekt under «trosopplæringsreformen». Det er mye spennende her, men jeg besøkte bare ett av dem, som får stå som representant for dem alle. I tillegg har vi nettopp startet opp vårt eget prosjekt her i Hasvik og Loppa; «Trosopplæring i kirkeuker».

Det finnes en rekke forsøk på menighetsbygging, særskilt på Vestlandet og Sørlandet. De retter seg veldig inn mot å skape en ny og større menighetskjerne, og folkekirken blir en misjonsmark. Jeg har ikke ville gå for mye inn i disse, da jeg oppfatter dem mer som en bevegelse bort fra folkekirken. Jeg hadde vel oppfattet den nye valgmenigheten, Bymenigheten Sandnes, som et slikt prosjekt, men har gjennom dette besøket fått et litt mer differensiert syn på det. Jeg tror likevel at det er et feilspor, men med mange gode ideer som vi ikke må miste.

Sjømannskirken – mer folkekirke enn folkekirken

Sjømannskirken har blitt et eksempel på hvordan kirken kan åpnes for folk flest. Her kommer nesten alle som er langt hjemme-

fra. Sjømannskirken har etter hvert endret karakter, man kan si blitt tvunget til å endre karakter av sine brukere og sine ansatte. For 20 år siden var det ennå stor forskjell på teologien ved hovedkontoret i Bergen til den som ble praktisert ute i arbeidet. Etter hvert har ledelsen kommet etter, og man har nå fått en sentral tenkning som i langt større grad stemmer med praksis.

Den teologiske tenkningen og målsettingen for organisasjonen har endret seg kraftig. Kjell Bertel Nyland gir uttrykk for en klar folkekirketenkning i sin bok *Tolk & tjener*. Den teologiske begrunnelsen som i utgangspunktet var misjonering, har utviklet seg til en ganske klar folkekirkelig begrunnelse. Det er Andreas Aarflots kirke-tenkning som legges til grunn, men tenkningen nærmer seg kraftig Sevat Lappegard. Sjømannskirken har en fantastisk praksis hvor man møter «alle». Det er flott å se at man har fått en teologisk tenkning som bygger opp under og forsterker denne praksisen. Sjømannskirken står nå som et lysende eksempel på hvordan det er mulig å bygge en folkekirke for alle dens medlemmer.

Levanger – sjømannskirke i en norsk menighet

I 1999 startet det opp et prosjekt i to menigheter samtidig, Levanger og Stiklestad, en bymenighet og en landsens menighet. Man skulle forsøke å gjenskape en sjømannskirke hjemme i norske menigheter. Det var Trygve Andreassen som hadde ideen og skulle stå for ledelsen av prosjektet. Man startet med et nært samarbeid med næringslivstopper og politikere, deretter samlet man stab, menighetsråd og brukergruppene for å presentere prosjektet. Det gikk litt tregt fra starten av. Inntrøndere hiver seg

normalt ikke på det første og beste. Av forskjellige grunner tørket prosjektet inn etter ca to år uten at man fikk se noe særlig resultater.

Det er litt vanskelig å vurdere dette prosjektet siden det ble avbrutt alt for tidlig. Man kan lett se i ettertid at det ble alt for toptungt og personavhengig. Det er også åpenbart at prosjektet var alt for ambisiøst i forhold til tidsaspektet. I samtale med prosten, Per Hallstein Nielsen, forteller han, at man likevel brukte mange av ideene i flere av menigheter i prostiet med stort hell. Det hadde imidlertid vært utrolig spennende om hele ideen kunne tas opp igjen og prøve det ut på nytt et eller annet sted. Jeg innrømmer også her og nå å ha stjålet en god del av dine ideer, Trygve, til Kirkeprosjektet i Hasvik.

Elverum – folkekirkegudstjenester

Sevat Lappegard dro i gang et folkekirkeprosjekt i Sør-Østerdal prosti og i Elverum kirke på begynnelsen av 90-tallet. Dette prosjektet handlet mest om å utvikle gudstjenestene og de kirkelige handlingene til å bli handlinger for og til folket. Dåpen og de døyte er i sentrum. Hovedideen er å bygge opp en kirke som kan samle folk rundt allmenne livserfaringer og gi tilhørighet både i lokalsamfunnet og i møte med Gud.

Elverum menighet har allerede vært en av hovedleverandørene til liturgien for den nye gravferden. Nå jobbet de med dåpsliturgien og med ny høymesse. Det gjelder å få liturgier som får med en mye større del av det teologiske mangfoldet enn dagens har. Så gjelder det å tenke alle kirkens medlemmer. I dåpen må en få med seg alle aspekter, det vil si også dåpen som livsrite og som en livslang prosess. Dåpshendelsen er en feiring av livet og en takk for livet. I

gravferden er det veldig viktig med overgivelsesseremoni, og vi burde egentlig kunne be for de døde. Det viktigste med den nye gravferden er at avdøde er satt i sentrum. De har også prøvd å arrangere langt flere kontekstuelle gudstjenester. De har prøvd med parkmesse, setermesse, jaktmesse, pilgrimsgudstjeneste og lignende.

Oslo – Gud i storbyen

Det startet med en selverkjennelse: kirken i Oslo er spesiell. Oslo er meget flerkulturell og flerreligiøs, og har ganske mange andre storbytendenser. En fokusgruppe ble satt ned for å lage en kontekstuell undersøkelse, «Storbyens trender og tendenser» som viser at Oslo (særskilt indre by) står i en særstilling, kanskje særskilt på grunn av den hyppige flyttingen innad i byen som gjør det vanskelig å skape en lokal forankring, gir særegne utfordringer.²⁴

Det hadde i Oslo vokst fram en innsikt om en kirke som trengte å tenke nytt. Teologisk har man i hvert fall nevnt «fem innfallsvinkler til en fornyet refleksjon om kirkens misjon». 1) En *skapelsesteologisk* tilnærming. Her tenker man at man må jobbe i samarbeid med ulike tro og livssyn, for å strekke seg mot det som er rett og godt. 2) En *diakonal* tilnærming. Hvordan skal den kirkelige omsorg framtre i det moderne samfunn? 3) En *evangeliserende* tilnærming. Man må tenke på hvordan man kan formidle tilgivelsens og nådens budskap i en stadig mer nådeløs virkelighet. 4) Kirken som *fellesskap*. Grunnleggende kjennetegn og ulike fellesskapsformer må drøftes. 5) *Kirkens organisasjon*. Det må reflekteres over en organisasjon som ikke har endret seg stort på lenge.

Tønsberg – bryggekapell midt i strøket

Midt på 80-tallet kom det fram tanker om et bryggekapell midt i strøket i Tønsberg. Det skulle være et åpent kapell både på dagtid og på kveldstid/nattestid. Bernt Kristensen ble leder og utviklet idéen videre. Man fikk ominnredet det eldste bygget i Tønsberg til kapell. Der bygde de opp en stor frivillighetsstab til gjennomføringen. Kirkene i området var aktivt med, men det ble også dratt inn folk utenfra. Man fikk til et nært samarbeid med næringslivet i området, som også har bidratt sterkt med finansieringen. Ideen har senere spredd seg, og det har etter hvert blitt dratt i gang lignende kapeller i 20 andre byer, og flere er på planleggingsstadiet. Det har blitt lokale løsninger som togkapell på Åndalsnes og rorbukapell i Lofoten. Man jobber med parkkapell, pilgrimskapell, brukapell og lignende ut fra samme grunnidé, sier Bernt Kristensen.

Det handler om å bringe kirken ut til folket, til å møte den åndelige lengselen, til å være til velsignelse for hele folket. Det er en kirke for «den skjulte kirke», åpen og raus, uten pekefinger og fordømmelse. Dette er en kirke for en ny tid, sier Bernt. Bryggekapellene har åpenbart svart på manges ønsker og behov, og bør gis større oppmerksomhet og ressurser slik at man kan få til ting enda flere steder.

Bergen – trosopplæringsprosjektet «Barn i katedral»

Stortinget vedtok i 2003 å starte det store trosopplæringsprosjektet. Man forutsetter at skolen ikke lenger har trosopplæring i sin undervisning og ønsker å gi kirken nok ressurser til å gjøre det selv. Stortinget sendte imidlertid klare føringer om hvordan dette skulle gjennomføres. Målsetningen var å nå «alle», eller minimum 80 % av alle døpte

hvert år fra de blir døpt til de er 18 år.

I Bergen utarbeidet man en idé om «barn i katedral». I nært samarbeid med barnehager og skoler i Bergen sentrum skulle de forsøke å samle flest mulig av målgruppen til forskjellige typer arrangementer. Dette kom samtidig som den store sammenslåingen av prestegjeld i Bergen sentrum. Dette ga mulighet til å utpeke en kirke til kirke for barn og ungdom. De har prøvd med profesjonelle skuespill, helst bibelske stykker. De forsøker å arrangere «klassefester» i kirken og mye annet. Noe har fungert veldig bra og har nådd mellom 30 og 50 %.

Den teologiske begrunnelsen for trosopplæringsprosjektet har man ikke jobbet så veldig mye med. Det er Stortingets vedtak som former premissene. Det innebærer imidlertid en klar føring mot en folkekirke-teologi. Det ligger en klar forutsetning om at alle døpte er kirken i dette prosjektet. Uten denne grunnleggende tenkningen, blir prosjektet veldig vanskelig. Det vil på tross av pengene som nå kommer fra staten, være helt avhengig av at kirken for øvrig stiller seg bak arbeidet som gjøres og identifiserer seg med det. Det er en stor utfordring for Bergen og mange andre steder som er i gang med trosopplæring, å gjøre den til en integrert del av menighetenes liv.

Bymenigheten Sandnes – valgmenighet og folkekirke?

Sandnes er og har vært Norges hurtigst voksende by i en årrekke. Man satset mye på oppbygging av kirken i de nye boligstrøkene etter hvert som folk flyttet inn. De hadde ganske frie tøyler. Ganske snart skilte Lundehaugen seg ut. Det ble en menighet som trakk folk fra hele byen. Man organiserte den derfor mer og mer som en

valgmenighet ved siden av de andre lokale menighetene. Man satset mye på familier; familiegudstjenester og menighetshelger, menighetsuke, husfelleskap og tjenestean-svar. Høsten 2005 vedtok Kirkemøtet en offisiell mulighet for valgmenigheter i DnK. Lundehaugen ble den første og fikk navnet Bymenigheten Sandnes. Menigheten organiseres ved at folk melder seg inn eller melder overgang fra en annen menighet. Det er en stor gudstjeneste en gang i måneden i Kulturhuset. Her søker man å samle alle som er medlemmer, og eventuelt andre interesserte. Det er mange frivillige, av til opp mot 100, som er med på å arrangere gudstjenesten. Under gudstjenesten er det også spesielle arrangementer for barn. Det er noe som foregår før gudstjenesten, og man forsøker å se alle som kommer og ønske flest mulig velkommen. To ganger i måneden er det mer vanlige gudstjenester på noen bydelshus. Den fjerde søndagen er satt av til utadrettet virksomhet.

Jeg har vært og er meget skeptisk til denne nyordningen innenfor DnK. Det minner mye om Normisjons arbeid i de større byene og er ganske likt mye av arbeidet som blir drevet av andre kirkesamfunn. Det er flott at det blir drevet denne sorts arbeid, men jeg er ikke sikker på at det er vi som skal gjøre det. Vi skal være folkekirke med de spesielle utfordringene det innebærer, så kan andre drive «valgmenigheter». Kirkedepartement, bispemøte og kirkemøte har nå bestemt å prøve det ut, men på klare vilkår.²⁵ Når dette er sagt, er det masse gode idéer fra Bymenigheten Sandnes som gjerne kan brukes. Gudstjenesten: én stor, en gang i måneden med mange involverte. Gi tilbud om grupper/celler for alle. Gi oppgaver til folk etter hvor mye de vil. Spesielt program for å gå ut. Mye arbeid for

familien. Prosten var skeptisk til for mye eksperimentering og for forskjellige gudstjenester enn vanlig. Jeg er veldig enig med ham i det, men vi trenger raskt nye liturgier for forskjellige typer gudstjenester. Så får vi se hvordan denne og andre valgmenigheter utvikler seg.

Lolland-Falster stift i Danmark – noen ideer fra dansk folkekirke

Den danske kirke var mer forskjellig fra vår enn jeg hadde trodd. I de små menighetene ute på Lolland satt prestene ganske ensomme på hvert sitt «kall». All virksomheten fungerte i utgangspunktet på to steder: gudstjenestene i kirken og resten på prestegården som var bygd med boplass for prestefamilien i den ene enden, og kontorer og konfirmantrom i den andre enden. Jeg møtte sokneprestene Jesper Bacher og Bente Asschenfeldt som i denne settingen forsøkte å dra i gang forskjellige typer arbeid for flest mulig av sine medlemmer.

Jeg tok med meg to idéer fra Lolland.

1) *Vejgudstjenester*. Presten Bente Asschenfeldt sammen med Søllestad og Skovlænge menigheter hadde nettopp vunnet en pris som årets menighet for denne idéen. Man plukket ut en gate eller en gatestubb i denne lille byen, ideelt 15 til 20 hus. Så gikk presten på hjemmebesøk til alle husene og inviterte dem til et møte i prestegården. På dette møtet ble de så utfordret til å lage en gudstjeneste for sin gate. De fikk veldig frie tøyler til å forme den som de selv ville. Framførelsen var det også beboerne selv som skulle stå for, eventuelt med noe hjelp fra prest og organist. 2) Menighetene organiserer gjenbruksbutikker med kaffistuer. Det ser ut som alle ideelle organisasjoner i Danmark finansierer mye av sin virksom-

het gjennom gjenbrukshandel. De ligger ofte tett i tett i danske byer. For menigheten blir det ved siden av å gi penger i kassen, også en måte å bygge opp et skikkelig nettverk av frivillige. Det ga også flere møteplasser med folk.

Luleå stift i Sverige – noen erfaringer med å være folkekirke etter skillet med staten

Svenska Kyrkan ble skilt fra staten ved årtusenskiftet. I vel fem år har de fått erfaring med denne nye virkeligheten. I bakgrunnen lå en fortelling om hvordan den svenske folkekirken vokste seg stor og sterk, særskilt siden begynnelsen på 1970-tallet. Over hele Sverige ble det ansatt store staber til å drive kirkens arbeid, så store at de ikke lenger trengte å aktivisere frivillige. Kirken sentralt ble en maktfaktor i samfunnet og sto fram som en av de viktigste kritikerne av det etablerte politiske system. Ved skillet lagde den svenske riksdagen regler som både reduserte kirkens makt og reduserte inntektene ganske kraftig.

Inntektssvikten kom åpenbart overraskende på den svenske kirken og førte til at man måtte redusere på stabene. I tillegg prøvde man forskjellige effektiviseringstiltak som å slå sammen prestegjeld. For å holde i gang aktiviteten prøvde man så å bygge opp et frivillighetsarbeid. Når den sentrale kirken og stiftene med biskopene mistet så mye av sin makt, fører det til at de forskjellige prestegjeld utvikler seg veldig forskjellig. Mange steder har de frivillige organisasjonene gått inn og fått flertall i styre og stell. Dermed har de kunne ansette konservative prester og andre medarbeidere. Disse kirkene beveger seg bort fra folkekirketenkningen som har vært så dominerende i Sverige.

Konklusjon

Vi har i dag en folkekirke som ikke fungerer som en kirke for folket. Vi må omorganisere kirken vår for å få en kirke som samsvarer med vår teologi og våre teorier om hva en folkekirke skulle være.

Til dette trenger vi en enkel eklesiologi med klare mål: *Kirken er alle kirkens medlemmer, det vil si de døyte som ikke er utmeldte. Det er frelse i dåpen. Troen blir gitt som en nådegave i dåpen.* Dette forenkler argumentasjonen om en demokratisk ledelse av kirken. Likeså opprettholdes og forsterkes lekmanstradisjonen og tenkningen omkring det alminnelige prestedømme.

I tillegg trenger vi klare mål. De trenger ikke være mer konkrete enn Hasvikprosjektets 5 målsetninger, men de må begrunnes utfra en klar folkekirkelig teologi og være forankret i den lokale konteksten.

Vi trenger en offensiv folkekirkelig visjon om at: Kirken (kirkebygget) eies av folket og åpnes opp for folket. Kirken (de kristne) er alle de døyte. Nattverdsbordet står åpent for alle som trenger Guds gode gaver. Gud tilbes også utenfor kirkehusene. Det blir åpent for alminnelig folks tro i kirken. Det legges til rette for allmennreligiøse aktiviteter i kirkehuset slik som lystenning. Kirken må komme mer ut til folks hverdag og åpne for folks hverdag i kirkene. På denne måten vil kirken få en ny identitet og folket vil i langt større grad kunne identifisere seg med kirken.

Så trenger vi fleksibilitet til å utvikle lokale metoder og framholde viktigheten av en kontekstuell forståelse. Man må få med seg så mange som mulig av de lokale krefte når menighetens mål og struktur skal utarbeides. Det er avgjørende viktig i størst mulig grad å hente arbeidsformer og målsetninger fra lokal kultur og historie.

*Paul Skuland er prost i Nord-Gudbrandsdal
paul.gunnar.skuland@sel.kommune.no*

Noter

- 1 *Den norske kirkes identitet og oppdrag*, § 1-6.
- 2 *Ibid.* § 9 og 11.
- 3 Bolman og Deal, *Nytt perspektiv på organisasjon og ledelse*. s. 286.
- 4 Hougsnæs, «Kirkesyn og kirkeledelse», ss.15ff.
- 5 Skjevesland, «Menighetsutvikling eller menighetsplanting?» ss. 40ff.
- 6 *Ibid.*, s. 45.
- 7 *Samme kirke – ny ordning*, s. 138.
- 8 Aarflot, *La kirken være kirke*, ss. 209ff.
- 9 *Ibid.*, ss. 212ff.
- 10 *Ibid.*, ss. 215ff.
- 11 Hansen, «Hvordan blir kirken til i en ny tid?», s. 13.
- 12 Aarflot, ss. 220ff.
- 13 Lappégard, «Folkekyrkjeteologi», ss. 107ff.
- 14 *Ibid.*, s.125.
- 15 Nyland, *Tolk & Tjener* ss. 19-37.
- 16 Lappégard, s. 128.
- 17 *Ibid.*, s. 129.
- 18 Myhre-Nielsen, «Vi tror på en ganske alminnelig kirke?», s. 76.
- 19 Bolman og Deal, ss. 84-85.
- 20 *Ibid.*, ss. 89-90.
- 21 *Ibid.*, s. 98.
- 22 *Ibid.*, s. 286.
- 23 Krupka, Bernd, «Ny kirkestruktur i Hasvik

- prestegjeld», ss. 6f.
- 24 «Storbyens trender og tendenser», Oslo bispedømmeråd, 2005.
- 25 Bispemøtet sier i sitt vedtak: «Medlemskap i Den norske kirke er basert på dåp. Vår kirke lærer at vi gjennom dåpen mottar Guds frelse som en gave og innlemmes i Kristus, den korsfestede og oppstandne Herre. Når kirkemedlemskapet slik knyttes til dåpen, er dette mer enn bare et juridisk

forhold. Dette forholdet uttrykker hva som er konstituerende for kirken. Dette synet på dåpen og kirken må få følger for medlemskap i valgmenigheter eller andre former for «alternative» menigheter i Den norske kirke. Det må ikke stilles krav til medlemskap som kommuniserer en annen forståelse av dåpen og kirken enn den som vår kirke bekjenner og lærer.»

Litteraturliste

- Andreassen, Trygve, «Folkekirkelig identitet og praksis. En undersøkelse av kirkeforståelse i Den norske Sjømannsmisjon/Norsk kirke i utlandet.» VPS-oppgave, 2001.
- Bolman, Lee G. og Deal, Terrence E. (1991): *Nytt perspektiv på organisasjon og ledelse*. 2. utgave, Oslo: Gyldendal 1998.
- Den norske kirkes identitet og oppdrag: uttalelse fra Kirkemøtet*. Oslo: Den norske kirke, 2004.
- Hansen, Arne Bjørn, «Hvordan blir kirken til i en ny tid? Den norske kirke – folkeflertallets kirke eller en kirke for folket? En diskusjon av folkekirketanken hos Andreas Aarflot.» Etterutdanningsoppgave, Menighetsfakultetet, 2003.
- Hougsnæs, Marit H., «Kirkesyn og kirkeledelse», *Halvårsskrift for Praktisk Teologi* 2-2004.
- Husby, Marius, Guro Danielsen og Eva Husby, «Kirken den er et gammelt hus?? – en analyse av kirkes rolle i et kriserammet lokalsamfunn.» Eksamensoppgave, Organisasjonsutvikling og endringsledelse, 2003.
- Krupka, Bernd, «Ny kirkestruktur i Hasvik prestegjeld». Evalueringsrapport, Kirkelig utdannings-senter i nord, 2005.
- Lappegard, Sevat, «Folkekyrkjeteologi». Bjørn Sandvik (red), *Folkekirken: status og strategier*. Oslo: Presteforeningen, 1988.
- Kvarme, Ole Chr. M., «Ordinert til ledelse? Ordinasjonsliturgien som ledelsesdokument.» *Halvårsskrift for Praktisk Teologi* 2/2004.
- Myhre-Nielsen, Dag, «Vi tror på en ganske alminnelig kirke?» *Norsk Teologisk Tidsskrift* 2-3/1996.
- Nyland, Kjell B., *Tolk & Tjener. Et bidrag til Sjømannskirkens selvforståelse og brukerforståelse*. Sjømannskirken, 2005.
- Samme kirke – ny ordning*. Oslo: Den norske kirke, 2002.
- Staten og Den norske kirke*. Oslo: 2006 (Norges offentlige utredninger 2006: 2).
- «Storbyens trender og tendenser». Prosjektrapport, Oslo bispedømmeråd, 2005.
- «Struktur- og glesbygdprosjektet i Luleå stift.» Prosjektrapport, Luleå stift, 2003.
- Skjevesland, Olav, «Menighetsutvikling eller menighetsplanting? Teritorialmenigheten under press.» *Halvårsskrift for Praktisk Teologi* 1/2003.
- Skjevesland, Olav, «Kirkens egenart og kirkens ledelse.» *Halvårsskrift for Praktisk Teologi* 2/2005.
- Aarflot, Andreas, *La kirken være kirke*. Oslo: Cappelen 1990.

gudstjeneste

Julaften – 2.s.e. Kristi åpenbaring

Julaften**24. desember 2006**

Prekentekest: Luk 2,1-14

Lesetekst: Mi 5,1-4a

*Av Lasse Gran***Julas festlegende**

Folkekirkas kjære og umistelige festfortelling på julaften er enda mer rikholdig enn teksten vi finner hos Lukas. Julekrybbene, kunsten og alle de kjære julesangene har med en rekke av de legendariske utsmykninger som etter hvert er vevet inn i tradisjonen. Hovedtrekkene er selvsagt hentet fra Luk 2 og Matt 2, men allerede i en tidlig apokryf julelegende finnes de kjente detaljene med stallen, oksen og eselet (Jes.1,3). Stjernetyderne er blitt til konger som bringer barnet sine gaver (Jes.60,6). De blir tre i tallet (som gavene de har med), får navn, kommer fra Persia, Arabia og Saba (Ps.72,10) – og får etterhvert hudfarge og ansiktstrekk fra de områdene de representerer.

Også de bibelske fortellingene har sine legendariske trekk, og hvor grensen går mellom historiske kjensgjerninger og poetisk fortellerkunst er selvsagt umulig å si. Bibelens litterære språk er i stor grad billedspråk. Legendene er alltid vakkert utsmykkede trossannheter, og teksten her

hos Lukas er i tillegg profilert teologi.

Det er en pedagogisk oppgave å la vestlige mennesker gjenoppdage det religiøse språks egenart og dybde, men selvsagt ikke på julaftens familiegudstjeneste.

Mange kommentarer forsøker stadig å sannsynliggjøre historisiteten i hendelsene i Betlehem. En folketelling som også omfattet Herodes' område er mulig, men ikke sikker. Likedan finnes det en påfallende likhet mellom egyptiske optegnelser om å «dra hver til sin by» og det som står om Josef i vår tekst. Det er også påpekt at beretningen i Lukas betoner de kummerlige forhold uten å skildre det lille barnet med «lyse lokker og guddommelige smil» eller med andre typiske legendariske beskrivelser. At det fantes en gjeterkultur i Judaområdet gjør også at det ikke er helt nødvendig å lete etter hyrdemotivet i parallelle fortellinger. Men alt dette virker ofte litt anstrengt, og det er snarere klart at de fleste av disse trekkene har teologiske poeng. Det kommer jeg til litt seinere.

Lukasteksten

Den teologiske diskusjonen om hvorvidt vår perikope er en sluttet førlukansk fortelling, som så er ført inn i evangelistens redigerte verk, skal jeg la ligge her. I alle fall føyer den seg i sin nåværende form godt inn i sammenhengen og viderefører noen

av ledemotivene hans (1,26ff; 1,40ff; 1,52). Forløperen Johannes trer klart tilbake for den gudsendte Messias. Engelenes proklamasjon og den himmelske lovprisning har ingen parallell i døperens fødselsfortelling. Derimot er elementene i fortellingene om Zakarias og om gjeterne på marken tydelig i slekt: tilsynekomsten av en engel, forkynnelsen av en åpenbaring og et tegn, betoningen av tegnets bekreftelse, og en lovprisning av Gud for det inntrufne.

Språklig finnes det en påfallende overensstemmelse mellom enkelte vers i hyrdefortellingen (v.10, 11 og 14) og septuagintateksten til Jes 52,1ff. Det viser at fortellingens «Sitz im Leben» er den hellenistiske menighets samvittighetsfulle omgang med de messianske tekstene i det greske gamlestamentet. Det fører oss enda en gang over til spørsmålet om fortellingens budskap og evangelistens teologiske poeng.

Enkelte forskere mener å ha funnet førkristelige legendariske paralleller (f.eks. hyrdenes betydning i Mithraskulten, jomfrufødselsmotivet i Buddhismen osv). Uansett er disse elementene også i tekstens nåværende struktur underordnet dens hovedbudskap.

Tekstens teologi

Det er nettopp dette budskapet som er utgangspunktet for all tolkning og dermed også for all forkynnelse. Felles med Matteus (2,16ff) synes Lukas å ha betoningen av denne verdens *avvisning*. Det er en stor spenning mellom det fattigslige barnet i ei krybbe og den forventede messianske konge. Det nevnte avsnitt i Jes 52 går da også over i en av tekstene om Herrens lidende tjener. Disse sangene har jo sikkert tjent som tolkningsnøkler for korsets reali-

tet. I Jes 52 finner vi også ordet *evangelium*, som blir et kjært ord for Lukas.

Ellers er det et klart budskap hos Lukas at *den messianske konge søker sitt folk blant de lave og foraktede* (1,51ff; 5,27ff; 15,2 osv.). Gjeterne tilhørte (i motsetning til på Davids tid) ei slik lavstatusgruppe. Jesus vender seg først og fremst til de *fortapte* (kap. 15), og blant evangelistene er det Lukas som har den klart sterkeste sosiale profilen. Slik føyer juleevangeliet seg fint inn i helheten hans.

Som et hovedanliggende i lukansk teologi finner vi *universalismen*. I utgangspunktet er Jesu messianske virksomhet oppfyllelsen av de eskjatalogiske profetier til Israel. Ordene «fred» og «glede» (det sentrale i englenes budskap) har klar eskjatalogisk bakgrunn, og at gleden forkynnes for «hele folket» synes å være en betoning av nettopp denne oppfyllelsen. Snart utvides imidlertid perspektivet. Fra 9,52 er grensen til Samaria overskredet, og videre fortsetter jo grensene å sprenges framover mot apostelgjerningenes verdensmisjon. I vår perikope settes evangeliet inn i en verdenshistorisk sammenheng allerede ved den omhyggelige tidfestingen med keiser Augustus og landshøvding Kvirinius.

Lukas er også den eneste av synoptikerne som bruker ordene *frelse* og *frelser*. Frelserbetegnelsen var velkjent i den hellenistiske verden, brukt både om guder og herskere. Slik forklarer Lukas den messianske kongens oppdrag som Guds barmhjertighetsgjerning i verden. Den eskjatalogiske dimensjon rykker helt inn i det presente. *I dag* er det født dere en frelser! (4,18ff). Guds rike bryter fram her og nå, og er universelt; «Fred på jorden blant mennesker som har Guds velbehag». Og disse menneskene er ikke bare den lille

utvalgte flokk av Israels hus (slik uttrykket brukes i Qumrantekstene), men alle jordens mennesker.

Prekenens ubegrensede muligheter

Så langt er dette ment som en repetisjon for det teologiske studerkammer. Når vi kommer til familiegudstjenestens preken, er mulighetene nesten ubegrensede. Hver prest i «hver en verdens krok» legger nå hodet i bløt for å nå sin menighet av små og store med årets idé, og jeg ønsker bare lykke til!

Selve stemningen denne kvelden som er annerledes enn alle andre kvelder, gir oss en spesiell «sendetid». Himmelen berører jorden. Det er den hellige time. «Verden er ikke helt forlatt – en stjerne skinner i natt.» La barnekoret syng. La en fløyte spille stille. Kanskje kan vi stige ned fra prekenstolen et øyeblikk og stille oss ved en krybbe i midtgangen?

Inkarnasjonen skal ikke være så vanskelig og teologisk denne kvelden. Gud er ikke en fjern skaper. Han stiger helt ned til oss. Blir et barn og taler til barnet i oss. Blir til å «ta og føle på» i et jordisk liv verden aldri siden har glemte. Har talt ord «som enda er varme fra Jesu munn» (Jervell). Som Prøysen sier om stjerna: «Den fyste gong hu skinte, så laga hu ei bru imilla seg og himmel'n og ei krybbe og ei ku.»

Gud fikk ikke annet enn ei krybbe, men poenget er at han kom likevel. Gud får sjelden mer, men han kommer likevel til alle jordas forfrosne gjetersjeler. For det er jo fortsatt ikke rom for ham i verdens og våre herberger.

Mens moderne mennesker litt forfengelig søker visdommen i øst, kom Østens vismenn til barnet i krybben. Og så videre.

Men glem ikke, i ei tid da vi gjenopp-

dager det narrative, det er *selve julefortellingen* som bærer oss. Det er ikke vi som skal bære den.

Salmetavle

NoS 52
NoS 60
NoS 23
NoS 64
NoS 42
NoS 68
NoS 70

Mange føler kanskje likevel at en må ha med nr. 56 eller nr. 54 også på julaften. Jeg har merket meg at mange har gjenoppdaget den vakre og tydelig evige Brorsonsalmen på nr. 45!

Når det gjelder bønn på denne kvelden, bør en neppe la seg styre av verken kollektbønner eller en nokså middelmådig bønn i alterboka. Lag heller små bønneledd ved lysgloben.

*Lasse Gran
er sogneprest i Østre Toten
lasse.gran@ostre-toten.kirken.no*

Julenatt/ottesang 25. desember 2006

Prekatekst: Luk 2, 1-20

Lesetekst: Jer 23,5-6; Joh 1,1-3

Av Bjarne Kjeldsen

Det er et under hver gang et barn blir født, men det passer sjelden, sånn rent praktisk. Etter hvert har vi gode ordninger med permisjoner for både far og mor. Unge, moderne arbeidstakere forventer og mottar i større grad aksept for at man skal kunne satse på både familie og karriere. Mange

arbeidsgivere har innsett at fleksibilitet når det gjelder arbeidstid og andre praktiske ordninger kan være med på å gi arbeidstakeren tilstrekkelig oksygen og overskudd til å levere både på jobb og hjemme. Skranter det her får man tidsklemme, stive nakker, skilsmisser og økt fravær, både mentalt og rent fysisk. Men tross slike tilpassninger: Det passer sjelden at et barn blir født, sånn rent praktisk. Prosjekter stopper kanskje opp. En vikar må læres opp og man må i gang med plan B. Hjemme hos de nybakte må en rekke praktiske og gjerne dyre ting ordnes. Vante mønster og rutiner viser seg brått uegnet og garderobeplassen for liten. Dagliglivet får ny trommis, og vedkommende spiller ikke bare fire flate, for å si det forsiktig. Med hensyn til kontinuitet og forutsigelighet i heim og næring hadde det, rent praktisk, kanskje vært best om enkeltbidrag til befolkningsveksten ble levert annetsteds.

Hun fødte sinsønn, den førstefødte, svøpte ham og la ham i en krybbe...

Jeg vil tro denne innledningen kan virke noe dempende på den høytidsstemning de fleste bringer med seg og søker næret ved en julenattsgudstjeneste. Men som nybakt trebarnsfar i innledende pappaperm, ja så har vel denne kommentarskribenten en viss bias i møte med tematikken i vår tekst. Dessuten: Hvordan nærmer man seg inkarnasjonens store mysterium? Min kompetanse på englesang, hjordgjeting og tyngre kristologi halter. Det jeg kan forholde meg til ligger nettopp i historien om to vordene foreldre som må tilpasse seg en vanskelig situasjon, finne praktiske løsninger på akutte problem og skape rom for den omsorg og nærhet et sårbart menneske barn er avhengig av for å overleve. Mennesket er

en art som er skrudd sammen på en slik måte at fødsel ikke med nødvendighet er en udramatisk hendelse. Dette er et faktum som moderne svangerskapskontroller, fødeklionikker og fagpersoner kanskje kan være med å skyggelegge for oss. Vi blir født hjelpeløse og svake, uten evne til å selv finne frem til næring og varme. Uten mors eller medmenneskers hender, kunnskap og omsorg går vi til grunne. Dette er en grunnleggende del av menneskets vilkår, og en erkjennelse vi må tro Josef og Maria bar med seg som en dyp bekymring på veien til Betlehem. Den forestående fødselen passet ikke bare dårlig, sånn praktisk. Den utgjorde en høyst reell trussel mot mor og barn.

...det utgikk et bud fra Keiser Augustus at all verden skulle innskriveres i manntall.

Menneskehetens historie er tilsynelatende historien om de store hendelser, keisere og supermakter. Tallene som summerer falne i krig og katastrofer er så ufattelig store. Avstand i tid, rom og livstolkning mellom da og nå, oss og dem, hvisker individet ut. Fra riktig langt hold kan det se ut som den til en hver tid eksisterende samlede menneskehet er et instrument stilt til disposisjon for historiens til en hver tid rådende krefter.

Når Jesus blir født, passer det svært dårlig, sånn rent praktisk. Ikke noe propagandaapparat har ryddet plass i kalender og folks forventning til denne hendelsen. Jesu fødsel kommer som en liten, tørr kvist i det store hjulet som var Keiser Augustus' forsett om å innskrive «hele verden» i manntall. Befolkningen i det enorme romerske riket skulle kartlegges. Dette skulle skje etter et visst system: Alle måtte innskriveres «i sin by», mange måtte ut på vandring for

å komme til denne byen. Det var ingen unntak. Det står ingen ting om innvendinger fra de vordene av typen: «Betlehem? Nei, vi kan ikke akkurat nå. Vi venter barn. For øvrig er Gud tungt inne i bildet her, det er faktisk Guds sønn. Vi synes kanskje det er såpass spesielt at dere kunne drøye dette manntallprosjektet et halvt års tid.» Nei. Jesu fødsel skaper ikke så mye som en krusning på det vandrende folkehavet. Det var sikkert mange høygravide i denne strømmen og kanskje ble mange barn født under trusselen av en rådende unntakssituasjon. Utenfor en radius hvor englesangen overdøvet de kjente nattelydene hadde folk mer enn nok med sitt.

Jesus kommer til vår verden som et i mengden usynlig individ, avhengig av mor og medmenneskers hender, kunnskap og omsorg. Samtidig, og nettopp derfor, snur Jesu fødsel alt på hodet: La de historiske og praktiske rammer være som de vil. Ingen ting er større enn et lite barn. Ingen ting er viktigere enn et menneske. Kjærligheten vil skape rom. Kjærligheten er løsningsorientert. Det lille barnet er avhengig av og vekker det største i oss: Evne og vilje til omsorg og nestekjærlighet. Barnet har ingenting å skryte av, ingen makt eller autoritet. Omsorgen for et spedbarn må være uten vilkår, for spedbarnets avhengighet er absolutt. Menneskelivet leves i en veksling mellom avhengighet av og omsorg for nesten. Det er denne virkeligheten, dette grunnleggende menneskelige Jesus blir født inn i. Jesu fødsel er overskriften og startpunktet som gjør evangeliet og mysteriet allmennmenneskelig. Inkarnasjonen bærer i seg elementer vi alle kan kjenne igjen og forholde oss til: Underet som gjentar seg hver gang et barn blir født og det barnet vekker i oss. Det er godt sted å

begynne.

Det er et under hver gang et barn blir født, men det passer som sagt sjelden, sånn rent praktisk. Men det minner oss om hva som teller, hvor vi skal sette fokus. Det minner oss om våre egne vilkår, vår egen sårbarhet. I dette underet kommer også håpet til syne. Håpet som gjør det mulig å se tidene, rikene og slektenes vekst og fall som grunnpuls i «*sjelens glade pilgrims-sang*». I denne historien hviskes ikke indvidet ut. Vi er ønsket, elsket og evner å elske. Vi er skapt i Guds bilde.

Se der! Så ble det ikke så rent lite høytidsstemning mot slutten likevel.

God jul!

Tre salmer som bør inngå

NoS 49

NoS 57

NoS 56

*Bjarne Kjeldsen er
rådgiver i Kirkelig arbeidsgiver-
og interesseorganisasjon
bjarne.kjeldsen@ka.no*

Juledag 25. desember

Prekatekst: Joh 1,1-5[6-8]9-14

Lesetekster: Jes 9,2-3.6-7; Hebr 1,1-5a

Av Rolv Nøtvik Jakobsen

Kva kjem før prologen?

Predikanten ser, nesten med misunnning, for seg ein tilhøyrar som aldri har høyrert eller lese denne teksten før. Samtidig veit ho at storparten av dei verkelege tilhøyrarane kjenner ordlyden i Johannes-prologen svært godt. Mange av dei har i den grad hatt ei historie med teksten at dei truleg ville

vere i stand til å seie den fram utan bok. (Kanskje ho skulle prøve på det?) Ho blar gjennom sine eigne preiker frå den permen ho kallar «Godt nytt på nytt og på nytt». Og finn at årstala skiftar, men innhaldet akkurat som datoene er meir konstant. Kanskje tilmed litt meir velformulert, litt meir på høgde med den poetiske krafta i Johannesprologen for åtte år sidan. «I dag, akkurat i dag» startar dei fleste av dei. Og dette gjentaket av «i dag» og «her» gir ei behageleg kjensle av tidløyse. Og orda «i dag, her» blir på ein merkeleg måte synonyme med «alltid og alle stader». Predikanten blir frista til å bytte ut årstala i ei av dei gamle preikene og printe den ut som den er.

Det er då predikanten ser for seg denne tilhøyraren som ikkje har lese teksten før. Og ho tenker ho får prøve å gi teksten ein ny sjanse. Ho les gjennom preikene ikkje for å finne ting som eignar seg til gjenbruk, men på jakt etter det som ho no opplever som datert og framand. Det daterte var eigentleg det beste, nikkar ho fornøgd. I si tid var det det. Men no er det utdatert. Ho les preiketeksten ein gong til. Ho har nettopp vore på skrivekurs med Torlaug Løkensgard Hoel og ho strekar under nokre nøkkelord i teksten. Denne gongen var det «kvart menneske», «alle» og «i han». På eit ark ved sidan av noterte ho dei litt uforståelige orda «pro-log», «tidløysas idyll» og «er alle det same som oss?» Dermed var ho med list og lempe komme over frå ei lammande kjensle av tomleik til eit kreativt kaos.

Opning

Starten på ein tekst er ei privilegert stad. Det er ei opning, i det minste eit løfte om å opne opp for nye samanhengar. Den mislykka opninga er ei lukking. Som den ame-

rikanske litteraturvitaren J. Hillis Miller påpeikar startar svært mange romanar med at eit vindu bli slått opp eller at nokon prøver å kike ut eller inn av det. (Eg veit ikkje om Hanne Ørstavik har lese Miller, men påpeikinga gjer det mogleg å lese Ørstaviks opningar med nye auge.) Det er akkurat som med muntleg tale: Teksten har begrensa med tid på seg til å framstå som viktig, god, spennande og tillitvekkande. Å forsømme denne nådetida er å ramle i overrennet. Starten på ein tale og på ein skriftleg tekst etablerer ei rytme og presenterer ein eigen stemme, om det så er ein skriftstemme. Går det galt her, er det vanskeleg å ta seg inn. Den første setninga av romanen *Rosens navn* siterer den første setninga i Johannesevangeliet. På norsk vart det, av ein eller annan grunn, til «I begynnelsen var Gud». Det er det eg meiner med eit fall i overrennet.

Å lese Johannesprologen på gresk kan gi ei god kjensle av meistring. For grammatikken er enkel og orda er kjente. Faktisk er det sånn at dei aller fleste orda, bortsett frå «logos», kan ein finne igjen seinare i evangeliet. Ei god øving er å leite etter kor kvart ord kjem igjen og blir utførleg behandla: «Liv», «lys», «mørkret», «verda», «herlegdom» og så vidare. På det viset er prologen ein slags varedeklarasjon og ei innhaldsfor-teikning for heile evangeliet. Ein god prolog er som overtyren på ein opera. Den presenterer i kortform tema og melodiar og er samtidig ein *teasar* som gir tilhøyraren, som snart skal bli tilskodar, ei kjensle av forventning når teppet går opp og handlinga tar til.

Lyrikk og prosa

Forventning føreset spenningar, noko som ikkje går opp og noko som er gåtefullt. I

prologen er det eit brot med den poetiske skrivemåten som med all mogleg rett blir presentert for oss med ujamn høgremarg. Slik at vi får dei same lesarforventningane som når vi les lyrikk. Og orda er opphøgde og det dreier seg om noko sublimt. Kanskje noko tidlaust? Inn i dette bryt det inn eit prosainnslag og ein enkelt historisk person blir framstilt, Johannes døyparen. Det prosaiske ved dette skiftet til noko konkret og tidsbetinga, blir i våre biblar markert ved rett høgremarg. Og dei tre versa blir satt i klammer, slik at ein kyrkjelyd med sans for det heilstøypte og kunstferdige kan sleppe å høre dei.

Men det er sjølvsagt her, i spenninga mellom det poetiske og det prosaiske, mellom det tidlaust allmenne og det historisk singulære, mellom omgrepa og eigennamnet, at forventninga om at evangeliet inneheld eit evangelium begynner å ta form. For utan det prosaiske innsmettet står ein i fare for at julaftan presenterer det tidsbetinga i narrativ form og juledagen det tidlause som lyrikk. Inkarnasjonen skapar rot i desse systema. Julenatta er tida for kreativt kaos.

Kva kom *før* prologen? Kanskje den store tomleiken? Kanskje andre ord. I ein av dei nyoppdaga preikene av Augustin (239A) funderer Augustin med utgangspunkt i orda om døyparen som ein stemme som ropar i øydemarka, over samanhengen mellom ord og stemme. Korleis kan det ha seg at når det gjeld Johannes og Ordet, høyrer eller ser det ut som om stemmen kjem først og ordet etterpå? I vår samheng er det kanskje meir viktig å grunne over kva som kjem *etter* prologen. Kva betyr «i dag er det født ein frelsar» nettopp i dag, for oss?

Alle og oss

Det som skjer eller skal skje med tilhøyraren, oss altså, blir skildra i vers 12: «Men alle som tok imot han, / dei gav han rett til å bli Guds born, / dei som trur på namnet hans.» Her er det ikkje lenger Jesusbarnet som ligg i krybba, men *vi* som ligg nyfødte og nydøypte og er blitt Guds barn. Plutseleg peikar teksten på oss og på døypefonten. Dette hadde predikanten hatt stor glede av dei gongene det var dåp på høgtidsgudstenesta. Og orda var gripande og kjenslevare: «Vi er alle blitt Guds barn i dåpen. Dåpen minner oss alle på at det er håp og at vi alle høyrer til i kyrkja. Vi er alle skapt av Gud og frelst. Og som det heiter: Alle som tok imot han, er Guds barn.» Predikanten høyrer plutseleg noko framand og datert her i skildringa av den folkekyrkjelege idyllen. For er «alle», «dei» og «vi» synonyme ord? Kva med dei som ikkje tek imot? «Hans eigne»? Dei som representerer skuggesida i dåpsliturgien sitt lys: Dei som blir ramma av orda om det «ingen kan komme inn i Guds rike utan».

Prologen er ord om kosmos og det heile og set også ord på at vi blir skapt til Guds born. Men her dukkar spørsmålsteiknet opp. Er det å vere skapt det same som å bli frelst? I ein kulturell samheng der dei aller fleste er døypt, er det lett å tenke slik. Predikanten lærte på praktikum at det var fint å trøyse døyande med at dei var døypte og å gjere bruk av dåpen som eit handfast teikn på håp om evig liv i gravferda. Og det hadde ho gjort. Svært ofte utan å spørje om vedkommande verkeleg var døypt. I ein ny kulturell situasjon, *i dag* med ny dato 2006, blir denne bruken av «alle» problematisk. For samfunnet framstår som meir fleirkulturelt og fleirreligiøst. Plutseleg vart det tydlege for presten at ho har naboar og ven-

ner som er ateistar, buddhistar og muslimar. Dei er sjølv sagt «alle» skapt av gud. Men er dei «Guds barn», eller er det egentleg berre «vi» som er det? Plutseleg vart det vanskeleg å halde den same preika.

For ei majoritetskyrkje er det lett å oversjå minoritetane. Og det er lett å lese sin eigen situasjon inn i tekstane. Slik førestiller vi oss at Augustin representerte ein eintydig majoritet i ei samla kyrkje. I røynda kjempa han som ein del av ein minoritet midt i eit mangfald av ulike kristne trussamfunn og med ryggen mot stupet. Slik kan vi tenke oss at Johannes-evangeliet sine ord om «alt», om heile den skapte verda og dei eksklusive orda om Jesus som den einaste vegen, speglar ein kyrkjelyd som var majoritet og sjølv sette dagsorden. Historisk var imidlertid Johannes-kyrkjelyden ein utsett minoritet, trua av forfølgning frå majoritetssamfunnet, det som opptrer under kodeordet «verda». Og dei same orda som blir sagt i trass mot overmakta, er ikkje lenger dei same orda når dei blir slått fast som sjølvklare sanningar av ein majoritet. Nettopp som ord til og frå ein minoritet utan makt, ei sekt, blir den merkelege blandinga av universalisme og eksklusivisme i Johannesevangeliet forståeleg.

Den nordamerikanske religionsteologen Paul Knitter var nyleg i Oslo. Han utfordra teologar til å ta avstand frå alle typar religiøs eksklusivisme. Å førestille seg at min religion har alle svara og at dei andre tar feil, at «min Gud er sterkare og større enn din gud», er både arrogant og livsfarleg i dagens situasjon. Og, kan ein tenke vidare, å førestille seg at alle egentleg er skjulte kristne, så skjult at dei ofte ikkje veit det sjølv, kan i praksis vere ein meir subtil måte å fremme sin eigen posisjon som den eine innehavaren av den eine

sanninga, på. (Inklusivisten er eksklusivistens siamesiske tvilling.)

Men kva gjer vi då med alle utsegn i Bibelen og i gudstenestespråket som omtalar og tiltalar Gud som den einaste vegen og heile sanninga og heile livet? Knitter si løysing er at sjå det som kjærleiksspråk. Den elskande vil bestandig seie: «Du er den einaste for meg». Og både den elska og den elskande vil oppfatte det ikkje som allmenne utsegn om universelle sanningar, men som sanne kjærleikssord.

Tidlaus idyll? (Tidlaust er det same som livlaust)

Slutten er ofte det kjedelegaste. «Då levde dei lykkeleg saman» er forteljingas ende punkt og opphøyr. Når alt går opp, går spenninga under. Det er litt sånn preikesluttar kan vere. Kanskje med eit skifte i tonehøgde sånn at det blir ein preikemodulasjon litt på same måte som moduleringa i gode *grand prix*-låtår Alt går opp, tilhøyrarens interesse går ned. Derfor er den gode slutten ofte kort og tiltalar tilhøyrarane direkte der dei er og før ein anar det, er preika over. Er det ikkje slik då?

Salmetavle

NoS 63
NoS 45
NoS 51
NoS 54/55
NoS 49
NoS 59

*Rolv Nøtvik Jakobsen
er førsteamanuensis ved PTS
r.n.jakobsen@teologi.uio.no*

2. juledag (Stefanusdagen)

26. desember 2006

Prekentekest: * Apg 6,8-15

Lesetekst: Jer 1,17-19; Matt 10,17-22

Av Marit Bunkholt

Jul eller ikke jul?

2. juledag er noe for seg selv. Fest på lokalet og martyrfeiring i kirka. Festhvit blir blodrødt. Et skifte i stemningsleie både fra julaftens glede og lys, og fra juledags høytid og stillhet. Er det fortsatt jul 2. juledag?

Noen steder er det definitivt jul 2. juledag. Noen prester har nesten aldri holdt 2. juledagsgudstjeneste. De har alltid hoppa over denne tekstgjennomgangen. De reiser rundt på 2. juledag med juledagsreprise på steder uten førstedagsgudstjeneste. 2. juledag er ikke noen selvfølge som egen dag i hele vårt kirkelige land.

Men om den feires eller ikke - 2. juledag fins med sitt eget preg, sin egen kirkelige farge. At den er viktig som hjelpedag for de mange prekensteders julefeiring virker innlysende. Men samtidig er den formet som en dag til ære for Stefanus og andre trosvitner, mennesker som "i dag må lide for ditt (Guds) navns skyld" (kollektbønna). 2. juledag utfordrer til å tåle også de vanskelighetene livet som kristen og menneske måtte by på. Sammenhengen til julas glede er ikke åpenbar. Dagen bryter inn i feiringen og festen med død og alvor. Men dagen, 26. desember, var faktisk en martyrdag lenge før julefeiringa kom til. Man kan argumentere for dens plass og karakter ut fra dens lange historie. Men likevel: Stefanusfortellinga og martyriet avbryter den idylliske jula. 2. juledag kan anklages for å ødelegge den gode stemningen.

Men: Hva er jul?

Spør deg selv og spør andre: Hva er jul? Mange vil gi et førstesvar, og så ved nærmere ettertanke et litt annet svar. Jul er familiesamling, god mat, gaver, sang, varme. Men jul er også ensomhet, fattigdom som blir ekstremt synlig, kulde. Jul er Jesusbarn, fødselsglede, lys over himmelen, lovsang. Men jul er også angst, en fattigslig stall, farlige fødselsforhold, avvinsning.

Vårt offentlige julebilde er preget av «førstesvarene». Vi koser oss, og lar et søtt barn være en enkel rammefortelling. At barnet snart blir flyktning, at det skal bryte opp fra sine egne seinere i livet, bli familie-kritisk, synagoge- og fariseerkritisk, at det skal miste livet som en forbryster – alt dette er lett å glemme. Slik de fleste av oss (som ikke er en av dem akkurat nå) forsøker å glemme julas fattige, flyktninger, ensomme, kalde, redde.

Hvis jul er en kristen fest kan den ikke feires alene. Den må stå i dialog med påsken. Enhver idyllisering av jula er løgnaktig. Dette vet vi. 2. juledag kan hjelpe oss til å huske det. Det er ikke sant som jeg skrev over at stemningen brytes. Stemningen blir bare sannere. Det kan være slit-somt.

Fest på lokalet og martyrfeiring i kirka

Vi er mange som har opplevde at vi som barn verken fikk gå ut eller gå bort til andre på 1.juledag. Noen fikk høre at det var fordi dagen var så hellig at man fikk holde seg hjemme. Verden skulle være stille. Andre ble fortalt at 1. juledag er den nærmeste familiens dag. Uansett var det mye innesitting og familiemiddager denne dagen. (Jeg kjenner en familie som har tatt konsekvensen av de gamle innetradisjo-

nene og går i pysj hele juledagen. Far tar dog på slips utenpå pysjamasskjorta når kvelden og middagen kommer.)

2. juledag åpnes dørene til verden igjen. Det er lov å se på hverandres gaver, gå tur, gå på kino og til og med kan man få gå på fyllefest. Jeg skal ikke påstå at utvalget av tekster til dagen er valgt i korrespondanse med de folkelige tradisjonene, men det er fristende å spekulere. Slik 2. juledag åpner for liv og røre etter julestillheten i familiens skjød, kan man si at 2. juledags tekster inviterer til et ettertankens brudd med festen og høytiden. Hva skjer nå julas budskap begynner å leve i verden, når julemenneskene kommer ut? Et svar er trøbbel. Julens hendelse er for lite likegyldig. Det kan bli bråk. Jesus merka det. Stefanus merka det.

Det er ikke selvfølgeligheter om fred, lys og glede som er julebudskapet. Verken fred, lys eller glede er selvfølgeligheter. Det er store krav som møter oss som mennesker sammen i verden. Vi sliter med å få det til. Den som tror han eller hun har et svar på gåten kan få svi. Å lide for Guds navns skyld kan bety å bli forfulgt fordi du er kristen, kort og godt. Martyrier kan også få andre former. Enhver som kjemper for andres rett til et verdig liv, og lider for det, er martyr. Vi feirer og ber for mennesker som lever og kjemper nå. 2. juledag peker på kamper som pågår nå og som angår oss.

2. juledags åpenhet for verden burde kanskje korrigere førstedagens stillhet. Kan vi sitte inn i høytidsstemning mens livet skjer der ute? Bør vi samles med "bare de nærmeste" når noen ikke har noen nær? Jeg orker ikke mene at jeg alltid skal gjøre det riktige, alltid være hos min neste, aldri glemme lidelse som pågår. Men jeg må tåle påminnelse om det, og forholde

meg til mitt ansvar for andre.

Jul på 2. juledag

En sannferdig julepreken på 2. juledag må nok arbeide litt for å gjøre dagen og budskapet julerelevant. Den kan møte motstand, forvirring. Hvorfor dette nå, midt i jula? Det kjennes plutselig som om det er langfredag midt i jula... Ingen har vel lyst til å miste den lette følelsen av fred og glede, og i stedet måtte begynne å gå den tunge veien mot fred og glede.

2. juledag kan på sitt beste fylle jula med innhold. Det kan bli konkret hva inkarnasjon betyr. Vi kjenner vår verden og dens utfordringer, menneskers muligheter til ikke å ta vare på hverandre. 2. juledag ber oss feste blikket på de som har hørt evangeliet og skaper noe utav det, de som vil noe og kjemper for det. Vi ser på dem for å bli opplyst og inspirert, og vi ber for dem for ikke å glemme dem og for å melde tilbake at vi vet. En bit av fortellingen om Stefanus er pretekst i år. Etter den kan det fortelles andre fortellinger. Amnesty har nok å ta av. Litt av preketida kan brukes til å skrive brev til støtte for en samvittighetsfange. Det er ikke farlig å bli konkret.

Salmetavle

NoS 1
NoS 75 v.1
NoS 71
NoS 703
NoS 68
NoS 56

*Marit Bunkholt
er praksisleder ved
Det praktisk-teologiske seminar
marit.bunkholt@teologi.uio.no*

Nyttårsaftnen

31. desember 2006

Prekentekest: *Sal 103,1-4,8-12

Lesetekster: 1 Joh 1,5-7; Luk 13,6-9

Av Tor Berger Jørgensen

Nyttårsaftnen er en spesiell kveld. En sammensatt kveld. Mellom støy og ettertanke. Mellom fest og refleksjon. Mellom uro og forventning. Mellom fortid og framtid. Støyen og festen er nok mest iøyen- og iøren-fallende. Men de andre tonene er der – også der støyen og festen tar overhånd. Det gjør noe med oss å forlate ett år og gå inn i et nytt. Behovet for en slik markering i årssyklusen er kjent i mange kulturer. Tidspunktet varierer, slik det også har gjort i vår kulturkrets og i vår kirke. Nå er kirkens år ikke knyttet til 31. desember/1. januar som det store vendepunktet, men til datofestingen av første søndag i advent. Likevel markerer vi årsskiftet i kirken. Det er en høytid/en markering som angår menneskene og dermed angår den også kirken.

Rommet for ettertanke

Nyttårsaftnen er en viktig kveld for kirken, nettopp fordi den da kan være en arena/et rom for årsskiftets emosjonelle innerside. Et rom for ettertanke og refleksjon. Et rom der ikke uro og lengsel, fortvilelse og smerte fortreges. For årsskiftet bærer noe av årsoppgjøret med seg. Og ønsket om å kunne få starte på nytt, med blanke ark og nye fargestifter, som Prøysen har gjort til poetisk allemannseie. – For den som har opplevd japansk nyttårsfeiring, har dette perspektivet en enda tydeligere plass i folkets nyttårsritualer. 108 slag slår de buddhistiske tempelklokkene over hele landet. 108 tunge og langtrukne slag. For de 108

begjær som buddhistisk lære mener mennesket er fanget av og som en må søke befrielse fra. Det er stemningsfull mentalhygiene – og gjør sterkt inntrykk.

Vår tildelte, kirkelige gudstjenestehalvtime har noe av samme karakter selv om ikke strømmen til kirken ikke kommer opp mot den japanske folkevandringen til templene på nyttårsaftnen. Vi har heller ikke en så utbygd «begjærslære» som buddhisten. Men også hos oss er lengselen etter soning, renselse, ny start med de prøysenske fargestiftene og de blanke arkene sterk.

Salme 103

Denne nyttårsaftnen blir vi møtt av en vakker tekst som åpner et viktig nyttårsperspektiv. Vi skal nemlig lese Salme 103 som prekentekest, riktignok bare versene 1-4 og 8-12. Men det er gode vers å meditere over på denne spesielle kvelden. Det er en tekst som fokuserer på Herren. På hans godhet og hans miskunn. På hans barmhjertighet og nåde. Den handler om en gud som ikke lukker, men åpner. Som ser – også det som er vondt og vanskelig, det som skaper uro og sorg – og som tilgir og leger. Fornyer og reiser opp. Gir håp og livsmot. Han er en gud som skaper lovsang i «sjelen». I det innerste og dypeste i oss.

Det er mye god mentalhygiene i budskapet om en slik gud. Han som hjelper oss til ikke å flykte fra virkeligheten, men til å åpne opp for den. Ta med det som stresser og tynger inn i kirkens rom og legg det fra oss. Det er mye mentalhygiene i det – som i de 108 buddhistiske tempelklokkelagene i Japan. – Men vi utfordres også til å tale troverdig om det som ikke stemmer, om dem som ikke har sett «alle hans velgjerninger» i året som ligger bak. Alle som ikke er blitt leget fra sykdom. De mange som har opp-

levd at det ble død og grav for noen en så gjerne skulle ønske å leve lenger sammen med. Hvordan kan vi tale troverdig til de av oss som nettopp på en nyttårsaften blir innhentet av savn, sorg og lengsel?

Behov for nye tekster

Gir de andre tekstene som skal leses noen hjelp? Epistelteksten fra 1 Joh taler om Gud som lys, men akkurat på dette lestedet føres det videre som en utfordring til selv å «vandre i lyset», altså krav til vår livsførsel. Dette er mer i tråd med moduset for nyttårsforsetter. Dette følges opp av evangelieteksten fra Lukas med de utfordrende ordene om treet som ikke bærer frukt og som trues med å skulle hogges ned. Heller ikke det en tekst som umiddelbart evner å skape lovsang i urolige sjeler. – Slik jeg leser dette utvalget av nytestamentlige tekster får vi lite hjelp til å peke på hvorfor vi kan love Herren selv om året som ligger bak har vært vanskelig og selv om vi er urolige for året som ligger foran.

Jeg hadde ønsket tekster som haddepekt tydeligere på Jesus som vårt grunnlag for lovprisning, som grunnlaget for visjonen om nytt og forsonet liv, om en ny himmel og ny jord. Det er fullt mulig å følge tankegangen til dem som har valgt de to NT-tekstene – og vi hadde ikke faste nyttårsaftentekster før 1977. De har ønsket å fokusere på oppgjør og endring. På etterfølgelsens nødvendighet og dens alvor. Det kan nok være viktige perspektiver for noen på en slik kveld, men jeg tror lett dette blir veldig «indrekkelig» og verken treffer nyttårsaftenmoduset eller tonen fra det bud-

skapet som lyder i Salme 103.

Hvis en skal være lojal mot den pakken av tekster som er gitt oss for nyttårsaften, vil jeg ha lest andre rekkes NT-tekster. Og så får vi håpe at arbeidet med nye tekstrekker vil gi oss flere valgmuligheter. For nyttårsaften er en viktig kveld for kirken. En kveld da den kan gi folk trøst og tro. Framtid og håp, slik tilleggsteksten fra Jer (29,11) uttrykker det.

Et lite etterord om fred

Salme 103 åpner for den indre, emosjonelle siden av livet. I alle fall for et fokus på den enkeltes liv. Evangelieteksten i andre rekke, gjør på sitt vis det samme. For her taler Jesus om den spesielle freden som han gir, den som er forskjellig fra verdens fred. Men stikkordet fred burde ellers være et viktig ord for kirken på nyttårsaften. Og da som den fred som verden lengter etter. En fred som er bundet sammen med ord som rettferdighet og forsoning. Om vi foreløpig ikke har tekster som uttrykker denne dimensjonen, så kan det tas med liturgien for øvrig, for eksempel ved å bruke kirkens gamle fredsbønn.

Salmetavle

NoS 757
S97 13
NoS 372
NoS 634
NoS 643
S97 99b

*Tor Berger Jørgensen
er nyvalgt biskop i Sør-Hålogaland
tor.joergensen@kirken.no*

Nyttårsdag (Jesu navnedag)

1. januar 2007

Prekentekest: Luk 2,21

Lesetekster: Jes 43,1-3; Apg 4,8-12

Av Magnar Elde

Nyttårsbarnet

Ett lite vers. Slik åpner det nye år. Det minner oss om: «Du skal ikke forakte den ringe begynnelse.» Tenk bare hvor stort dette ender for alle mennesker i hele verden på alle steder og til alle tider. Selv om det er det borgerlige året som nå starter, gir det allikevel god mening å si: Fra nå av skal Jesus vokse fra å være barn til å bli stor for oss – i året 2007 som i dag ligger foran oss. Også vi for lov til å vokse og utvikle oss. Det er både naturlig og kristelig å være underveis med vårt liv og vår tro. Da blir det et Herrens år – ja, et nådens år! «Fra krybben til korset gikk veien for deg, slik åpnet du porten til himlen for meg.» Men først må Jesus bli unnfanget, født og omskjært. Der er intet spesielt i det. Omskjærelse var helt vanlige for alle guttebarn av jødisk avstamning og religion. Slik føyer denne hendelsen seg inn i det skjema vi ellers kjenner fra kristendommen: Gud åpenbarer seg ikke i det ekstraordinære, rike og mektige, men i fornedrelse og lidelse. Og det er viktig at det er slik. For da møter vi Gud som kjærlighet og barmhjertighet som berger oss, ikke i kraft som ville knuse oss og vår syndige og dødelige jord.

Egentlig er dette noe helt nytt. Gamlestamentets åpenbaring, slik den ble tolket, og jødedommen på Jesu tid, var en lovreligion. Prestene, fariseerne og de skriftlærde påla folket å leve strengt etter loven. De måtte vise med visse fastlagte gjerninger at de var rettferdige for å bli

utvalgt. Tilværelsen ble tydet ut fra en gjeldelseslære. De rike og vellykkede, var velsignet av Gud. Tollere og syndere, fattige og syke, var forbannet og falt utenfor.

Dette gjør at det kjennes veldig riktig at Jesu omskjærelse faller nettopp på nyttårsdag. Slik det nå er 8 dager siden julaften. Med Kristi fødsel skjer et skille i vår historie. Nå begynner den nye tid. Vi får legge bak oss det gamle, utslitte, mørke og gale – og gå inn i det lyse, gode og forgytningfulle. Her er det sant med Prøysens vise: «Du ska få en dag i mårå, som rein og ubrukt står.»

Nøkkelen inn i Guds rike er Jesu navn. Nå kommer han for å åpne opp for menneskene til Gud. Derfor gjelder det å kjenne ham og hans gjerning. Igjen ser vi det samme fenomen som ovenfor nevnt. Jesus er et helt alminnelig navn, gresk form av hebraisk Jesua, som betyr «Herren frelser». Også her er Gud skjult i det vanlig menneskelige. Dog som evangeliet ellers vitner om: Jesus er ikke det selvopptatte og selvrettferdige mennesket, som forvrenger livet slik som oss. Han er det sanne og uskadede menneske, skapt direkte fra Guds hånd, slik fødselsunderet berettes julenatt.

Nå stilles det aldri opp som noe ideal å bli født i en stall eller dø på et kors. Det er ikke slik vi følger Jesu etter. Omskjærelse er ikke et krav for å bli et kristent menneske. Det er heller omvendt. Når omskjærelsen faller bort, åpnes kirken for hedenske ikke-jødiske folk. Dette er som kjent fordi omskjærelse lett blir forfattet som en oppfylt lovgjerning istedenfor eller i tillegg til nåden. Så er det ingen nåde lenger. Nei, denne religiøse handling var et tegn på at en tilhørte den pakten som Gud hadde sluttet med Abraham og hans ætt. I kristendommen derimot er paktstegnet dåpen til

Jesu liv, død og oppstandelse. Den gjelder alle verdens nasjoner og mennesker av begge kjønn.

Hva skal vi så forkynne denne første dagen på nyåret? Jo, vi har en tradisjon i Norge som går ut på å finne ut hvem som ble født først i det nye år. Jesus må her være den første ikke bare i kvantitativ, men i kvalitativ forstand. Derfor kan vi proklamere: Vårherre Jesus Kristus, han er alle tiders nyttårsbarn! Mennesket gjennom alle tider. Guds barn, det eneste. «Navnet Jesus blekner aldri, tæres ei av tidens tann.» Men det «skyter stadig friske skudd», som kan bli oss: Gjennom evangeliet inkluderes jo alle andre i dette eksklusive forhold, så Gud kan få mange barn. Eller rettere at vi kan innse at vi er det. For «Alle de som tok imot ham, dem gav han rett til å bli Guds barn, de som tror på hans navn».

En alminnelig gudstjeneste på en stille helligdag som denne, gir god anledning til å undre seg over livet og fylle oss med takknemlighet over verden Gud stadig gir oss. I dag har hans kjærlighet skapt oss til sine elskede barn i Jesu navn. Det gir oss håp i de vanskelige oppgavene som gjelder fremtiden: Å ta vare på Guds skapte natur og slutte fred mellom folkene. Slik Josef og Maria hegnet om sitt barn, vil Gud gi oss styrke til å sørge for de som trenger det i vår nærhet, og selv være et levende menneske i fellesskapet.

Gjennom omskjærelsen den 8. dag, blir det klart at Jesus ikke alene er gitt til de to som opplevde fødselen i stallen. Nei, han også Guds gave til folket, til tradisjonen, til kulturen og samfunnet. Kort sagt: Julebarnet er også vårt. Klart til å bli tatt imot i ord og sakrament. Godt Nyttår!

Salmetavle

NoS 89
NoS 347
NoS 92
S97 24
NoS 336

*Magnar Elde
er sogneprest i Balke
balke@ostre-toten.kirken.no*

Kristi åpenbarings søndag 7. januar 2007

Prekatekst: Matt 2,1-12

Lesetekster: Jes 60,1-6; Ef 3,1-6

Av Andreas Hilmo Teig

Jula er over, det nye året har tatt til - men på denne søndagen kjem vi igjen i nærkontakt med barndomsevangelia, med historiene rundt Jesu fødsel. Utfordringa blir å vere ærlig nok til å la tekstane og dagen stå i denne samanhengen, sjølv om vi står i fare for å dra ut jula til det keisamlege. (Meiner eg å hevde at jula kan bli keisam?) Vi kan framleis tillate oss å sjå tilbake til inkarnasjon, sjøl om vi veit at tida utover vintere fram mot fasta og påska òg har tatt til.

Tid på ein terskel

Denne søndagen ber ei feiring med mange tradisjonar og mange namn knytt til seg. Epifanias, Heilage tre kongars dag, Kristi openberringsdag. Dei ortodokse feirar jul – det er feiringa av den 6.1. som vi har flytt til søndagen. Den 6. er også trettandedag jul; vi brenn trearma lys, dei siste juletrefestane vert haldne no, juletreet skal tradisjonelt ut av huset, kvardagen tar til igjen.

Openberringssønagen står både i folketradisjon og kyrkjeleg liv på terskelen mellom jula og openberringstida - det dei fleste vel berre ser som «grøn tid». Kan vi fylle openberringstida med mening? Kan vi greie å ha to tankar i hodet samtidig?

Vismennene sitt perspektiv

Perspektivet hos Matteus er det til vismennene. Det er deira reise og deira møte. Kven er desse mågoi? Vismenn og stjerne-tydarar er moglege variantar for den nye NT-omsettinga. Babylonske lærde, astrologar fra ei prestekaste med andre, framande gudar. Folkeslaga som både hos Jesaja og Paulus skal kome og få del i gleda/openber- ringa/frelsa. I tillegg har dei vorte tre i talet (Origenes) og kongar (Caesarius fra Arles) i den vestlege tradisjonen, truleg med referanse til Jes 60,3 og Ps 72,10. Sjølv om Matteus neppe tenkte på kongar kan vi halde på dette perspektivet som relevant for kyrkja i Norge i dag.

Ein teologi som tek utgangspunkt i den norske konteksten kan ikkje sjå bort i frå at vi som bor her er blant dei rikaste menneska i verda. Eg meiner det har konsekvensar også for korleis vi må lese teksten. Kan vi sjå bort ifra vismennene sin bakgrunn? Dei kjem med utdanning, med kompetanse i å lese teikn i naturen, med økonomisk styrke til å leggje ut på ei lang reise. Dei får lett høve til private møte med herskarane og dei sterke i landet. Med all sin visdom og rikdom, og med hjelp av sine kontaktar når dei fram dit dei vil. Men i møtet med Kristus skjer det noko. Eit syn, ei visjon, som opnar nye vegar. Vegen heim for vismennene går utanom dei etablerte maktstrukturane, forbi dei mektige i verda. Kan vi lese eit håp her: Om vi bryt opp til Kristus blant dei fattige og undertrykte,

visar han oss ein ny veg tilbake til vårt eige land, vår eigen kvardag; kanskje til ei ny ordning i verda? (Og la meg skyte inn eit apropos her om Agape-dokumentet frå Kyrkjenes verdsråd med krav om nye, rettvise strukturar i verda. Kanskje hadde det vore ein tanke å sjå på det og ta det inn i kyrkjelyden no i openberringstida?) Inkarnasjonen tyder eit «inn i verda» for Gud, men han tyder også eit «ut i verda» for menneska - der går Gud oss og vi Gud i møte!

Gjensidig rørsle mot kvarandre

Den inkarnerte er på veg ut av stallen og Gud-er-med-oss er på veg inn i omverda. Julia og julaften er da den store himmelske engleskaren prisar Kristus – Gud som kjem til jorda og blir synleg som menneske blant hyrdar og fattigfolk. Da var rørsla frå Gud til mennesket. På openberringssøndagen er det mennesket i verda som kjem for å hylle det guddommelege barnet. Gullet, røkelsen og myrraen (salve fra myrrabusken) er Matteus sine teikn på at vismennene ser det messianske og det guddommelege bli openbert i Kristus (husk at keisarane vart sett på som gudar!). No går rørsla fra mennesket til Gud, fra langt borte. Sett i lag syner dei to endepunktane i jula – julaften og openber- ringssøndagen – dualiteten i forholdet Gud-menneske: Gud som kjem til menneska og menneska som kjem til Gud. Svaret på at Gud kjem til oss menneske i julemysteriet blir at vi kjem til Gud med det beste vi har. Og kanskje ikkje berre til jul. Kanskje er det ei rørsle som går vidare, forbi konsentrasjonen om jula som høgtid, nettopp inn i det nye året.

Å følgje eit ukjent lys

For oss som for vismennene handler det òg

om å følge ei stjerne. Teksten seier lite om kva langvegfarande venta seg av den nyfødde jødekonen. Deira første tanke var å leite på slottet og blant makthavarane. Det seier vel noko om korleis implisitte forventningar kan overstyre lyset fra ei ledestjerne. Men likevel kom dei fram til han dei søkte! Her ser eg fleire moglege forklaringsar: 1) Ein kan sjå ein parallell til vår eiga avstand til Kristushendinga: trass i alt er trusspranget mogleg, orda og lyset kan faktisk stråle inn i tida vår også. 2) Ein variant av dette er noko Anselm Grün seier i *Weihnachten – einen neuen Anfang feiern*: Ikkje berre dei framande folka og religionane, men også vi finn med naudsyn fram til den nyfødte kongen – om vi ser oss rundt i denne verda, her på denne jorda. Om vi legg ut i verda og ser nøye på ho, da finn vi spor av Gud; det er til og med berre her vi kan finne desse spora. 3) Eller, viljen til å bryte opp kan vere viktig nok. Oppbruddsakta er viktigare enn å kjenne målet. Hadde vismennene lagt ut på reise om dei visste at kongen skulle ligge i ein stall? Kanskje seier dette også noko om nysgjerrigheit og openheit overfor det ein ikkje kjenner. Livet kjenner vi uansett berre som preteritum. Det ein opplever og finn er som regel heilt annleis enn det ein venta finne.

Overraskande møte

Kristusmøtet er uventa. For vismennene er kanskje møtet med Kristus i stallen like overraskande som nokre av dei Jesusbilda evangelia teiknar og som vi ikkje lenger synest det er lett å lese. Den faktisk openberra er ofte så annleis enn det vi finn behageleg. Og kanskje er den Kristus vi tar med oss ut i det nye året, ut i kvardagen, annleis enn det lille barnet i julesongane. Ved inkarnasjonen blir ikkje berre verda, men

også Gud og Kristus snudd opp ned på! Kan vi greie å snu opp ned på dei få søndagane og kvardagane som er igjen fram mot fastetida?

Salmetavle

NoS 89
NoS 372
NoS 97
NoS 650
NoS 529
NoS 418

*Andreas Hilmo Teig
er lingvist og studerer ved
Det teologiske fakultet
teig@nvg.org*

1. s.e. Kristi åpenbaring 14. januar 2007

Prekatekst: *Luk 3,15-17.21-22

Lesetekster: Jes 42,1-4; Kol 1,15-20

Av Birgitte Lerheim

Til teksten

Dette er både ein dåpstekst og ein treiningstekst. Ei preike over teksten kan til dømes leggast opp med utgangspunkt i Johannes som den som varslar om Messias og Johannesdåpen som førevarsel om den dåp som skjer etter Jesu himmelfart og i følge Misjonsbodet. Det er nesten umogleg å halde ei preike over denne teksten som ikkje handsamar desse forskjellane, og då er det ikkje uvanleg å også dra inn Acta 9,1-6 – der Paulus stadfestar Johannesdåpen sin førebelse karakter.

Eg vil imidlertid ikkje starte med ulikskapane denne gangen, men med likska-

pane mellom det som skjer med og rundt Jesus i hans dåp og i den dåp vi i Den norske kyrkja praktiserer: Dåpen i namnet åt Faderen, Sonen og Den heilage ande. Og da er den siste delperikopen av dagens preiketekst det naturlege utgangspunktet. Og då blir preika vridd litt i høve til det første utgangspunktet: No er ikkje poenget så mykje å peike på at Johannesdåpen er ein førebels dåp (som den rett nok er), men kven Jesus er og kven vi døyper våre barn (og for så vidt unge og vaksne) til. Med andre ord har eg to nøkkelord denne dagen: Dåp og treeining. I siste del av kommentaren vil eg aktualisere dette i høve til trusopplæringa. Med tanke på epistelteksten vil eg også nemne at det høver å bruke Nicaenum i denne gudstenesta, og eventuelt flette inn litt undervisning om vedkjenninga si historie. Eg har også valt å bli litt i jula gjennom salmane. Adventstida var så kort i 2006, og då kan vi strekke jula litt (det er enno berre 20. dag jul).

Røysta frå himmelen stadfestar Jesu sanne identitet som Guds son. Faderen vedkjenner seg Sonen. Ja, ikkje berre vedkjenner han seg Sonen, han uttrykker kjærleik og jamvel elskhug. Vi høyrer ekkoet av Gloria: Same greske ordet går att – det som i nyaste versjonen av NT seier at Gud «har glede i» menneska (jfr. Luk 2,14 – ja, det er berre tre veker sidan julaftan) – her uttrykker det glede i Sonen (Luk 3, 22). Nytt for all del høvet til å gje dåpsfolket og resten av kyrkjelyden ei meir daglegspråkleg forklaring av kva det vil seie å ha hugnad i.

Anden svevar igjen over vatna, slik han gjorde det ved skapinga, og viser seg i form av ei due.

Og i sentrum står Jesus. Mange norske altertavler – ikkje minst i dei kvite trekyrkjene frå sist på 1800-talet – har dette hyp-

pig kopierte motivet, Johannes og Jesus, begge med føtene i Jordanelva, Jesus under dåpsvatnet og himmelljoset, Johannes meir skymt framstilt. Vatnet og ljuset blir eitt. Onde tunger har kalla dette motivet noko så prosaisk som «Jesus i dusjen». Slikt skal ein vel ikkje skrive i eit kyrkjeblad, men dei som har sett bildet veit kva eg snakkar om. Går det likevel an å bruke dusjmetaforen uten at det blir latterleg? Når vi dusjar, lar vi oss overrisle. Vi er i det rennande vatnet. I dåpen sin blir Jesus overrisla med kjærleik frå Faderen. Jesus lar seg døype, lar seg overrisle. Som så mange andre: Jesus gjer som folket, jfr. vers 21. Han gjer som andre menneske. Slik sameinest både jord og himmel, kjøt og ande i denne fortetta teksten.

Dåp, trusopplæring og treeining

Trusopplæringa ser det i tråd med Misjonsbodet som si oppgåve å døype og lære barn og unge i og om namnet åt Faderen, Sonen og Den heilage ande. Å gjere menneske kjent med Gud gjennom å døype, forkynne og lære er i sum kyrkja sitt vesen og kyrkja sin praksis. Mange av trusopplæringstiltaka har gledeleg god oppslutning. Samstundes er det naivt å tru at alle dei som tar del i desse tiltaka skal bli verande som kyrkelege aktivistar, eller aktivistar i det heile. Dette er ikkje berre synsing, men noko som m.a. Kristin Lorentzen sine studier frå Haslum kyrkjelyd har vist.

Verda treng frivilljuge i form av fotballtrenarar, korpsdirigentar, lokalpolitikarar og rett og slett medmenneske også, og alle kan ikkje vere alt dette og nokon kan ikkje vere noko av dette heller. I periodar av liva våre, eller kan hende heile liva våre, er nokre av oss der at vi er henviste til å få, til å ta i mot, i staden for å gje. Det er ikkje all-

tid lett i eit dugnads- og prestasjonssamfunn som byggjer på gjerningsrettferd, rett nok i ein verdsleg variant. «Passive mottakarar» er eit (skjells)ord vi ofte høyrer når trygdeytingar og sosialhjelp blir diskutert.

Vi vedkjenner oss til ein Gud som har skapt himmel og jord og som for oss menneske og til vår frelse steig ned frå himmelen og vart menneske av kjøt og blod. Kyrkja må lære oss å gjenkjenne Gud i det inkarnerte, i Kristus, i kyrkja og i resten av verda. Når vi med Luther seier at kallet vårt er å vere Kristus *for* den andre, må kyrkja også lære barn og unge å gjenkjenne Kristus *i* den andre, både i og utanfor kyrkja sine nære og mindre nære relasjonar og fellesskap, i håpet om og trua på at det er i Kristus Gud viser oss sitt sanne ansikt, slik dagens hymne frå Kolossarbrevet seier det med formuleringa «biletet av den usynlege Gud». Då kan vi kan hende ikkje berre bli passive, men aktive mottakarar, ikkje på den måten at vi skal prestere eller fortene det vi mottek, men på den måten at vi gjenkjenner og anerkjenner nåde når vi ser han. Slik Faderen vedkjenner seg Sonen og oss andre som er menneske på jorda: Han bryt ikkje brostne sev, og slukkar ikkje rykande veiker, som profeten seier i dagens tekst (v. 3).

Dersom det i ljøs av trusopplæringstiltaka skal bli formidla ein teologi som ikkje maktar å lære barn og unge å gjenkjenne spor av Gud, ikkje berre i, men *også* utanom det fellesskapet og dei opplevingane dei får gjennom trusopplæringstiltaka, då har trusopplæringa svikta oppdraget sitt.

Dette har med inkarnasjon å gjere. Og måtte Den heilage ande lære kyrkja å sjå dette sambandet. For å gje dei barn og unge som seglar innom kyrkja i kortare eller lengre perioder av livet sitt, må kyrkja ha som

mål å utruste menneske med reiskapar til å tyde dei liva dei lever og den verda dei lever i ljøs av dåpen og med trua sine auge, i verda i og utanfor kyrkja. Då først kan vi snakke om dåpsaktualisering.

Salmetavle

NoS 49

NoS 616

NoS 92

NoS 98

NoS 649

NoS 56

*Birgitte Lerheim
er prosjektleder/universitetslektor
ved Det teologiske fakultet
birgitte.lerheim@teologi.uio.no*

2. s.e. Kristi åpenbaring 21. januar 2007

Prekatekst: Joh 2,1-11,2

Lesetekster: Mos 33,18-23; Tit 2,11-14

Av Eystein Alexander Elde

Det gjenkjennelige mennesket

Det nye og friske året 2007 lever ennå i minnet om hvordan Gud åpenbare seg i julen. Vi er i Kristi åpenbaringstid. I denne tiden så skal kirken løfte fram budskapet om julens fortsettelse gjennom året, i verden og i menneskelivet. Åpenbaringstiden «avslører» at inkarnasjonen av Gud iblant oss her på jorden og alt menneskeliv skal få en ny og frisk begynnelse.

Kristus kom oss i møte som det gode og gjenkjennelige mennesket. Som et barn, kanskje som en håndverker på oppdrag sammen med sin far, eller som samfunns-

provokatør i den sosiale og religiøse kontekst. Han sto på siden med de svake og utstøtte med et forsvar der han framsto med en myndighet som var provoserende for noen, og til en velsignelse for andre. Gud tok alltid del i menneskelivets bredde, dybde og høyde. Evangeliene eksponerer derfor noe nytt og friskt som berørte mennesker. Gud så aldri mennesker eller forsamlinger, steder, tider eller situasjoner som ikke kvalifiserte til hans deltagelse og engasjement.

Fortellingen om bryllupet i Kana

Maria, Jesus og hans disipler var invitert til bryllup i Kana. Midt i festen oppdager Maria at vertskapet er i ferd med å gå tomme for vin. Hun henvender seg til sin sønn og sier dette til ham. I 1978-oversettelsen så er Jesu svar til Maria blitt oversatt til: «Kvinne, hva har du med mitt å gjøre?» En mer ordrett oversettelse fra gresk gjort av Erik Gunnes fra 1968 får en annen norsk språkdrakt med: «Kvinne, hva står det mellom deg og meg?» Jesu svar til Maria er i begge de ulike oversettelsene gåtefulle. Jesus begrunner selv fort sitt svar i neste vers med: «Min time er ennå ikke kommet.» Hvis man leser evangeliet for første gang og så kommer over dette, så ville jeg i alle fall vært spent på fortsettelsen. Maria derimot ser ut til å forstå sin sønns svar. Hun informerer straks i diskresjon om at tjenerskapet skal gjøre alt det Jesus ber dem om. Jesus ber da også tjenerne om å fylle seks store kar med vann og bære dem inn til kjøkkenmesteren, på veien dit har vannet blitt til vin. Kjøkkenmesteren blir selvfølgelig overrasket. Vinen må ha kommet i grevens tid, for her var det ikke tid for spekulasjon og etterforskning. Han spør verken tjenerskapet eller noen andre om hvor denne

nykommende vinen stammet fra, men kaller straks på brudgommen og sier til ham: «Andre setter først fram den gode vinen, og når gjestene er drukne, kommer de med den dårlige.»

Det er godt tenkelig at tjeneren kunne fortalt hvem som hadde skaffet vinen, og historien ville kanskje endt opp med å bygge opp under Jesus som det nye sentrum og hovedperson i bryllupet. Dette skjer ikke. Vinunderet ender ikke opp med at Jesus overtar showet og oppmerksomheten fra brudeparet. Jesus var gjest i bryllupet og hans bidrag skjedde på en måte i stilferdighet og i bakgrunn av festens kjernepunkt. Derfor må det ha vært et stort under når kjøkemesteren proklamerte sine ord til brudgommen. Jeg tror at brudeparet må ha blitt overrasket over hans ord. Dette kan de ikke ha kjent til, foruten at de hadde valgt sine gjester med omhu. De oppfattet kanskje det hele som et lite under.

Men det forblir uklart om vinunderet ble kjent blant alle i bryllupet. Johannes fortsetter med å si at dette var Jesu første tegn og at han på denne måten åpenbarte sin herlighet og at disiplene trodde på denne «underfulle herlighet». Slik blir denne korte og mønstergyldig fortellingen en framstilling av hva evangelisten har satt seg som mål i sitt evangelieskrift. At Kristi ord og gjerninger blant mennesker la fundamentet for en identifikasjon av hvem Gud er og hvordan livsfelleskapet med ham betydde en «underfull herlighet» som grep inn i deres fest og hverdagsliv, liv og død. At disiplene trodde på Jesus knyttes slik til vinunderet. Deres presise tro på underet er derimot uklart. Når disiplene introduseres vet vi ikke noe om deres tilstedeværelse på festen. Hvor de var, hva de gjorde, hørte eller så, forblir uklart. Det er derfor ikke

mulig å knytte troens tilkomst til noen bestemt og beskrevet opplevelse eller deltaelse. Spørsmålet er om troen kom synkront med underet eller i ettertid og under påvirkning eller ettertanke? Her tror jeg at disiplenes tro kan ha stått i et indre forhold til vinunderet, og at det ikke bare var en utvendig reaksjon på det. Om dette indre forhold presiseres som en form for forløpmessig likedannethet mellom den elementære transformasjon og troens tilkomst, for troen har også en slags underkarakter og det oppstår følgelig en ny før/etter-kontrast analogt med kontrasten vann/vin. Kjøkemesterens ord kan slik like gjerne leses som en kommentar til troens tilkomst som til selve handlingsforløpet.

I forholdet til spørsmålet etter det underfulle ved troens tilkomst åpner imidlertid paradigmat nye og interessante perspektiv: overgang til tro har noe med menneskets forandring å gjøre. Dette poenget utdyper Johannes i kapittel 13 der «renselse» knyttes nært opp til disiplenes gudstro. Et bryllup markerer jo tematisk en allmenn etablering av en kjennerelasjon, som reproduksjon og som en relasjonell forandring mellom den kjærligheten og tiliten som lever mellom partene. At nettopp et bryllup er valgt som ramme til Jesu første under er derfor neppe en tilfeldig og dette forstått helt uavhengig av bryllupet som symbolverdi i bestemte endetidsforestillinger. Overgangen fra underopplevelsen til tro har noe gåteaktig over seg på samme måte som den elementære overgangen fra vann til vin er forblir gåtefull. Men det er tydelig en form for likedannethet mellom vannets og disiplenes forandring.

Prekenrefleksjon

Fortellingen om Jesu deltaelse viser igjen

hvordan hans liv her på jorden mellom oss mennesker var et liv med oss. For Jesus må det ha vært en sann glede og fryd og kunne forvandle vannet til vin. Jesus grep jo inn i menneskers liv med det budskap han kom med og med de gjerninger han gjorde. Jesus levde med sine medmennesker så fullt og helt, at deres liv, deres frelse i virkeligheten var det eneste som beskrev hans liv – og hans død. Derfor var ikke Jesus tilskuer til livet omkring han den gang, og han det er han heller ikke i dag. Og leve som tilskuer til livet, det må være en menneskelig oppfinnelse. Bryllupet i Kana understreker dette: Guds liv er alltid et liv med og for oss, og aldri som fravær eller motstand. Bryllupet i Kana gjentar åpenbaringstidens budskap at Gud åpenbarte sin sønn, fordi hans liv er et liv med oss og for oss.

Det er gjennom de allmennmenneskelige forhold at Jesus viser oss hvem Gud er og hva han vil at vi mennesker skal være for hverandre. Det er som om teksten spør oss: Hvordan skal vi mennesker komme til tro på et Gudsrike, hvis vi ikke selv tror at det vår egen livserfaring som utgjør et utgangspunkt til denne tro? Jeg tror summen av vår livserfaring må kobles til troen på et Gudsrike. Hvis ikke, hvordan skulle vi da ha noen menneskelighet til å forstå Guds rike med?

Jesu liv var et ubekymret liv, man har inntrykk av at han levde helt i øyeblikket – han sier jo også selv at det skal man. Hver dag har sin sorg og bekymring. Det ubekymrede i hans liv, det kom av at hans liv var helt fylt med liv, livet var en strømmende kilde for ham hvert øyeblikk, det fantes ikke noe liv i ham som skulle innhentes i framtiden, men han levde hele livet hvert øyeblikk. Hans liv var altfor levende til at han kunne bekymre seg.

Men hva var så bekymringsløsheten i Jesu liv? Hvor kom det fra at hans liv var så helt fylt med liv hvert øyeblikk? Det må ha vært fordi han mottok sitt liv fra Gud hånd og ga det til sitt medmenneske i tjeneste, barmhjertelighet, gode gaver og tilgivelse. Dette var jo den hemmeligheten han åpenbarte ved det menneskelige liv: at livet er å gi. Det er ikke slik at det at gi er å miste, tvert imot: livet *er* i det å gi det til mennesket så det blir levende.

Det er ikke slik at tjenesten og barmhjertigheten uttømmer livet, tvert imot: livet er i tjenesten og barmhjertigheten. Slik må det være på grunn av at Gud skapte livet, og at alt liv er fra ham. Det er hans

hemmelighet med det menneskelige skapte liv.

Salmetafle

NoS 92

NoS 59

NoS 63

NoS 92

NoS 89

*Eystein Alexander Elde
er student ved Det teologiske fakultet
eysteie@student.teologi.uio.no*

innspill

NOU 2006:2

Staten og Den norske kirke

Høringssvar fra Det praktisk-teologiske seminar

Innledning

I mandatet for Stat-kirke-utvalget står det fram som særskilt viktig at foreslåtte løsninger ikke skal svekke samfunnets verdiforankring, og at endringer av organisatorisk art må sikre at kirkens medlemmer opplever å ha sin kirke i behold (NOU 2006: 2,10). Det praktisk-teologiske seminar (PTS) vil i sitt høringssvar særlig drøfte disse temafeltene. Spørsmålene som høringsbrevet retter til høringsinstansene, blir besvart i den oppsummerende konklusjonen.

Kirken og offentligheten

Utgangspunktet for en utredning omkring forholdet mellom stat og kirke må nødvendigvis være en vurdering av den foreliggende ordning. En forandrer for å forbedre.

PTS vil framheve at selv om dagens ordning på mange vis er problematisk, ivaretar den noen anliggender som er av grunnleggende verdi for kirkens måte å framstå i samfunnet på. På helt vesentlige punkter bidrar dagens ordning til å sikre kirkens ønske om å være tilgjengelig for hele landets befolkning. Dette leses på eksemplarisk vis ut av konkrete saker hvor det statlige kirkestyret har spilt en viktig rolle i de siste tiår.

Et nøkkelpunkt i denne sammenheng er tilsetninger av prester og biskoper. I kampen for kvinnelige prester, proster og biskoper har det statlige kirkestyret hos oss spilt en klart pådrivende rolle. Bispeutnevninger har i sin tur hatt avgjørende betydning for en dreining av holdningen til homofili-spørsmålet ikke bare i kirken, men i samfunnet i sin alminnelighet. En kirkelig profilering av tilsvarende type er blitt ivare tatt på alle nivå innenfor den statlige kirke-

ledelsen, som har framstått som en engasjert formidler av kulturåpenhet og respekt for den tause tro.

I vår kirke er det ingen selvfølge at kirken gjennom sine egne organ gir uttrykk for slike synspunkter. De store vekkelsesbevegelsene som vokste fram utover på 1800-tallet, setter fortsatt preg på vårt kirkeliv. Dette gjør det vanskelig å legge for stor vekt på endringer i kirkestyret som er foretatt i våre naboland, eksempelvis Sverige. Vi har på mange måter en særegen norsk kontekst som det er viktig å ta på alvor. Hos oss har det statlige kirkestyret gjennom lengre tid definert sin rolle som en motvekt mot kristendomsformer som ut fra sin egenart er avgrensende og konsoliderende for mindre, aktive grupperinger. Dette er den historiske kontekst som eventuelle endringer av kirkeordningen må ses i lys av.

En slik framheving av de positive sider ved det nåværende kirkestyret er ikke å forstå som et prinsipielt forsvar for statskirkeordningen. I vår kirkelige tradisjon er det lite hevd for å argumentere prinsipielt og teologisk for verken den ene eller andre ordning, så lenge de ivaretar kirkens egenart og oppdrag på en sakssvarende måte. Problemet ved dagens statskirkeordning er ikke at den er teologisk forkastelig, men snarere at den for mange framstår som anakronistisk. PTS vil i denne sammenheng framheve at kirkelivet på mange områder preges av innretninger som har vokst fram under andre samfunnsmessige forhold enn dem vi har i dag. Kulturmessige forutsetninger fra tidligere tider vil med nødvendighet utgjøre innslag i enhver institusjon som har røtter i forgangne tider. Positivt vurdert framstår slike innslag i samfunnslivet som levende uttrykk for kulturarv som

noe annet og noe mer enn museale innretninger, og kan ha en berettiget plass også i vår tid, så lenge som de videreutvikles på måter som er tilpasset vår tids utfordringer og krav. PTS vil hevde at dagens kirkestyre ikke bare springer ut av tidligere tiders måte å tenke om forholdet mellom kirke og stat på, men også har vist en frapperende evne til videreutvikling og smidig tilpassning til fordringer og krav som er særmerkte for vår tid. Det er i denne sammenheng viktig å påpeke, slik utvalget også gjør, at det har vært mulig å utvikle tros- og livssynsfrihet innenfor det statskirkelige system på en måte som innfrir vår tids rettslige krav til tros- og livssynsfrihet.

Det forhindrer ikke at vårt kirkestyre fortsatt må videreutvikles. Om utviklingen fortsetter slik tendensen er i dag, vil det pluralistiske samfunnet skape utfordringer som det er umulig å overse, og som i et lengre tidsperspektiv kan tale for avvikling av dagens ordning. Dersom Den norske kirke skulle få en medlemsmasse som ikke representerer et klart flertall av befolkningen, er statskirkeordningen selvsagt blitt umulig.

Pluralismen i vårt samfunn representerer et hovedpunkt i diskusjonen om dagens kirkeordning. Flertallet i utvalget bruker således mangfoldet i vårt samfunn som et av sine hovedargument mot videreføring av dagens ordning (NOU, s.160). PTS er enig i at pluralistiske tendenser i vårt samfunn bidrar til å gi rikdom og bredde i arbeidet med livssynsspørsmål.

Samtidig vil en påpeke at det også kan skape forlegenhet å bli kastet fram og tilbake mellom alle de livssyn – eller mangel på livssyn – som i dag preger norsk offentlighet. Det er særlig den store, tause majoritet både innenfor og utenfor Den norske kirke som berøres av denne situasjonen.

Hva denne gruppen tenker og tror, vet vi lite om. Men det kan neppe være tvil om at i den moderne kultur har tradisjonelle livssynsmessige forankringspunkt en tendens til å forvitte. For mange innebærer det at tilknytningen til kirken svekkes, uten at det utvikles andre bærekraftige alternativer. En begrenset kirkelig tilknytning erstattes av mangel på livssynsmessig forankring. Overgangene her er diffuse og langt på veg ugjennomtrengelige. Ofte dreier det seg om skjøre bånd som langsomt mister betydning uten at noen er i stand til å redegjøre for hva som har funnet sted.

I denne situasjonen spiller det statlige kirkestyret i dag en viktig stabiliserende rolle. Uavhengig av hva en måtte mene om kongehuset, representerer det et offentlig livssynsmessig tilknytningspunkt som for mange framstår som viktig. Og videre: når statsråder og statlige embetsmenn taler engasjert for kirkelig romslighet og framhever kirkens sentrale rolle som kulturbærer, gir det en samfunnsmessig verdiforankring som er langt viktigere enn en til daglig tenker seg.

Utvalget unnlater å drøfte vår kirkeordning i lys av denne nære politiske og kirkelige kontekst. Utredningsteksten preges da også i langt større grad av mer eller mindre objektiverende beskrivelser enn av drøftinger av kompliserte, men særdeles viktige sakskomplekser, så vel for vårt samfunn som for vår kirke i snevrere forstand. Vurderingene som knyttes til disse spørsmålene, er ofte knappe og framstår mer som påstander enn argumenter. Når flertallet for eksempel hevder at «en lovforankret folkekirke styrker og tydeliggjør...rollen både som trossamfunn og som samfunnsinstitusjon» (NOU, s.160), savnes en form for argumentasjon som kunne

overbevise tvilerne.

Saklige drøftinger og vurderinger av de to hovedspørsmålene som her blir tematisert, er etter PTS' mening en viktig forutsetning for at høringsinstansene skal bli i stand til å gi sine tilrådinger. Dette blir desto viktigere når en vet at ordningsspørsmål tilhører de store kontroverspunkt internt i kirken. Etter PTS' oppfatning illustrerer det kirkelige arbeidet med de overgripende ordningsspørsmål at den konstruktive meningsbrytning i dag har kummerlige kår i vår kirke. PTS beklager at utredningen ved å ikke-tematisere den reelle maktkamp som utspiller seg i kjølvannet av utredningsarbeidet, kommer til å tildekke kirkelige motsetninger og på den måten ikke yter bidrag til en åpen, ryddig og vederheftig meningsutveksling omkring vanskelige og krevende temaer. Det gir indrekirkelige aktører med stor interesse for saken desto større handlingsrom.

Utvalgets svake argumenter for endringer av kirkestyret på det nåværende tidspunkt framstår for PTS som en viktig begrunnelse for å støtte en videreføring av dagens ordning. PTS vil betone at utvalget ikke opparbeider et tilstrekkelig beslutningsgrunnlag for å ta stilling til de store spørsmål som det her er tale om.

De kirkelige strukturene

I kap. 10 som redegjør for utvalgets forslag og konklusjoner, heter det at flertallet ser behov for å videreføre et kirkelig reformarbeid (NOU, s.160). Dette reformarbeidet blir imidlertid ikke konkretisert slik at en leser umiddelbart skjønner hvilke reformer en har i tankene, og behovet for at de blir gjennomført. Det er imidlertid god grunn til

å anta at hovedspørsmålene i denne sammenheng snarere knyttes til indrekirkelige spørsmål enn statskirkeordningen i seg selv. På denne bakgrunn er det interessant å se hva utvalget sier om den kirkelige organisasjon.

PTS finner det overraskende at utvalget avgrensner seg fra å drøfte «ansvars- og oppgavefordelingen» i kirken på en grundig måte (NOU, s.10). Etter PTS' oppfatning er det unaturlig at et statlig utvalg tegner opp detaljene i en framtidig kirkeordning for et kirkesamfunn som flertallet ønsker skal fristilles fra staten. Det forhindrer ikke at utvalget med fordel kunne bidra til å utvikle en problembevissthet omkring de utfordringer som utviklingen av nye strukturer vil medføre, og angi noen anliggender som det er viktig å verne om i et videre reformarbeid. Så er ikke tilfellet. I stedet får en stadig en fornemmelse av at noen uuttalte premisser preger utredningsarbeidet. Det framstår som umulig for en leser å avgjøre om dette skyldes manglende vilje til å avdekke reelle motsetninger, eller om det skyldes andre hensyn. Problemet kommer kanskje aller tydeligst til uttrykk i omtalen av en framtidig organisering av prestetjenesten, som utgjør et av de virkelige innfløkte kapitler innenfor en eventuell kirkelig nyorganisering.

I dag finnes to offisielle strukturer, eller linjer, som utgjør den kirkelige organisasjon. Den første er den tradisjonelle linjen av ordinerte embetsbærere; den andre er den nyere rådsstrukturen.

Embetsstrukturen er vel forankret i så vel bekjennelsesskrifter som i de kirkelige ritualer. I vigslingsritualet til prestetjeneste heter det at embetsbærerne har «en særskilt tjeneste med å forkynde evangeliet og forvalte sakramentene». Denne tjenesten er i

vår kirke organisert «som et selvstendig virksomhetsområde under Kongen» (NOU, s. 51). Det innebærer at presteskapet er statlig ansatt, dels av Kongen i statsråd som embetsmenn, og dels som ordinære tjenestemenn av bispedømmerådene. En konsekvens av dette er at Kirkemøtet i dag har svært begrenset myndighet i forhold til presteskapet (NOU, s. 89). Alt dette omtales i utredningen. Men det framstår som forbløffende at utvalget ikke sier noe om hvorfor for eksempel Kirkemøtets mandat i dag er så tydelig avgrenset i forhold til presteskapet. En drøfting av den nåværende ordning ville her gitt verdifullt bakgrunnsmateriale for ethvert forslag til nyorganisering av de to linjene i forhold til hverandre.

Beskrivelsen av lekfolkets rolle er likeledes tilslørende, om enn på en noe annen måte. I vigslingsritualet for prester heter det at «vi ble alle vigslt til å være tjenere for Gud». Den tjeneste som det her en snakk om, og som omfatter alle kristne, framstilles som viktig og beslektet, men likevel forskjellig fra den særskilte tjeneste.

Når utvalget skal redegjøre for rådslinjas arbeidsområde som i sin helhet er forankret i lekfolket og dets arbeidsoppgaver, blir grensene mellom presteskapet og lekfolket nærmest visket ut. Med henvisning til kirkelige utredninger og uttalelser heter det at «hele menigheten bærer...kollektivt ansvaret for kirkens oppdrag og med det også de læremessige spørsmålene» (NOU, s. 56). Videre heter det at her ligger det teologiske grunnlaget for at myndighet til å fastsette kirkens ordninger er lagt til Kirkemøtet. Teksten er formet på en slik måte at en av og til kan lure på hvorvidt vår kirke i det hele tatt trenger prester.

Videre innrømmer en at en slik todelt ledelse er utfordrende, men henviser til

samvirke mellom de to gruppene som veien å gå (NOU, s. 55).

Under omtalen av den lovforankrede folkekirke skimter en så endelig reformarbeidets slutt mål. Her beskrives Kirkemøtet og Kirkerådet som det øverste kirkestyret som skal overta oppgavene som i dag ligger til statlige organer. Følgeriktig heter det at «embetslinjen blir lagt under de kirkelige rådsorganenes myndighetsområde» (NOU, s. 96). Samvirket erstattes her av at embetslinja *underordnes* rådlinja. Denne endringen argumenteres det ikke for overhodet. Det kan se ut som om en bare tar det for gitt at slik må det være. Dette skjer på tross av at utvalget godt kjenner til de utfordringer som knyttes til endringen.

Utvalget forutsetter nemlig at biskopene fortsatt vil ha «styringsoppgaver og en selvstendig stilling som øverste ansvarlige for tilsyn med kirkens lære og virksomhet» (NOU, s. 96). Det er ikke lett å gjennomtrengre hvordan en slik selvstendighet kan ivaretas innenfor en struktur hvor Kirkemøtet er overordnet bispekollegiet. Forslaget utfordrer på grunnleggende vis teologiske spørsmål av stor rekkevidde: Hvem er det som skal ha læreansvar i vår framtidige kirke – er det lekfolket eller er det biskopene? Dette skal gjennomdrøftes nærmere, heter det. Men hvem skal drøfte det? Og hvordan kan en være sikker på at disse drøftingene fører til at «kirkens medlemmer opplever å ha sin kirke i behold» (NOU, s. 10)?

Saken er av den største betydning, ikke minst for dem som har kirken som sitt arbeidssted. Her dreier det seg om spørsmål med klare teologiske implikasjoner. Det illustreres best gjennom noen få konkretiseringer.

1. Teologiens selvstendighet

I den nåværende kirkeordning legges klare rammer som sikrer prestene en stor grad av selvstendighet i forhold til de valgte organene. Denne selvstendigheten er forankret i preste-tjenestens særpreget, hvor forkynnelsen av evangeliet og forvaltningen av sakramentene utgjør de prestelige kjerneoppgaver. I vår tradisjon forutsetter disse tjenesteoppgavene et langt og krevende akademisk studium som har til hensikt å sikre ikke bare grundig kjennskap til kirkens forpliktende tekster, men også oppøvelse av kritisk refleksjon i forhold til det kirkelige formidlingsopdrag.

En slik forståelse av presteoppgavene har møtt, og møter fortsatt i vår kirke en form for mental reservasjon i store deler av lekfolket, som gjennomgående er tilbakeholdent overfor tradisjonell teologisk faglighet. På denne bakgrunn blir det viktig å legge ytre rammer for at det teologiske arbeidet fortsatt skal kunne ha en kritisk, skjelnende funksjon i vår kirke. Det taler for selvstendige teologiske utdanningsinstitusjoner, og det taler mot en praksis som knytter tilsetting av prester for tett til lokalmenigheten. En tilsetningspraksis som gir menighetene avgjørende innflytelse på tilsettingen av prester, blir ytterligere problematisert ved at menighetsrådene jevnt over framstår som lite representative for lekfolket, forstått som alle døpte. Tilsetting av prester er på denne bakgrunn et sted hvor kirkens åpenhet reelt settes på prøve.

2. Makt i kirkelige styringsorgan

Som nevnt utgjør i dag lekfolket flertall i alle kirkelige valgte organ. Prester er sikret representasjon, mens øvrige kirkelig ansatte også mangler denne retten. Det er et helt vitalt spørsmål for den videre kirkelige

organisering at sammensetningen av disse organ blir justert ved en eventuell utvidelse av arbeidsområdet. I denne sammenheng hører ikke bare en drøfting av fordeling av arbeidsoppgaver mellom dette organ og de personer som har en særlig læremessig forpliktelse (biskoper og prester) hjemme, men i like stor grad kirkelig ansattes selvskrevne rett til å ha medinnflytelse på sin egen arbeidsplass. Diakoner, kateketer, organister og andre kirkelig ansatte som i dag ikke er sikret representasjon i noen av disse organene, skaper representasjonsmessige utfordringer som er ufrakommelige.

Ankepunkt av denne art kunne for eksempel foranledige en videreutvikling av den eksisterende rådsstruktur i retning av en form for tokammersystem – hvor biskopene sammen med de øvrige kirkelig ansatte hadde flertallet i et kammer som hadde hovedansvar for tros- og ordnings-spørsmål. Det er beklagelig at utvalget unnlater å hente fram overveielser av denne eller liknende art, for eksempel i forlengelsen av omtalen av Bispemøtet og Lærememnda. PTS vil advare mot en utvikling som går i retning av altfor hierarkiske og monolittiske styringsstrukturer som medfører uforholdsmessig stor konsentrasjon av makt på få hender.

I lys av denne type spørsmål hadde det også vært ønskelig at Kirkeloven av 1996 ble underlagt en kritisk gjennomgang. Dette blir desto mer påkrevd så lenge som den rådende kirkelov i liten grad regulerer prestatjenesten (NOU, s. 47).

I et større perspektiv dreier det seg om den profesjonelle faglighetens betydning i forbindelse med videreutvikling av kirken som trossamfunn i vid forstand. Men det dreier seg også om tilrettelegging av kirken som attraktivt arbeidssted for akademikere

i tida framover. Etter PTS' oppfatning er det på sikt lite heldig at teologisk fagkunnskap som kirken er helt avhengig av, konsekvent blir unndratt formelle kirkelige maktposisjoner. Det åpner for ugiennomsiktige maktrelasjoner som i siste instans gir lite rom for kritisk etterprøving.

3. Arbeidsgiveransvar og kirkelig tilsyn

En av de store ulempene ved dagens kirkelige organisering knytter seg til det delte arbeidsgiveransvaret. Etter PTS' oppfatning er det viktig å arbeide videre med dette spørsmålet, uavhengig av spørsmålet omkring statlig kirkeordning. Her ligger en rekke praktiske og faglige utfordringer som må balanseres godt for å gi tilfredsstillende resultat. Spørsmålene er mange og kompliserte.

PTS vil i denne sammenheng påpeke at biskoppelig tilsyn og arbeidsgiveransvar ikke uten videre kan løsrives fra hverandre. Et biskoppelig tilsyn som er fristilt fra tilsetting og øvrig oppfølging i den faktiske arbeidssituasjon, blir lett tømt for innhold. Utvalget kunne funnet interessant materiale for å belyse spørsmålsstillingen ved å se nærmere på hvordan tilsynet i dag fungerer overfor andre yrkesgrupper enn prestene.

PTS vil framheve behovet for en konsekvensutredning som blant annet så nærmere på følgene av å styrke mellomnivået i kirken i forhold til toppnivået. I tillegg til tydeliggjøring av økonomiske og personalmessige konsekvenser ville en slik utredning kunne avklare de rammebetingelser som ulike organisasjonsmodeller vil få for det biskoppelige tilsyn. Vår kirke er ikke avhengig av bispemakt, men det er viktig å ha tilsynsfunksjoner som er funksjonelle. Innen et slikt utredningsarbeid foreligger, vil PTS anta at prestene vil være best tjent

med at arbeidsgiveransvaret knyttes til Den norske kirke som nytt nasjonalt rettssubjekt, slik utvalget foreslår.

4. Den kirkelige utdanning

Det har allerede vært nevnt at kirken trenger en faglighet som opprettholder en rimelig grad av selvstendighet. Spørsmålet har direkte relevans for PTS, som i dag er direkte organisert under Kirkedepartementet. Samtidig er tilknytningslinjene til UiO ivaretatt, bl.a. gjennom styrerepresentasjon. PTS ønsker en videreføring av dagens ordning. Dersom det statlige kirkestyret blir avvirket, er det viktig at dagens økonomiske og faglige rammer blir opprettholdt. PTS ønsker i framtida nære bånd både til universitet og til kirke. En forutsetter at institusjonen ved en eventuell endring av kirkestyret blir trukket inn i forhandlinger om framtidig organisasjon sammen med dagens viktigste samarbeidspartner ved UiO, Det teologiske fakultet.

Konklusjoner

PTS er av den oppfatning at den foreliggende utredningen gir for dårlig grunnlag for å treffe beslutninger om vesentlige endringer av vår kirkeordning. En kan ikke se at utredningsarbeidet godtgjør at samfunnets verdiforankring vil bli like god etter en nyordning av kirkestyret etter de retningslinjer som flertallet i utvalget foreslår. Utfordringene forsterkes ved at vår kirke har svake tradisjoner for å oppfatte sine egne representanter som viktige målbærere for livssynsmessig forankring for samfunnet som helhet.

Likeledes gir utvalget svakt grunnlag for å hevde at kirken vil være den samme

om ordningen endres. Dette skyldes i første rekke en manglende vilje eller interesse for å gripe fatt i de strukturmessige endringer som enhver nyordning av kirkestyret vil skape. PTS vil særlig peke på de teologiske implikasjonene som knyttes til forslaget om å legge embetslinja inn under rådslinja. PTS frykter at det vil true den form for teologisk selvstendighet vi i dag har i vår kirke. Det er også grunn til å være bekymret i forhold til alle forslagene om videre utredning, så lenge det ikke er lagt betryggende føringer av innholdsmessig art for det videre utredningsarbeidet, og en heller ikke vet hvem som skal forestå et slikt arbeid.

Ut over disse hovedanliggender velger PTS å utforme sine konkluderende bemerkninger som direkte svar på de spørsmål høringen innbyr til. En gjør oppmerksom på at den forutgående argumentasjon i første rekke legger premisser for svarene på de tre første spørsmålene. Det innebærer at PTS regner seg som mer kompetent til å gi begrunnede svar på disse spørsmålene enn på spørsmål 4-8.

1. Ingen bestrider i dag at tros- og livssynsfrihet hører til de grunnleggende menneskerettighetene. Det kan heller ikke være tvil om at vår nåværende kirkeordning representerer en utfordring i denne sammenheng. Samtidig er det viktig å framheve at det er enighet i utvalget om at dagens kirkeordning ikke er i strid med rettslige krav til tros- og livssynsfrihet. En vil likevel anbefale at oppdragelsesplikten i Grunnlovens §2 fjernes, og at kravet om kirkemedlemskap for halvparten av statsråd i §12 faller bort.

2. Ut fra den forutgående argumentasjon gjør PTS seg til talerør for en videreføring at det statlige kirkestyret. Utover de argumenter som allerede er anført, vil en understreke at kirken må videreutvikle sine demokratiske strukturer på vesentlige punkter før de kan framstå som demokratisk legitime. Dette dreier seg dels om styrking av valgdeltakelse, dels om videreutvikling av de etablerte strukturer som tjenlige arenaer for reell dialog og god meningsutveksling. Det er altså nødvendig å godtgjøre at de valgte organ framstår som vederheftige talerør for kirkens faktiske medlemsmasse.
3. Som en konsekvens av svaret på punkt 2 vil PTS hevde at Den norske kirkes virksomhet fortsatt bør forankres i Grunnloven.
4. Kirken bør finansieres gjennom støtte fra det offentlige uten medlemsavgift.
5. Valgordningen bør avgjort endres i retning av mer bruk av direkte valg til kirkens besluttede organer.
6. Dersom statskirkeordningen avvikles, bør §2 i Grunnloven omhandle det kristne og humanistiske verdigrunnlaget.
7. Ansvaret for gravferdsforvaltningen bør tilligge kommunen.
8. Kirkebyggene bør fortsatt eies av soknene, samtidig som kommunene viderefører det økonomiske ansvaret for dem. Et statlig ansvar for kirkebygg av særskilt kulturhistorisk verdi bør videreføres.

bok- melding

Vejen: meditativ fordybelse i Johannesevangeliet

av Lene Højholt

Borgen forlag, Valby, 2006
350 sider

Innledning

De raske og store endringene på mange nivåer i verden de siste årtiene har skapt et behov for en ny «åndelighet» der det er rom for den enkeltes erfaringer. Det kan virke som en sterk understrøm av «åndelighet» (eller spiritualitet) sprenger de rammene som tidligere har vært der for å romme oppfatninger og erfaringer, og har ført til en eksplosjon i interessen for meditasjons- og selvutviklingsgrupper, som for det meste foregår utenfor kirkerommet. Mange mennesker har likevel et ulykkelig kjærlighetsforhold til kirken og søker etter en forståelse av kristendommen som gir dem næring til å leve et dynamisk kristent liv.

Lene Højholt, sogneprest i en liten dansk by, Grenaa, på Jylland, har i en årrekke fordypet seg i Johannesevangeliet som en trosvei. Gjennom studium av teksten og gjennom utallige kurs som hun har holdt med Johannesevangeliet som utgangspunkt, har det utkrySTALLISERT seg en omfattende og inspirerende forståelse av

dette evangeliet som uttrykk for disiplenes trosvei gjennom et symbolspråk. Forfatterens anliggende er å skildre evangeliet som en mystisk tekst, og fremstillingen er knyttet til mystikkens klassiske faser i den åndelige vei: 1) bortvendelse fra verden, 2) renselse, 3) illuminasjon og 4) forening. Højholt bruker samtidig historien i evangeliet til å formidle en dyp innsikt i ethvert menneskes mulighet til en indre forankring i det guddommelige, og hele boken er preget av en varsom og nyansert psykologisk innlevelse.

Bokens hovedbudskap

Den gammeltestamentlige åpenbaringsformel «Jeg er» danner grunnlaget for beskrivelsen av menneskesinnet og utlegningens terminologi i Højholts fremstilling. Mennesket er ment å leve i pakt med det gudsbildet som er nedlagt i hvert menneske, og å leve «i lyset». Det er graden av lys som avgjør i hvilken grad det lever etter Guds bestemmelse. «Ethvert menneske er som en lysstråle fra Gud, dets lys har ophav i Gud» (s. 20).

Gjennom ord som «Jeg er livets brød» og «Jeg er verdens lys» uttrykker Jesu guddommelige vesen seg gjennom et overordnet «jegg», et bevissthetssentrum som gjør

det mulig å erkjenne og være forent med Gud. Ethvert menneske har et slikt bevisst-hetsentrum i seg, et «jeg» som er i stand til å fylles av og leve i enhet med Gud. Som regel har dette jeg fjernet seg fra Gud, og jo lengre bort fra Gud mennesket kommer, jo mer avtar lysintensiteten i dette jeg. Det minst bevisste jeg kalles i Højholts fremstilling for «jeget i verden». Det er et menneske som vender sin oppmerksomhet ut mot verden og henter sin bekreftelse og sin mening derfra. Det neste stadium er «det psykologisk bevisste jeg», som betegner det menneske som har «vendt om» og retter sin oppmerksomhet mot Gud som kilde og svarer til «renselsen» hos mystikerne. Så følger veien til «det sjelelige jeg» som preges av at det slumrende gudsbilde vekkes til live gjennom Jesu gjerninger og undervisning, mystikernes «illuminasjon». «Det åndelige jeg» er det siste stadium der den enkelte disippel er i stand til å være bærer av «Guds ånd i verden», «foreningen». Johannesevangeliet beskriver disiplenes vei frem til dette «åndelige jeg» skritt for skritt gjennom små og store hendelser, som alle får en symbolsk betydning i prosessen mot oppvåkning. Højholt viser hvordan hver minste detalj utgjør en nødvendig del av en grunnleggende og omfattende prosess og danner et mønster i denne. Ikke et ord eller en hendelse er overflødig. Alt som skjer med og i disiplene og deres forhold til Jesus er symbolske uttrykk for ethvert menneskes vei. Bilder som er «sanne symboler ... er det best mulig uttrykk for noe ukjent - broer som er kastet ut mot en ukjent strand», sier Jung. Det er denne «ukjente strand» Højholt mener at Johannesevangeliet beskriver. Højholt forlater aldri den konkrete virkeligheten. Hendelsene forblir virkelige hendelser, men

hun mener at Jesus bruker alle hendelsene som symbolske uttrykk på mange plan for å bevisstgjøre disiplene.

Veien

Kallet er utgangspunktet for den veien disiplene går (Joh. 1, 35 – 51). Hver disippel blir kalt og møtt på forskjellige måter ut i fra deres ulike forutsetninger. Gjennom fortellingen om Nikodemus forteller Jesus disiplene om gjenfødelsens mulighet. Ved det første underet, som skjer i bryllupet i Kana, forvandler Jesus vann til vin i store vannkar av stein. Disse karene blir vanligvis brukt til rituell renselse, og nettopp i dem skjer en foredling. Mangel på vin er et uttrykk for spirituell fattigdom. Ved sin handling forteller Jesus, med utgangspunkt i det konkrete, at renselsen ikke bare gjelder en legemlig renselse, men en åndelig. Dette er typisk for Johannesevangeliet, mener Højholt. Jesus tar utgangspunkt i noe konkret og gir det en symbolsk betydning. I møtet med den samaritanske kvinnen skjer det samme. Jesus tar utgangspunkt i det konkrete vannet, men snakker samtidig om noe dypere. Jesus treffer med sine ord kvinnens innerste og får henne til å erkjenne en hemmelighet hun bærer på. Hans aksepterende holdning forvandler henne, og slik kan hun komme i kontakt med den levende kilde i seg selv. Samtidig blir denne hendelsen et bilde på det neste skritt på disiplenes trosvei. Til forskjell fra Nikodemus, som holdt fast ved sin gamle forståelse, så viser kvinnens holdning en åpenhet overfor det åndelige kildevann. En slik åpenhet og ansvarlighet blir forsterket gjennom Jesu helbredelse av embedsmannens sønn, for embedsmannen blir et bilde på den som har valgt troens vei.

Hver hendelse, hvert ord, viser nye

aspekter av det å gi slipp på det gamle og nye aspekter av troen. «Hver gang en ny trosdimension, et nytt lys tændes i sindet, opplyser det et nytt mørke» (s. 71). Etter bespisningen av de fem tusen mennesker, følger en opplevelse av mørke idet disiplene går om bord i en båt og kommer ut i opprørt hav. Dette er bilde på den krisen disiplene kastes ut i. Når de møter Jesus som kommer gående på vannet, vil de ta ham om bord, og da befinner de seg plutselig ved stranden, selv om de egentlig bare hadde kommet halvveis. I denne krisen opplever disiplene sterkere enn før at de har behov for Jesu nærhet. På et dypere nivå erkjenner disiplene deres egen begrensning og kan dermed åpne seg mer for det lyset som Jesus representerer. Ikke alle disiplene kommer gjennom krisen. Sannsynligvis har det vært flere i kretsen rundt Jesus, men noen er ikke i stand til å se og forstå. «Nogle har for vanskelig ved at slippe det gamle og standser på halvvejen, mens andre lever krisen gjennom og når frem til en ny virkelighedserkjendelse» (s. 91). Det gjelder enhver som vil gå trosveien.

Disiplene ansvarliggjøres til selv å ta valg. Gjennom flere hendelser og møter mellom Jesus og menneskene har de sett «jeget i verdens» svakhet og åndens styrke. Nå bevisstgjøres de til å stå for sine egne valg. I fortellingen om møtet med kvinnen som ble grepet i ekteskapsbrudd, løftes kvinnens bevissthet mot den åndelige virkelighet, og fortellingen blir dermed igjen et bilde på enda et aspekt av disiplenes prosess. Deres «psykologisk bevisste jeg» vekkes. I konfrontasjonen med fariseerne rommer Jesus hele situasjonen og «omslutter den med sin ro og tilgivende medfølelse». Senere, ved å bøye seg ned og skrive på jorden viser han disiplene hva de

kan gjøre når de overveldes av følelser – ved å gjøre noe konkret kan de holde fast ved egen identitet og virkelighet. Disiplene må nå «grundliggende have standset deres tilbøjelighet til at projicere følelser og egenskaper, de selv ikke kan rumme, over på andre mennesker. De må stå inde for sig selv, også for ubehagelige sider, og ta ansvar; (...) og derigjennom blive hele mennesker» (s. 104). Med helbredelsen av den blindfødte føres denne prosessen videre. Her viser Johannesevangeliet at disiplene er blitt «seende», og deres psykologisk bevisste jeg har overtatt kontrollen over deres personlighet. De er blitt bevisst sin opprinnelse i Gud og er rede til å ta ansvar, slik den helbredede står for det han har erfart, også overfor fariseerne når de opptrer truende overfor ham. Denne bevisste holdningen er annerledes enn den lamme mannen som ble helbredet – han var redd fariseerne og virket unnvikende i konfrontasjonen med dem.

Veien videre fører nå til det dypeste i disiplenes indre, «hvor gudsbilledet og dermed åndens virkelighed bor» (s. 126). Det skjer først ved beredskapen til å la seg lede fullt og helt av Jesus, som fårene av hyrden. Deretter må disiplene få handlekraft og styrke til å føre Jesu gjerning videre. Et nytt åndeliggjort jeg må bli til i dem. Det skjer ved oppvekkelsen av Lasarus, som, ved siden av å være en konkret person, blir et bilde på et sovende gudsbilde i disiplene som vekkes til live. Jesus glir ut og inn av de forskjellige virkelighetsplan for å trene og skjerpe disiplenes bevissthet. I fortellingen sies det at Lasarus har ligget så lenge i graven at han stinker. Det er et bilde på hvor dypt menneskets «inderste sjæl i det alminnelige liv i 'verden' er begravet i dødens virkelighet, og hvor langt dette er

fra Gud» (s. 144). Da Lasarus kommer til syne er han fortsatt viklet inn i lik-klærne. Helt konket er sansene lukket «Den, der kommer ud av graven, er en ny Lazarus, der medbringer sider av seg selv, som endnu aldrig har levet og utfoldet seg i verden» (s. 144). Oppvekkelsen av Lasarus er «et fortøttet bilde på gjenfødselen. Her åpner sjælen sit inderste rum, og Guds bilde i mennesket kaldes frem, det billede der har vært uden kontakt med livet, lukket inde av den gamle stivnede virkelighet» (s. 146). Etter denne hendelsen kaller Jesus disiplene tjenere. Relasjonen mellom dem har endret seg. Oppvekkelsen av Lasarus er også en parallell til Jesu oppstandelse og dermed en foregripelse av påskemorgen.

Fortellingen om Lasarus markerer overgangen til Marias salving av Jesus, inn-toget i Jerusalem og de følgende begivenheter. Disiplene innvies ved det siste måltidet der Jesus også vasker deres føtter. Gjennom denne handlingen vender Jesus opp ned på alle kjente forestillinger om verdi, for bare en ikke-jødisk slave kunne vaske andres føtter.

Højholt har også en interessant betraktning vedrørende Judas. Judas' handling er en del av Guds plan. Dermed inkluderer hun det onde i skaperverket, på samme måte som slangen var til stede i Paradiset. «Det gode og det onde er i skabelsen vævet sammen på en måte, som den menneskelige bevidsthett ikke kan oppfatte og rumme, hvilket gjør det vanskelig for mennesket å skelne mellom godt og ondt. Gud har skapt det onde og givet det en plads; det har en funksjon, men alligevel er det ondt. Det er derfor menneskets oppgave at afdække det, sætte grænser for det og bekjempe det» (s. 173). Judas går ut i natten med «tilgivelsens brød» (s. 174).

Etter disiplenes innvielse holder Jesus en tale til disiplene. Den skal forberede dem på at det de har bygget på, vil gå til grunne, og Jesus vil forsvinne fra dem. Dessuten vil de miste det nyfunne bilde av seg selv som åndelige vesener – «det nye er stadig væk noget andet, end de tror; de har endnu ikke gået trosvejen til ende» (s. 182). I hans tale til dem om at han er «vejen og sanheden og livet», lover Jesus dem «talsmannen» som skal ivareta nærheten med «Faderen», den dypeste virkelighet som Jesus har åpenbart for dem.

Det egentlig nye opplever Maria Magdalena og to av disiplene, Peter og Johannes, da de kommer til den tomme graven. De går inn i graven, inn i det totale mørket – han de har satset alt på, er mistet, er til og med forsvunnet fra graven. Den fysiske virkelighet er sprengt. Alle forestillinger om hva som kunne skje er sprengt. Ved å gå inn i gravens mørke, åpnes en ny virkelighet som det ikke hadde vært mulig å forberede seg på. Først da er det mulig å tro.

Maria Magdalena og disiplene representerer to måter å forholde seg til det som har skjedd på, slik den røde tråd har vært gjennom hele evangeliet. Det dreier seg hele tiden om to erkjennelsesveier som eksisterer side om side. Disse to veiene har alltid vært beskrevet parallelt, noe som «peger i retning af, at de i realiteten er to sider av samme vej. Alle disciple må i en eller anden grad føres og gå ad «begge veje», fordi begge erkjennelsesmåder findes i ethvert menneske, og hvis hele mennesket skal være inddraget i mødet med den opstandne, må både intellekt og følelser berøres og forvandles» (s. 271).

Møtet ved Tiberias-sjøen etter oppstandelsen viser at Jesus nå ser på disiplene som «ligedannet med sig selv» og gir dem

sin kraft til å gi videre den næring han har gitt dem.

En gjennomgåelse av Prologen følger til slutt fordi den på en måte oppsummerer det som er blitt fortalt gjennom resten av evangeliet, og dens innhold trer først frem i lys av hele evangeliet (s. 320). Som begynnelse antyder den til det som senere utfoldes i evangeliet, og gir således autoritet til det som senere beskrives.

Personlige refleksjoner og en konklusjon

Vejen er en velskrevet og gjennomarbeidet bok. Lene Højholt overbeviser med sin måte å presentere den psykologiske og åndelige veien på som Johannesevangeliet inneholder. Højholt har både psykologisk innsikt og teologiske og religionshistoriske kunnskaper som hun deler sjenerøst og på en klar måte med leseren. Hun har en dyp symbolforståelse og skaper med den en åpning inn til mysteriet for den som velger å følge Johannesevangeliets vei.

En helt konkret hjelp med hvordan man kan nærme seg tekstene i Johannesevangeliet finnes som et vedlegg. Her skildres en metode som også mystikerne har beskrevet. I tillegg er boken utstyrt med mange vakre ikonbilder som illustrerer de ulike stadiene i prosessen. Højholt har også en grundig beskrivelse av hver av disse bildene. Det kan være en hjelp i leserens egen prosess. Det finnes også et rikt fotnotemateriale for den som ønsker å fordype seg mer i den religionshistoriske og teologiske bakgrunn.

Noen lesere vil, som jeg selv, kanskje reagere på det gudsbildet som presenteres. Højholt har valgt å beholde slike betegnelser som det høytidsstemte og noe fjerne «Faderen», i ønske om å være tro mot teksten. Våre gudsbilder er et stort tema, og for mange er det vanskelig å opprettholde et bilde av Gud som forelder. Vår virkelighetsforståelse har endret seg, og med den også våre gudsbilder. Dessuten påvirker våre gudsbilder vårt selvbilde, og vårt selvbilde påvirker gudsbildet. Højholt kunne kanskje ha kommet med noen betraktninger om dette. Mystikken, som hun ellers støtter seg til, har et videre gudsbilde enn Gud som en forelder, og kunne ha vært trukket inn i denne sammenheng. Det kunne ha gitt en enda videre ramme for leseren som kunne ha virket befriende.

Til tross for mine innvendinger synes jeg boken har en dybdeforståelse som åpner for nye måter å se evangeliet på, der en psykologisk forståelse er viktig, slik at man som leser inviteres til å bli deltager i en prosess. Dermed gir boken det mange mennesker søker: en kristendomsforståelse som åpner for en indre vei. Jeg håper derfor at mange norske lesere finner frem til denne høyst leseverdige og vakre boken. En anmelder i *Kristelig Dagblad* i Danmark kaller boken et «nybrud» folkekirken. Kanskje kan den være det også i Norge?

*meldt av Astri Hognestad
cand.philol./psykoterapeut/forfatter
as-hog@online.no*